

Endringer i dansk politikk?

En analyse av innvandringsdiskurser
i den danske valgkampen 2001

Tonje Bruun

Hovedoppgave i samfunnsgeografi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo

Februar 2005

Forord

Et hovedfag setter sine spor, og noen ganger har det virket som uendelig fjernt å skulle levere en hovedfagsoppgave. Ved veis ende skjønner jeg at jeg ikke hadde klart dette uten noen helt spesielle personer ved min side.

Først og fremst, tusen takk til Elin Sæther for å ha vært en imøtekommende, kunnskapsrik, entusiastisk, menneskelig, oppløftende og inspirerende veileder! Jeg føler meg utrolig privilegert som har hatt deg som mentor gjennom denne tiden. Tusen takk til deg også kjære Nils som har gjort veiledningene svært livgivende!

Takk til biveileder Kristian Stokke for gode tilbakemeldinger! Og takk til Jan Hesselberg for mange gode råd underveis i hovedfaget.

Takk til alle gamle og nye venner på samfunnsgeografi! En spesiell takk til Jenny som har tatt så godt i mot meg som den gamle nye studenten jeg har vært. Og tusen takk til David og Kristin som har hjulpet meg i den kritiske slutfasen!

Kjære Silje, min trofaste følgesvenn. Hva skulle jeg gjort uten deg i alle disse årene på Blindern? Du er min reddende engel og min evige skravlekompanjong. Takk til slutt for at du er så god på kommaregler.

Takk også kjære Camilla som reddet meg i siste liten fra å drukne i mine egne ord!

Takk til min store lillebror som er så flink med ord og som er den mest omtenksumme jeg vet om.

Takk til mamma og Erle for at dere tror på meg uansett hva jeg gjør!

Og sist, men aller mest, takk til kjære Kasper og Lars for at dere har holdt ut med meg! Nå kommer jeg tilbake. Kasper, du er grunnen til at jeg har gjort dette! Og Lars, du er grunnen til at jeg har klart det!

Oslo, februar 2005.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	3
TEMA FOR OPPGAVEN	3
PROBLEMSTILLINGER	4
DET DANSKE POLITISKE LANDSKAPET	5
DISPOSISJON AV OPPGAVEN	7
2. TEORETISK RAMMEVERK	9
VITENSKAPSTEORETISK PERSPEKTIV	9
POSTMODERNISME	9
NYE TANKER OM SPRÅKET	10
DISKURSANALYSE	13
DISKURSBEGREPET OG DEN SAMFUNNSVITENSKAPELIGE DISKURSANALYSEN	14
FORHOLDET MELLOM DISKURS OG MATERIALITET	15
DISKURS OG MAKT	16
LACLAU OG MOUFFES DISKURSTEORI	18
VISUELL KULTUR	20
FOTOGRAFIET	21
DEN VISUELLE REPRESENTASJONEN AV "DE ANDRE"	23
FRA RASISME TIL NYRASISME?	26
OPPSUMMERING	30
3. METODE	31
VALG AV TEMA OG METODISKE REFLEKSJONER	31
BARRIERER	33
DATA OG DATAINNSAMLING	33
TEKSTER	34
VALGANNONSER	38
FELTARBEID OG INTERVJUER	38
KATEGORISERING OG FORTOLKNING	40
PROBLEMATISERING AV DISKURSBEGREPET	42
OPPSUMMERING	43

4. DISKURSER OM INNVANDRERE I DEN DANSKE VALGKAMPEN 2001	45
DISKURSEN OM INNVANDREREN SOM PARASITT	45
DISKURSEN OM INNVANDREREN SOM KRIMINELL	47
DISKURSEN OM INNVANDRERE SOM MANGE	52
DISKURSEN OM DEN MUSLIMSKE INNVANDREREN	57
DISKURSEN OM DEN "VELINTEGRERTE" INNVANDREREN	60
OPPSUMMERING	63
5. ENDRINGER I POLITIKKEN?	65
DEN MODERNE VALGKAMPEN	65
ET EKSEMPEL PÅ ENDRING I POLITIKKEN?	67
POPULISME	69
NYLIBERALISTISK POLITIKK	71
FAMILIEGJENFORENING	74
FØLELSERLADET RETORIKK	77
RASISME	77
NASJONALISME	80
OPPSUMMERING	83
6. AVSLUTNING	85
ETTER VALGET	87
FOLKETINGSVÅLGET 2005	89
LITTERATUR	91
VEDLEGG 1: DANSKE AVISARTIKLER OG NYHETSBYRÅTEKSTER	94
VEDLEGG 2. NORSKE AVISARTIKLER	95
VEDLEGG 3. INTERVJULISTE	96

1. Innledning

Tema for oppgaven

Denne oppgaven handler om det omfattende fokuset på innvandringspolitiske spørsmål i den danske valgkampen 2001. Oppgaven tar utgangspunkt i avisartikler og valgannonser som dreier seg om innvandringspolitiske temaer fra denne perioden.

Den tre uker lange valgkampen i Danmark 2001 vakte stor oppsikk både nasjonalt og internasjonalt. Hovedtema i valgkampen var innvandringspolitikk og debatten om innvandrere var tidvis svært tilspisset og opphetet. 12 av de 20 dagene valgkampen varte, dreide seg i hovedsak om innvandring (Jønsson og Larsen 2002). Politikerne møtte mye kritikk fra utlandet hvor det ble hevdet at innvandringsdebatten foregikk i et diskriminerende toneleie. Valget har i ettertid fått betegnelsen ”jordskredsvalget” på grunn av den oppskakende debatten om innvandrere, men også fordi valget førte til en historisk forskyvning mot høyre i det politiske landskapet. For første gang siden 1920 ble Socialdemokratiet overgått som det største partiet i Folketinget. Det liberale partiet, Venstre, ble Folketingets største parti og dannet regjering sammen med Det Konservative Folkeparti. Socialdemokratiets statsminister, Poul Nyrup Rasmussen, som hadde vært statsminister siden 1992, måtte gi fra seg posten til Venstres partiformann, Anders Fogh Rasmussen. Valgets tapere ble venstresiden i dansk politikk. Venstrepartiene Socialdemokratiet, Sosialistisk Folkparti og Enhedslisten gikk alle sammen tilbake. Samtidig fikk det ytterste høyre, representert ved Dansk Folkeparti, for alvor posisjonert seg. Dansk Folkeparti gjorde sitt beste valg siden partiet ble stiftet i 1995, og ble det tredje største partiet i Folketinget. På denne måten førte valget til betydelige politiske endringer i dansk politikk. Valgdeltagelsen var også bemerkelsesverdig høy. 87 % av den danske befolkningen stemte ved dette valget¹.

Det er pekt på ulike årsaker til at innvandringspolitikk ble et såpass fremtredende tema i valgkampen. Enkelte har ment at den utløsende årsaken til at det ble et såpass utbredt tema, var at valget kom i kjølvannet av hendelsene den 11. september. Andre mener valgets hovedtema kom som et resultat av en tiltagende motstand mot og diskriminering av innvandrere gjennom 90-tallet (Hervik 2002, Lund 2002). Lund (2002) er opptatt av at det på

---

¹ http://nordens-nyheter.no/artikler/2005/feb09/4nye_aar.html. 15.02.05.

90-tallet skjedde en endring i dansk media. Siden den andre verdenskrig hadde rasisme og intoleranse blitt fordømt av offisielle nyhetsinstitusjoner, men i løpet av 90-tallet foregikk det, i følge Lund, en utvisking av grensene for hva det var lov til å bekjenne i det offentlige rom. Hervik (2002) knytter hovedtemaet i valget til en oppblomstring av nasjonalisme han mener fant sted i det samme tidsrommet. Etter murens fall i 1989 forsvant frykten for kommunismen, men til gjengjeld mener Hervik det oppsto en frykt for fremmede utenfra som ble personifisert av flyktninger og innvandrere. I media ble det tegnet et bilde av Europa uten indre grenser, hvor østeuropeere og afrikanere ble representert som truende for Danmark. Hervik mener dette var avgjørende for at danskene stemte nei til Maastricht-avtalen i 1992, en avtale som ville ført til en ytterligere integrasjon med de øvrige EU-landene. I 1995 sprang det høyrepopulistiske, Dansk Folkeparti, ut av Fremskridtspartiet. Dansk Folkepartis politikk og retorikk er rettet mot innvandrere og det er et parti som har erklært at de er i opposisjon til EU. I 1997 hadde den danske tabloid avisen, Ekstra Bladet, en reportasjeserie som de kalte ”de fremmede”. Dette gjorde de i samarbeid med Dansk Folkeparti, og holdt blant annet en avstemning i Ekstra Bladet over hvorvidt Danmark skulle fortsette å være et multikulturelt samfunn. Disse hendelsene var med på å legitimere en mindre inkluderende offentlighet overfor innvandrere i Danmark, og kan ha vært underliggende årsaker til at innvandringspolitikk ble et såpass fremtredende tema under valgkampen i 2001.

Problemstillinger

Mitt fokus for oppgaven er å studere *hvordan* innvandringspolitikken kom til uttrykk under valgkampen. Gullestad (2002) skriver at innvandringsdebatten er påfallende lik i flere av de europeiske landene i dag. I Norge mener hun debatten tok en vending på slutten av 1980-tallet og på begynnelsen av 90-tallet, hvor det ble mer legitimt å se på innvandring som et ”problem” og som en ”byrde”. I denne oppgaven ønsker jeg å bruke den danske valgkampen som et eksempel på en periode der slike forestillinger kommer til uttrykk. Dette betyr at jeg kommer til å fokusere på den mer ekskluderende og diskriminerende siden ved debatten. Innvandringspolitikk var et tema som ble diskutert av alle partiene fra høyre til venstre, og det ble fremmet mange nye politiske forslag i forbindelse med innvandringspolitikken. Blant flere partier var fokuset særlig rettet mot hvorvidt Danmark burde føre en mer restriktiv linje.

Oppgaven tar utgangspunkt i følgende problemstillinger:

- Hva kjennetegner diskursene om innvandrere i den danske valgkampen 2001?
- På hvilken måte representerer bruken av valgkampens innvandringsdiskurser endringer i dansk politikk?

For å besvare oppgavens problemstillinger har jeg valgt å gjøre en diskursanalyse. Sentralt for denne oppgaven er å analysere hvordan innvandrere ble fremstilt under den danske valgkampen. En slik analyse handler om å analysere hvordan *mening* dannes. Diskurser kan forstås som meningsbærende systemer og diskursanalyse vil søke å dekonstruere diskursenes meningsproduksjon. Gjennom et utvalg av avistekster og valgannonser fra den perioden valgkampen varte, studerer jeg hvordan det konstrueres diskurser om innvandrere i valgkampen.

Den moderne valgkampen kjennetegnes ved et tilspisset debattklima (Jønsson og Larsen 2002). Valgkampens aktører ønsker å tydeliggjøre skillelinjer mellom partiene for å sette dagsorden. Den politiske debatten blir ofte intensivert i en valgkamp, og dette kan bidra til at politiske endringer kan være tydeligere enn ellers. I denne oppgaven er det sentralt å fokusere på *hvordan* de politiske partiene brukte innvandringspolitikk som en politisk strategi for å vinne stemmer ved valget. Med utgangspunkt i måtene de ulike partiene bruker innvandringsdiskursene i valgkampen, ønsker jeg å studere om dette kan være et uttrykk for endringer i dansk politikk. Hovedfokus er rettet mot de to partiene Venstre og Socialdemokratiet.

Det danske politiske landskapet

I og med at oppgaven blant annet handler om å identifisere eventuelle endringer i dansk politikk, forutsettes en viss kunnskap om det danske politiske landskapet. Jeg vil her kort skissere hva som kjennetegner dette. Beskrivelsen vil være preget av at partiene kan inndeles innenfor en klassisk høyre-venstre akse. Dette er imidlertid et omdiskutert tema i nyere politikk, fordi mange mener de tradisjonelle skillelinjene mellom partiene er i ferd med å viskes ut (Mouffe 2000). I oppgaven blir det særlig lagt vekt på Venstres, Socialdemokratiets og Dansk Folkpartis retorikk i valgkampen. Derfor vil disse partiene beskrives mer utfyllende enn de andre partiene. Det var også disse partiene som fikk flest mandater inn på Folketinget

ved valget i 2001. Av Folketingets 179 medlemmer, oppnådde Venstre 54 representanter, Socialdemokratiet 52 representanter og Dansk Folkeparti 22 representanter.

Partiet *Venstre* (V) ble dannet i 1870 og er et av Danmarks eldste partier. Navnet ”Venstre” oppsto den gangen partiet ble omtalt som venstreorientert i forhold til resten av Folketinget. Denne betegnelsen stemmer ikke overens med dagens politiske landskap, hvor partiet beskrives som et liberalt parti på høyresiden. På partiets hjemmeside står det at ”Det liberale menneskesyn bygger på, at hvert menneske har ret til ansvar for sit eget liv. Forudsætningen for et godt samfund er, at hver enkelt føler et personligt ansvar for at yde en indsats og bidrage til fællesskabet. [...]Fællesskabet mellem mennesker bliver stærkest, når det enkelte menneske får størst mulig frihed til at stræbe efter et godt liv”². Sist gang Venstre satt i regjeringen var fra 1982-1993. Den gangen satt de også i en samarbeidsregjering med Det Konservative Folkeparti (K). Venstre er kjent for å være et parti som siden 50-tallet har ønsket et mer integrert, europeisk samarbeide og har stilt seg svært positive til EU. Anders Fogh Rasmussen overtok som formann i partiet i 1998, og siden den gang har partiet blitt markert som et parti som er opptatt av å fokusere på innvandringspolitiske spørsmål. For øvrig er noen av partiets merkesaker å korte ned på helsekøene, innføre skattestopp og forbedre familiepolitikken.

Socialdemokratiet (S) er også et gammelt, tradisjonsrikt parti som ble dannet i 1871. Sosialdemokratiets idégrunnlag bygger på demokratisk sosialisme. I partiprogrammet står det: ”Alle mennesker, uanset køn, race og tro, skal have muligheder, og for socialdemokraterne er dette krav om menneskets frihed uløseligt forbundet med kravet om arbejde til alle og lige adgang til samfundsgoderne”³. Socialdemokratiet har preget det danske samfunnet i hele det 20. århundre ved å ha vært det partiet som har hatt regjeringsmakten flest ganger mellom 1924-1982. Partiet satt også, som nevnt, i regjering fra 1993-2001, med Poul Nyrup Rasmussen som statsminister. Saker som er sentrale for partiet er bekjempelse av arbeidsløshet, bedret kollektivtraffikk, bedret integrasjon og familiepolitikk.

En splittelse i Fremskridtspartiet førte til opprettelsen av *Dansk Folkeparti* (DF) i 1995. Pia Kjærsgaard ble enstemmig valgt til partiets leder, og er det fortsatt. Dansk Folkeparti har siden det ble stiftet fått en økende og svært bemerkelsesverdig oppslutning blant velgerne.

---

²<http://www.venstre.dk/index.php?id=291>. 14.02.05.

³ <http://www.folketinget.dk/?/samling/20041/MENU/0000004.htm>. 14.02.05.

Ved Folketingsvalget i 1998 fikk de 13 mandater inn i Folketinget, og i 2001 22 mandater. Som nevnt ble dette det tredje største partiet ved valget i 2001. Dansk Folkeparti har helt fra starten ført en offensiv politikk overfor innvandrere. På partiets hjemmesider står det blant annet: ”Danmark er ikke et indvandrerland og har aldrig været det. Vi vil derfor ikke acceptere en multi-etnisk forvandling af landet”⁴. På hjemmesiden står det også at partiet er motstander av EU, fordi folkestyre og folkelig innflytelse bare kan eksistere innenfor nasjonalstatene.

Det Konservative Folkeparti (KF) er et konservativt parti som vektlegger verdiene frihet og ansvar. Partiet kan betegnes som et borgelig parti som ligger til høyre på den politiske høyre-venstre aksene. Partiet fikk 16 mandater inn på Folketinget ved valget 2001, og Bendt Bendtsen er partiets leder. *Sosialistisk Folkparti* (SF) ble dannet etter en splittelse i Danmarks Kommunistiske Parti i 1959. SF er et sosialistisk parti og fikk 12 representanter inn på Folketinget i 2001. Ved valget i 2001 var Holger K. Nilsen leder for SF. *Det Radikale Venstre* (RV) ble stiftet som et utbryterparti av Venstre i 1905. RV er et sosialliberalt parti. I partiprogrammet står det blant annet at de forkaster både den kapitalistiske og den marxistiske tankegang, og at det er derav navnet ”radikalt” kommer fra. Det Radikale Venstre har inngått i regjering både med høyre- og venstrepartier. Mariann Jelved er RVs leder. RV fikk 9 representanter inn på Folketinget i 2001. *Enhedslisten* (EL) ble stiftet i 1989 da tre partier, Venstresocialistene, Danmarks Kommunistiske Parti og Socialistisk Arbejderparti, gikk sammen med partiløse sosialister. EL karakteriseres som et sosialistisk og demokratisk parti, og fikk 4 representanter inn på Folketinget i 2001. Enhedslisten har ingen formann, men styres av en kollektiv ledelse. Jan Sjørnsen var formann for *Kristendemokraterne* (KD) i 2001. KDs politikk er forankret i kristne verdier. Partiet fikk i 2001 fire representanter inn på Folketinget.

Disposisjon av oppgaven

Kapittel to dreier seg om analysens teoretiske rammeverk. I kapitlet viser jeg at diskursanalyse ikke kan studeres løsrevet fra postmoderne vitenskapsteori. Diskurser forstås som de språklige betydningsnettverkene vi forholder oss til. Disse styrer måten vi opplever og konstruerer den sosiale virkeligheten på. Den samfunnsvitenskapelige diskursanalysen søker å studere sammenhengen mellom språk og handling, det vil si hvordan diskursene virker i

---

4 <http://www.danskfolkeparti.dk/>. 14.02.05.

samfunnet. Videre diskuteres det hvordan diskursbegrepet forholder seg til materialitet og til makt. I andre del av kapitlet diskuterer jeg teorier om visuell kultur. Her er hovedformålet å introdusere et analytisk rammeverk for å kunne analysere bildets betydninger. Dette blir diskutert i forbindelse med visuelle representasjoner av ”de andre”. I kapitlets tredje del introduseres nyere teori om diskriminering og rasisme.

Kapittel tre er et metodekapittel. Med utgangspunkt i en erkjennelse av at forskeren ikke er løsrevet fra det hun studerer, er hovedformålet med dette kapitlet å beskrive de ulike stadiene jeg har gått igjennom i arbeidet med oppgaven. Dette gjør jeg for å øke oppgavens troverdighet. Jeg problematiserer valg av tema, avgrensing av tema og utvelgelse av datamateriale. Hovedmateriale mitt for analysen er avistekster og valgannonser. Jeg beskriver hvordan datamaterialet ble kategorisert og fortolket. Til slutt problematiserer jeg diskursbegrepet.

Kapittel fire er første del av analysen. I dette kapitlet forsøker jeg å besvare spørsmålet om *hva som kjennetegner diskursene om innvandrere i den danske valgkampen 2001*. Analysen er konsentrert rundt tre valgannonser fra to politiske partier og enkelte tekstutdrag fra aviser og nyhetsbyråer. I kapitlet viser jeg hvordan tegnet ”innvandrer” kan knyttes til bestemte begreper. Hovedfokus i kapitlet er rettet mot den mer ekskluderende og diskriminerende diskursen om innvandrere. Jeg studerer hvorvidt dette kan være et uttrykk for en endring i diskursen om innvandrere.

Kapittel fem diskuterer *på hvilken måte representerer bruken av valgkampens innvandringsdiskurser endringer i politikken*. Den moderne valgkampens form danner utgangspunkt for dette kapitlet. Jeg studerer hva som skjer når innvandrere representert som ”de andre” brukes som en politisk strategi for å vinne stemmer ved et valg. Med utgangspunkt i partiene Venstre og Socialdemokratiet, studerer jeg hvordan de ulike partiene diskuterer innvandringspolitiske spørsmål, og søker å identifisere om dette er et uttrykk for en politisk endring.

I kapittel seks som er oppgavens avslutning oppsummerer jeg først oppgavens hovedpunkter. Deretter ser jeg på hva som har skjedd i dansk politikk etter valget i 2001 og frem til i dag. Det har akkurat vært nytt Folketingsvalg i Danmark, og ut fra dette trekker jeg noen videre avsluttende betraktninger.

2. Teoretisk rammeverk

Sentralt for denne oppgaven er å analysere hvordan innvandrere ble fremstilt under den danske valgkampen. En slik analyse handler om å analysere hvordan *mening* dannes, reproduseres og endres. Diskursanalyse er et velegnet analyseredskap til dette formålet, fordi det dreier seg om å analysere de sammenhengende systemene menneskene produserer for at verden skal få betydning og fremstå som meningsfull for oss (Jonas 2002). I diskursanalyse er vitenskapsteori og metode knyttet sammen, og dette innebærer at forskeren må godta visse ontologiske og epistemologiske premisser dersom dette analyseverktøyet skal benyttes. Diskursanalysen hviler på et vitenskapsteoretisk perspektiv, postmodernismen, som diskuteres her. Videre diskuteres det i kapitlets første del hva som kjennetegner diskursanalyse og hvordan diskursanalyse kan brukes som et verktøy for å analysere meningsproduksjon. Meningsproduksjon kan foregå på flere måter, og det studeres hvordan produksjon av mening kan analyseres gjennom språket forstått som tekst, og språket forstått som bilder. Med utgangspunkt i Laclau og Mouffes diskursteori studerer jeg forholdet mellom diskurs og materialitet og forholdet mellom diskurs og makt. Videre beskriver jeg noen av nøkkelbegrepene innenfor Laclau og Mouffes diskursteori. I andre del av kapitlet diskuterer jeg teorier om visuell kultur. Her er hovedformålet å introdusere et analytisk rammeverk for å kunne analysere bildets betydninger. Dette blir diskutert i forbindelse med visuelle representasjoner av "de andre". I kapitlets tredje del introduseres nyere teori om diskriminering og rasisme.

Vitenskapsteoretisk perspektiv

Postmodernisme

Postmodernisme er en term som brukes i mange ulike sammenhenger og på områder som kan synes å ha lite med hverandre å gjøre. Selv om det er liten enighet om hva postmodernisme refererer til, mener mange at fenomenet kan beskrives som en reaksjon på, og i mange tilfeller en kritikk av, det moderne prosjektet (Harvey 1990). Et eksempel på uttrykk for postmoderne ideer som bryter med et modernistisk tenkesett, er Foucaults tanker om forskjellighet, brudd og diskontinuitet i historien, fremfor enhet, sammenheng og kontinuitet (Schaaning 1992). Schaaning skriver at det moderne prosjektet kan beskrives som en generell prosess som har foregått i vesten siden 1500-1600-tallet. Kjennetegn ved det moderne prosjektet kan beskrives ved positivisme, teknosentrisme og rasjonalisme, en tro på lineære fremskritt, en

tro på en absolutt sannhet og standardisering av kunnskap og produksjon (Harvey 1990, Schaaning 1992). Det moderne prosjektet fremmer en tro på at det finnes rasjonelle helhetsløsninger som virker som absolutte sannheter eller dogmer, såkalte "meta narratives" (Alvesson og Sköldberg 1994). Eksempler på slike teorier finnes innenfor marxismen. Motivasjonen for slike teorier er å identifisere underliggende strukturer i den sosiale verden, som igjen vil avsløre en grunnleggende "sannhet" om verden. Det eksisterer en tro på at en avsløring av slike strukturer kan føre til en endring av undertrykkende maktforhold. Som en kontrast til dette er kjennetegn ved postmodernismen en vektlegging av det fragmentariske, av det usikre og en mistro til totaliserende diskurser (Harvey 1990). Det foregår en generell avvising av de såkalte "meta narratives". "The meta narratives" blir ikke oppfattet som frigjørende. I stedet vektlegges heterogenitet og forskjellighet. Det oppstår et annet vokabular som erstatter "the meta narratives" med mikrohistorier, de lokale, og de provisoriske og begrensede fortellingene (Alvesson og Sköldberg 1990). Fortellinger som ikke utgir seg for å være noe mer enn slik de fremstår, men som samtidig inneholder maktrelasjoner, spenninger og motsetninger som alltid vil være til stede. Gjennom den postmoderne tradisjonen utvikles det noen nye betraktninger som vender opp ned på tradisjonelle epistemologiske forestillinger innenfor samfunnsvitenskap og filosofi. Disse betraktningene fører med seg en rekke konsekvenser for forskerens og forskningens autoritet. Et av spørsmålene som problematiseres er hvorvidt forskningen kan si noe om "virkeligheten", som er kvalitativt forskjellig fra andre utsagn om det samme fenomenet. Forskeren som en nøytral formidler blir likeledes problematisert. Forskeren blir ikke sett på som løsrevet fra det hun studerer, noe som innebærer at forskerens forforståelse, erfaringer og bakgrunn blir viktige elementer hun må forholde seg til når hun studerer ulike fenomener

Nye tanker om språket

Den postmoderne tradisjonen bringer med seg nye måter å forholde seg til språket på, som har innflytelse på forskningen. Det reises tvil om en rekke forhold som tidligere har blitt sett på som uproblematisk. Mens man innenfor den moderne tradisjonen har sett på språket som et uproblematisk middel for forskeren til å avspeile virkeligheten "som den er", reises det innenfor den postmoderne tradisjon tvil om språkets rolle som nøytral formidler. Det problematiseres hvordan kunnskap kan tilegnes og formidles (Sæther 2000). Språket blir ikke lenger oppfattet som et redskap som fremstiller fakta om verden (Jørgensen og Phillips 1999). Språket oppfattes som tvetydig, metaforisk og konstituerende heller enn entydig, bokstavelig og avbildende (Alvesson og Sköldberg 1994). Hovedpoenget er at mening ikke er iboende i

tingene ”i seg selv”, men at mening hele tiden produseres av medlemmer i et samfunn (Hall 1997). ”Det er gjennom hvordan vi snakker, tenker og føler om ting og bruker ting – hvordan vi *representerer* tingene – at vi gir dem mening” (Hall 1997: 3, min oversettelse). Mening vil gjennom en slik forståelse produseres konstant, og utveksles i enhver sosial interaksjon. Identitetskonstruksjon er et eksempel på en slik meningsproduksjon. Disse nye betraktningene er et uttrykk for det som blir kalt ”den språklige vendingen” (Sæther 2000).

Språket blir i denne sammenhengen interessant som det medium hvor man studerer slike meningsproduksjoner. Saussure var en lingvist som problematiserte forholdet mellom språket og virkeligheten (Hall 1997). Han mente at dette forholdet er arbitrært. Det vil si at forholdet mellom et tegn og hva det viser til ikke er gitt. Men at vi har lært oss hva tegnet viser til gjennom å ha lært å snakke. Gjennom språket knyttes bestemte ting til bestemte tegn. (Jørgensen og Phillips 1999). Ordet ”katt” har for eksempel ikke en naturlig forbindelse til det dyret det refererer til, men vi har lært oss gjennom bruken av språket at det har det. Et av poengene til Saussure er at tegnene får betydning ved å stå i relasjon til andre tegn. De får sin verdi ved å være *forskjellig* fra andre tegn. En slik måte å forstå språkets struktur på kan illustreres med et fiskegarn hvor hvert av tegnene har sin bestemte plass i garnets knuter. Hvis garnet er utspent vil knutene holdes på plass av avstanden til de andre knutene i garnet, akkurat som tegnene defineres ved deres avstand til de andre tegnene i språket. Saussure blir betegnet som strukturalist, og hans teori om språket hviler på at tegnene alltid vil stå i et bestemt forhold til hverandre. Reaksjonen på strukturalistisk språkteori blir betegnet som poststrukturalisme. Mange av forfatterne som blir omtalt som postmodernister blir også ofte referert til som poststrukturalister. I denne oppgaven får dette betydning ved at poststrukturalistene viderefører Saussures tanker om at tegnene får sin betydning ved å være forskjellige fra andre tegn, men avviser tanken om at tegnene alltid vil stå i et bestemt forhold til andre tegn. Poststrukturalistene uttrykker at tegnene er forskjellig fra andre tegn, men at tegnenes betydning endrer seg alt etter hvilke sammenhenger de brukes i. Dette betyr ikke at ordene kan bety hva som helst, men at ordene ikke kan fastlåses i én bestemt betydning. Et slikt perspektiv åpner opp for at språket hele tiden er i endring, og at det konstant utspilles kamper om å definere hva ordene betyr. Når dette overføres til diskursanalysen betyr det at de diskursene vi forholder oss til kan skapes, reproduseres og endres gjennom bruken av språket.

I denne oppgaven analyserer jeg hvordan innvandrere omtales i den danske valgkampen. Gullestad (2002) mener det i Norge er utbredt å sette begrepet ”innvandrer” som en

motsetning til begrepet ”norsk”. Hun mener videre at det ikke er mulig å forstå betydningene av begrepet ”innvandrere” uten samtidig å forstå hva det vil si å være ”norsk”. I oppgaven vil jeg vise at ”innvandrere” i flere sammenhenger konstrueres som ”de andre”, de som er forskjellig fra det ”danske”. Hall (1997) skriver om hvorfor ”det andre”, det som er annerledes, er med på å konstruere mening. Her brukes Saussures språk teori som innflytelse fordi mening oppstår gjennom tegnenes relasjonelle forhold i språket. Eksempelvis vil ”hvit” få betydning gjennom den binære opposisjonen ”svart”. ”Hvit” har altså ikke en iboende mening ”i seg selv”. Det er forskjellen mellom hvit og svart som skaper mening. Derrida hevder at det er få nøytrale binære opposisjoner (Hall 1997), det er som regel en pol i det binære som vil være dominerende og som vil inkludere den andre i sitt definisjonsfelt. Eksempler er **hvit**/svart, **dansk**/innvandrere, **mann**/kvinne. I oppgaven min har dette betydning i flere sammenhenger. Jeg analyserer ofte beskrivelser av hva noe *er*, for eksempel ”danske verdier”. ”Danske verdier” vil eksempelvis få sin betydning ut fra hva det ikke er, hva det er *forskjellig* fra. Det at få binære opposisjoner er nøytrale, vil også si at det finnes en maktrelasjon mellom de to polene. I oppgaven har dette betydning når jeg diskuterer hvordan dansk media og danske politikere konstruerer diskurser om innvandrere. Jeg analyserer hvordan den dominerende eliten konstruerer diskurser om innvandrere. Ideen om binære opposisjoner er relativt rigid, og det er en fare for å overse nyanser når man bruker disse for å analysere meningskonstruksjoner. For å illustrere dette vil det eksempelvis i et svart-hvitt fotografi alltid være nyanser av grått som man kan overse. Foucault tar avstand fra bruken av binære opposisjoner fordi makten ofte lokaliseres hos en bestemt gruppe mennesker som betyr at verden kan inndeles i undertrykkere på en side og de undertrykte på den annen side (Schaaning 1992). En slik forestilling om makt kan lett overse at det ikke nødvendigvis er en universell motsetning mellom undertrykkere og undertrykte (Sæther 2000). Foucault er opptatt av at det foregår et dialektisk forhold mellom maktteknikker og motstand (Stokke 1999). Det vil si at det foregår et spill mellom de to polene i en binær opposisjon hvor de betinger hverandre gjensidig (Dyrberg et al. 2000a).

”Den språklige vendingen” innebærer en forståelse av språket som er relativt utvidet i forhold til den tradisjonelle forståelsen av språket. Språket defineres ikke bare som tekst eller tale, men rommer også visuelle bilder og andre elementer som ikke er lingvistiske innefor den tradisjonelle forståelser av språket, så som gester eller klær (Hall 1997). Disse elementene vil ikke ha noen mening ”i seg selv”, men vil være det som *bærer* mening. Dette fordi de opererer som symboler, som *representerer* de meningene vi ønsker å kommunisere.

Fotografiet er et eksempel på meningsproduksjon. I kapittel 3 har den utvidete forståelsen av språket betydning fordi jeg analyserer valgannonser fra to politiske partier som eksempler på diskurser om innvandrere. Gjennom tekst og bilder produseres mening som jeg analyserer som eksempler på diskurser om innvandrere.

Diskursanalyse

De nye betraktningene om meningsproduksjon og språk kan sies å være en del av det som kalles en sosialkonstruksjonistisk tilnærming. Den diskursanalytiske retningen jeg skal diskutere her, Laclau og Mouffes diskursteori, hviler på et slikt sosialkonstruksjonistisk grunnlag. Grunnleggende filosofiske betraktninger innenfor sosialkonstruksjonisme bygger på ideer om at de betydninger eller meninger vi som mennesker forholder oss til er sosialt konstruerte, og derfor uten essens (Dyrberg et al. 2000a). Det vil si at de betydninger vi orienterer oss mot ikke er styrt av en dypereliggende strukturering av verden, så som Guds vilje eller et samfunns iboende rasjonalitet. Mennesket er grunnleggende kulturelle og historiske vesener, noe som betyr at vår kunnskap om verden alltid vil være kulturelt og historisk betinget (Jørgensen og Phillips 1999). Når vi tenker, snakker og handler er det betinget av historiske og kulturelle betydningsrelasjoner som hele tiden vil være i endring. De verdensbildene og identitetene vi forholder oss til er *kontingente*. Det vil si at de kunne vært annerledes og de kan forandres, men historiske og kulturelle betingelser gjorde fenomenene mulig. Den måten vi forstår verden på, skapes og opprettholdes i sosiale prosesser hvor det skapes felles sannheter og utspilles kamper om hva som er sant og usant. I bestemte verdensbilder blir noen former for handlinger naturlige, mens andre blir utenkelige. Den sosiale konstruksjonen av kunnskap fører til bestemte måter for handling som betyr at dette får konkrete sosiale konsekvenser. Kritikere av disse sosialkonstruksjonistiske betraktningene hevder at når kunnskap og sosiale identiteter forestilles som kontingente, så vil alle regelmessigheter i det sosiale vil flyte (Jørgensen og Phillips 1999). Sayer (2000) er kritisk til en sosialkonstruksjonistisk tilnærming til verden. Han er opptatt av at det eksisterer en verden uavhengig av hvordan vi tenker eller snakker om den. Materialiteten har for han virkelighet ”i seg selv”. Han forklarer dette med at all menneskelig kunnskap er feilbarlig. Med det mener han at menneskelige erfaringer som å gjøre ting feil, å oppleve at forventinger brytes og erfare at noe uventet dukker opp, minner oss om at det eksisterer en verden uavhengig av vår kunnskap om den. Materialiteten vil på denne måten overstyre kunnskapen om verden. Et slikt vitenskapssyn tar ikke hensyn til at verden lar seg forme av ord og gis mening gjennom bruken av språket. Jørgensen og Phillips (1999) mener at selv om de verdensbildene og

identitetene vi forholder oss til i prinsippet er kontingente, er de mer forutsigbare enn som så. I den sosiale verden får verdensbilder og identiteter midlertidige fastlåste betydninger. Dette legger sterke begrensinger på hvilke handlinger og utsagn som godtas som meningsfulle.

Diskursbegrepet og den samfunnsvitenskapelige diskursanalysen

Diskurser kan defineres som meningsbærende systemer eller språklige betydningsnettverk som mennesker orienterer seg mot eller handler i forhold til (Jørgensen og Phillips 1999). En slik forståelse av diskursbegrepet innebærer at en diskurs er noe som produserer noe annet, slik som ytringer eller handlinger, og ikke noe som eksisterer i og av seg selv, og som kan analyseres isolert sett (Mills 1997). Et eksempel på et slikt meningsbærende system som de fleste mennesker i verden i dag orienterer seg mot og handler i forhold til, er diskursen om nasjonen. Når jeg i denne oppgaven studerer diskurser om innvandrere i Danmark, har disse diskursene en rekke politiske konsekvenser i forhold til hvem som for eksempel får oppholdstillatelse i landet, eller hvem innvandrere kan inngå ekteskap med. Den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen til diskurs er opptatt av ikke bare det språklige ”i seg selv”, men hvordan diskursene *virker* i samfunnet. Denne måten å studere diskurser på, hvor diskurser er noe mer enn tale, skrift og tekst, er inspirert av Foucault (Hall 1997). Han har vært opptatt av å studere diskurser som sammenhengen mellom språk og handling. Foucault har undersøkt hvilke ytringer som blir oppfattet som meningsfulle og sanne innenfor ulike historiske perioder (Jørgensen og Phillips 1999). På dette grunnlaget mener Foucault at sannheten er en diskursiv konstruksjon som er forskjellig i ulike perioder. Hans formål har vært å analysere diskursive konstruksjoner i ulike epoker, for å analysere hvilke regler som styrer hva det blir snakket om og som styrer sosial praksis. For eksempel har han studert galskap som en slik diskursiv konstruksjon. Her viser Foucault blant annet hvordan galskap innefor visse epoker er et meningsfullt begrep, og i andre ikke (Foucault 2003). De fleste av dagens diskursanalytiske retninger følger Foucaults antagelse om diskurs som noe relativt regelbundet. Men hvor Foucault er opptatt av å definere én diskurs knyttet til hver epoke, er dagens diskursanalytikere i større grad opptatt av at det eksisterer flere diskurser som kjemper om å definere ”sannheten”. Med et diskursanalytisk utgangspunkt kan nasjonal identitet for eksempel bli betraktet som noe som kan utfordres av andre nasjonale diskurser innenfor landets grenser, av andre diskurser om den samme nasjonale identiteten, eller den kan utfordres av overnasjonale enheter som EU. Med et diskursanalytisk perspektiv vil vi hele tiden bli gjort oppmerksom på at den nasjonale identiteten må reproduseres for å bestå. Innenfor diskursanalyse blir det for eksempel sentralt å analysere hvordan den nasjonale

identiteten er konstruert historisk, hvordan den hele tiden reproduseres, omdannes eller utfordres i konkret praksis (Jørgensen og Phillips 1999).

Forholdet mellom diskurs og materialitet

Det finnes et hovedskille innenfor de diskursanalytiske retningene som dreier seg om forholdet mellom diskurs og materialitet. Foucaults diskursbegrep søker å overvinne skillet mellom *språket* og *handlingen* (Hall 1997). Han argumenterer for at diskursen definerer og produserer kunnskapen om tingene. Diskursen styrer hvordan det kan snakkes meningsfullt om et emne og det styrer igjen sosial praksis. Innenfor en slik tankegang vil det ikke eksistere noe meningsfullt utenfor diskursen. På denne måten oppheves skillet mellom diskurs og materialitet. Laclau og Mouffes diskursteori følger en slik tankegang der skillet mellom diskursive og ikke-diskursive praksiser er opphevet (Jørgensen og Phillips 1999). De erkjenner alle praksiser som diskursive. Dette betyr ikke at virkeligheten ikke eksisterer, men at den får betydning gjennom diskurser. Et eksempel på dette kan være tsunamien som rammet store deler av Sørøst-Asia i romjulen 2004. Denne hendelsen fant sted uavhengig av menneskers tanker, språk og praksiser og det var svært mange mennesker som omkom som følge av tsunamien. Tsunamien var et materielt faktum. Men når mennesker forsøker å sette denne hendelsen i en sammenheng som gir mening, vil ikke tsunamien være utenfor diskurs. For noen vil antallet omkomne gi mening innenfor en diskurs som ser dette som bare et naturfenomen. Jordskjelvet på havbunnen forårsaket kjempebølgen, som igjen førte til at de mange menneskene som oppholdt seg i strandområdene omkom. Andre vil trekke på den samme diskursen, men vil også trekke på en diskurs som beskriver hvordan de fattige i verden ofte er mer sårbare overfor slike naturfenomener enn andre. For dem vil det høye antallet omkomne være et resultat av urettferdige forhold i verden som fører til at de fattige oppholder seg i områder som er mer utsatt for slike naturfenomener enn andre. Andre igjen vil plassere tsunamien og de mange omkomne i en religiøs diskurs som ser dette som et utslag av "Guds vilje", eller som et tegn på at noe vil komme til å skje, for eksempel et forvarsel om dommedag. En slik hendelse vil altså tillegges mening ut fra mange perspektiver. Diskursene vil også gi føringer på hvilke handlinger som er mulige i en slik situasjon. På denne måten gir ulike diskursive forståelser seg utslag i ulike sosiale praksiser.

En annen diskursanalytisk retning, Faircloughs kritiske diskursanalyse, skiller derimot mellom diskursiv praksis og annen sosial praksis (Jørgensen og Phillips 1999). For Fairclough er diskursiv praksis bare én form for sosial praksis. Fairclough reduserer diskursiv praksis til

den utvidete språkforståelsen som innebærer blant annet tekst, tale, bilder, gester og klær (Jørgensen og Phillips 1999). Andre sosiale fenomener styres av annet enn diskurser og må derfor analyseres med noe annet enn det diskursanalytiske perspektivet. Et eksempel på dette kan være økonomiske systemer. For studier av nasjonal identitet har dette betydning ved at man analyserer den nasjonale identiteten som et dialektisk forhold mellom diskursive og ikke-diskursive praksiser. De diskursive praksisene påvirker de ikke-diskursive praksisene og omvendt.

I denne oppgaven kommer jeg ikke til å operere med et skille mellom diskursiv og ikke-diskursiv praksis. Dette innebærer at jeg kommer til å basere meg på Foucaults og Laclau og Mouffes definisjon av diskurs som ikke opererer med et slikt skille. Jeg vil som utgangspunkt basere meg på at tilgangen til verden går gjennom den utvidete forståelsen av språket. Ved å analysere meningsproduksjon gjennom de ulike tegnene i språket vil jeg kunne studere hvordan diskurser om innvandrere konstrueres og at dette henger sammen med produksjon av makt.

Diskurs og makt

Maktbegrepet er sentralt innenfor den samfunnsvitenskapelige diskursanalysen, og Foucaults forståelse av makt har hatt en viktig innflytelse her (Jørgensen og Phillips 1999). Foucault kritiserer tanken om at makt utøves ovenfra og ned, og at makten er konsentrert i en avgrenset enhet som staten (Hall 1997). Hans forståelse av makt bygger på at makten er sirkulær. Dette antyder at alle er fanget i maktens sirkulasjon, både undertrykkere og de undertrykte. Makt sirkulerer overalt, og gjennomtrenger alle nivåer i det sosiale liv, i familiesfæren, i den offentlige sfæren, i økonomisfæren. Makten blir imidlertid ikke sett på som entydig negativ, som en undertrykkende størrelse, makten blir også oppfattet som produktiv, en størrelse som produserer kunnskap. Hall (1997) eksemplifiserer hvordan makt kan være produktiv gjennom å beskrive hvordan kontroll av seksualiteten skaper nye diskurser: seksualitet diskuteres, det fører til lovgivning, romaner, artikler, nye seksuelle praksiser (for eksempel "sikker sex") osv. Videre kan kunnskap forstås som diskurser som knyttes til konstruksjonen av for eksempel sosiale identiteter og normer som fremstilles som "naturlige" i et samfunn (Stokke 1999). Konstruksjonen av slike identiteter og normer innebærer i seg selv en form for makt, og er med på å regulere sosial handling. Foucault illustrerer dette når han undersøker hvordan kriminalitet har blitt forstått gjennom tidene. Diskursen, eller kunnskapen om kriminalitet, har variert i ulike perioder og har vært styrende for hvordan vi regulerer, kontrollerer og

straffer kriminelle. I "Overvåkning og straff" (2001) undersøker han hvordan kontrollmekanismer har endret seg fra å være basert på fysisk avstraffelse til et panoptisk overvåkingssystem som sikter mot normalisering i moderne samfunn. Motstand kan utøves på mange forskjellige måter, hvilket innebærer at etablerte identiteter og normer kan utfordres av alternative diskurser. For eksempel kan den høylytte diskusjonen av innvandrere i Danmark føre til at det blir stilt spørsmålstegn ved de diskursene som er i ferd med å etablere seg om innvandrere og etablere en form for motstand mot slike diskurser, slik at diskursen eventuelt endres.

Laclau og Mouffes diskursteori baserer seg i stor grad på maktforståelsen som beskrives ovenfor (Jørgensen og Phillips 1999). Det sentrale er at makten er det som produserer det sosiale. Makt skaper kunnskap, identiteter og relasjoner. Dette er alle kontingente størrelser. De er fastlåste på et bestemt tidspunkt, men de kunne vært annerledes. Makten er således produktiv fordi den produserer sosiale ordener på bestemte måter. På denne måten blir utelukkelsen av andre sosiale ordener også en del av makten. Diskursteorien gjør oss oppmerksomme på at verden kunne vært annerledes, at vi hele tiden konstituerer verden på bestemte måter som utelukker andre måter. Dette er hva Laclau og Mouffe oppfatter som *politikk* (Jørgensen og Phillips 1999). Politikk forstås på denne måten som selve organiseringen av det sosiale. Forholdet mellom makt og politikk innenfor diskursteori er at makt forstås som produksjonen av diskurser, mens forståelsen av politikk innebærer en påminnelse om at disse forholdene alltid vil være kontingente. Makt er det som produserer en verden som er beboelig for oss, makt produserer "samfunnet", mens politikk henviser til at samfunnet kunne vært innrettet på andre måter. I analysen drøfter jeg diskusjonen av lovgivning av familiegjenforening under valgkampen. Det var ikke gitt at dette tema ble et aktuelt tema under valgkampen, men ulike kontingente betingelser gjorde at det ble et sentralt tema. Det var heller ikke gitt på forhånd *hvordan* dette temaet skulle debatteres blant politikere og i media. Kontingente betingelser gjorde for eksempel at dette temaet ble diskutert i forbindelse med å redusere antall innvandrere som kommer til Danmark for. Med et diskursteoretisk utgangspunkt blir det mulig å studere hvordan det utspilles kamper om å etablere entydige diskurser om innvandrere under valgkampen. Laclau og Mouffes forståelse av politikk viser at de diskursene som er i ferd med å etableres ikke er de eneste mulige.

Laclau og Mouffes diskursteori

For Laclau og Mouffe er utgangspunktet for diskursanalysen å analysere hvordan menneskene forstår den materielle verden de lever i (Jørgensen og Phillips 1999). For å forstå hvordan menneskene konstruerer det de oppfatter som sin objektive og selvfølgelige omverden, har Laclau og Mouffe utviklet et eget begrepsapparat for diskursanalyse. Her vil jeg introdusere noen av disse.

Laclau og Mouffe er av den oppfatning at tegnene i en språkstruktur får sin betydning i relasjon til andre tegn i den samme strukturen (Laclau og Mouffe 2001). Tegnet ”nasjon” kan eksempelvis få sin betydning ved at det blant annet relateres til tegnet ”stat”. Tegnens mening vil aldri være helt fastlagt, men kan endres over tid. Dette lager plass til konstante kamper om definisjoner av samfunn og identitet. Menneskene vil hele tiden forsøke å fastlåse tegnenes meningsinnhold ved å sette dem i bestemte forhold til andre tegn. I denne sammenhengen vil diskursen være et nettverk av forskjellige betydningskomponenter som i stor grad reduserer hvilke muligheter tegnene har (Jørgensen og Phillips 1999). Tegn som har en midlertidig fastlåst betydning i diskursen kalles for *momenter*. Slike tegn vil være forskjellig fra andre tegn på bestemte måter. Men diskursen konstitueres i forhold til et ytre slik at det alltid er en mulighet for at andre definisjoner av tegnene kan forstyrre entydigheten. Tegn som ennå ikke har fått fastlåst sin betydning kalles i diskursteorien for *elementer*. Overgangene fra å være elementer til å bli momenter vil aldri bli fullstendig. Ordet ”innvandrere” kan forstås som et element når det finnes flere konkurrerende måter å forstå ordet på. For noen i Danmark oppfattes innvandrere som noen som er ”mørke” i huden, for andre er innvandrere ensbetydende med muslim, for andre igjen inkluderer det alle som ikke har sin opprinnelige nasjonalitet som dansk. Elementer vil få sin betydning ut fra de sammenhengene ordet plasseres i. Dette skjer gjennom det diskursteoretikerne kaller en *artikulasjonsprosess*. Ordet ”innvandrere” er altså i seg selv flertydig, men vil gjennom en artikulasjonsprosess som setter det i forbindelse til andre tegn få betydning. Som for eksempel når Venstres formann, Anders Fogh Rasmussen, omtaler ”udlændinge”: ”-Vi skal væk fra, at udlændinge rejser til Danmark for at få bistandshjælp. Danmark kan ikke være bistandskontor for hele verden” (Reuters Finans 6.11.01). Her uttrykkes en forestilling om at ”udlændinge” kommer til Danmark for å leve godt på Danmarks velferdssystem. Egenskaper som snylting og grådighet er noe som går innunder en slik definisjon av ”udlændinge”. Noen tegn i diskursen vil være privilegerte tegn som de andre tegnene får sin betydning i forhold til. Slike tegn blir kalt for *nodalpunkter*. Et eksempel på et nodalpunkt kan være ”nasjon”. I landene i

Norden kan tegnet ”nasjon” være et slikt nodalpunkt hvor tegn som ”demokrati” og ”velferdsstat” vil være tegn som får sin betydning i forhold til det privilegerte tegnet ”nasjon”. Et annet viktig tegn er det Laclau og Mouffe kaller *flytende betegner*. Dette er tegn som fra ulike sider tillegges helt ulikt meningsinnhold. Her vil diskursen søke å fastlåse den betydningen som stemmer overens med akkurat den diskursen. Et eksempel på en flytende betegner, kan også være ”nasjonen”. I Norge foregår det diskusjoner på hva det vil si å være norsk (Gullestad 2002). Noen mener at en er norsk så lenge en bor på nasjonens territorium og anerkjenner sitt medlemskap til nasjonen Norge. Dette er et standpunkt som trekker på den såkalte politiske definisjonen av nasjon (Jørgensen og Phillips 1999). Andre mener at kriteriet for å være norsk innebærer at man deler kultur eller språk. Dette er en kulturell definisjon av nasjonen og hvis man definerer nasjonen på denne måten, vil mange innvandrere falle utenfor definisjonen om å være norsk. Elementer og flytende betegner kan virke som svært identiske begreper. En måte å skille dem fra hverandre på, kan være å tenke seg at det er gradforskjeller mellom dem. Elementer kan betraktes som alle tegn som ikke har fått sin betydning fastlåst, mens flytende betegner kan betraktes som mer sentrale tegn i diskursen som flere kjemper om å tillegge mening. Et annet begrep som er sentralt innenfor diskursteori er *ekvivalenskjeder*. Dette er serier av tegn som konstituerer mening til hverandre i en diskurs ved at et tegn settes i sammenheng med et eller flere andre tegn. Eksempelvis kan ”den svenske nasjonen” ekvivaleres med tegnene ”demokrati”, ”modernitet”, ”velstand” og ”nøytralitet” (Trägårdh 2002). Begrepene til Laclau og Mouffe får frem ulike aspekter ved de forskjellige tegnene i diskursen. Et tegn kan i en gitt diskurs ha flere funksjoner på samme tid. Tegnet ”nasjon” kan for eksempel både være et nodalpunkt, en flytende betegner og inngå i en ekvivalenskjede.

I diskursteorien forstås diskurs som en reduksjon av muligheter (Laclau og Mouffe 2001). Tegnene i diskursen blir fastlagt som momenter gjennom relasjonene til andre tegn. Diskursen gjør dette ved å utelukke andre betydninger som tegnene kunne hatt og alle de andre måtene de kunne vært relatert til de andre tegnene på. Alle de mulighetene som diskursen utelukker kaller Laclau og Mouffe for *det diskursive felt*. Det diskursive feltet blir et oppsamlingssted for de uendelig mange betydningene tegnene kunne ha hatt, men som i den spesifikke diskursen overses for å skape entydighet. Innenfor diskursteorien finnes det ideer om at diskursen kan utfordres og endres hele tiden. Artikulasjonene griper inn og kan endre diskursen på uforutsette måter. I den konkrete diskursanalysen er motivasjonen å analysere hvordan artikulasjonene reproducerer, utfordrer eller endrer diskursen. Gjennom et slikt

perspektiv vil diskursanalytikeren kunne analysere de kampene som hele tiden foregår om å etablere entydighet på alle nivåer i samfunnet.

Diskursanalysen viser hvordan innretningen av verden er et resultat av politiske prosesser med sosiale konsekvenser. Dersom ”innvandrere” ekvivaleres med ”kriminalitet” er diskursanalytikerens oppgave å vise hvordan denne sammenkoblingen foregår diskursivt for deretter å vise hvilke sosiale konsekvenser det får. I denne oppgaven er et av målene å vise hvordan diskurser om innvandrere konstrueres for deretter å peke på hvordan disse diskursene kan skape politisk endring.

Visuell kultur

I oppgaven analyserer jeg tre valgannonser som både inneholder tekstlige og billedlige elementer. Her vil jeg diskutere spesifikke særtrekk ved den visuelle kulturen som omgir oss, deretter vil jeg se på *hvordan* bildet kan analyseres, før jeg diskuterer hvordan ”de andre” eller ”forskjell” presenteres visuelt.

Vår tid er preget av det Evans og Hall (1999) kaller ”visuell kultur”. De definerer ”visuell kultur” som å være de betraktende og seende praksiser som eksisterer på alle nivåer i dagens samfunn, og som er formet av kulturelt betinget teknologi, som for eksempel kameraet. Videre forsøker de å dekonstruere hvordan det komplekse samspillet i visuell kultur henger sammen. Her blir selve bildet definert som det sentrale punktet, og fotografiet er et eksempel på et slikt punkt. Bildet vil inngå i et komplekst samspill med det mediet som produserer det, med de institusjonene som produserer det, og med dem som betrakter det.

Evans og Hall (1999) mener at det visuelle ikke kan studeres løsrevet fra blant annet praksiser som betraktning, observasjon og overvåkning. De mener det visuelle er en særegen sjanger med en særegen retorikk. Fotografiet er et sentralt visuelt uttrykk. Det kan oppfattes som en størrelse som i seg selv viser til ting, mennesker, steder og hendelser i den ”virkelige” verden som synes håndgripelige, ureduserbare og udiskutable. Men Evans og Hall er opptatt av at det foreløpig er umulig å fastslå hva bilder ”egentlig” er. De diskuterer hvilket forhold bilder har til språket, hvordan de virker på betrakteren og på verden, hvordan en skal forstå bildenes historie og hvordan en skal forholde seg til dem.

En måte å nærme slike spørsmål er å studere fotografiet i sammenheng med de diskursene det inngår i (Evans og Hall 1999). Dette fordi diskurs er et begrep som bryter med den

tradisjonelle forståelsen av språket, og opphever skillet mellom språk og handling, tanker og praksiser. Gjennom analyser av fotografiernes betydning i en valgannonse vil dette ha betydning ved at fotografiet for eksempel ikke kan studeres løsrevet fra den politiske diskursen den er en del av. Diskursen fotografiet er en del av legger føringer på hva fotografiet betyr. Evans og Hall er også opptatt av at et fotografi ikke har betydning ”i seg selv”. Et fotografi får først betydning ved at det er noen som betrakter det. Betydning oppstår i det komplekse samspillet mellom fotografiets representasjoner og betrakterens fortolkning av fotografiets representasjoner. Hall (1997) diskuterer fotografiets flertydighet. Et fotografi bærer alltid mer enn én mening, slik at det finnes ingen ”sann” mening. Mening flyter, men de diskursene fotografiet er en del av søker å fastlåse mening. Hall diskuterer hvordan man kan nærme seg fotografiets betydninger ved å lete etter den eller de betydningene som *foretrekkes* av diskursen. Et fotografi vil i mange sammenhenger være plassert sammen med tekst, og teksten kan være med på å avgrense fotografiets betydninger. I en analyse av valgannonser er dette sentralt fordi en slik annonse ofte inneholder fotografi og tekst på samme tid.

Fotografiet

En analyse av fotografiets betydninger kan heller ikke studeres løsrevet fra fotografiets historie og hvordan vi forholder oss til fotografiet som medium. Det finnes mange typer fotografier så som kunstfoto, reklamefoto, pressefoto. Hamilton (1997) har studert hvordan dokumentarfotoet har blitt utviklet og hvordan det kan sies å ha en sentral plass i vår tid. I denne oppgaven har studier av denne sjangeren betydning, fordi jeg analyserer valgannonser som inneholder fotografier som til en viss grad gir seg ut for å være dokumentariske.

Hamilton (1997) skriver at ethvert fotografi alltid vil inneholde en flertydighet. Et fotografi kan betraktes som noe som *registrerer* noe, for eksempel en viktig historisk hendelse. Det kan også betraktes som noe som *uttrykker* noe, for eksempel en følelse. På denne måten kan fotografiet i noen sammenhenger ses som et dokumentasjonsredskap. I andre sammenhenger kan fotografiet betraktes som et medium som skaper noe. Hamilton skiller mellom to definisjoner innefor dokumentarsjangeren som jeg vil utdype her. Den ene kaller han for *dokumentaren som objektiv representasjon*. Den andre for *dokumentaren som subjektiv fortolkning*.

Hamilton (1997) definerer dokumentaren som objektiv representasjon til å inneholde en generell tro på at fotografiet er et medium som representerer det subjektet det fremstiller på en objektiv måte. Fotografiet blir en slags ”sannhetens” formidler. En slik måte å forholde seg til

fotografiet på, mener Hamilton har sin opprinnelse fra den gangen fotoapparatet ble oppfunnet. Denne tanken er ennå utbredt og gjør seg for eksempel gjeldende hver gang vi åpner aviser og blader. Fotografiet som medium ble utviklet i 1830-årenene. På denne tiden var positivistiske vitenskapsidealer fremtredende. For positivistene var det sentralt å tilegne seg ”faktisk” kunnskap om både den fysiske og sosiale verden, og det eksisterte en utbredt tro på at vitenskap og teknologi kunne bidra til å avansere kunnskapen om verden. Fotografiet passet utmerket med denne filosofien da den ble et eksempel på moderne teknologi som ved dets tilsynelatende objektive mekanisme kunne fange ”faktiske” representasjoner. Hamilton understreker at denne forståelsen av fotografiet ikke var gitt da fotografiet ble utviklet, men at datidens ”tidsånd” gjorde en slik forståelse fremtredende. I tillegg til at fotografiet ble sett på som et vitenskapelig verktøy, ble det også tatt vel i mot i kunstverden. I århundrer hadde kunstnere strevd med å imitere verden ”som den er”, og fotografiet ble av mange oppfattet som en teknisk nyvinning som gjorde dette mulig. ”Kamereaøyet” ble sett på som et spill holdt opp mot naturen. Gjennom disse to forståelsene ble fotografiet sett på som iboende objektivt hvor selve kameraet var det som produserte de synbare faktaene om verden.

Innenfor definisjonen av dokumentaren som subjektiv fortolkning betraktes det dokumentariske arbeidet som det som formidles gjennom den personen som skaper bildet, og det presenteres som en blanding av følelser og informasjon. Denne måten å forholde seg til fotografiet ble utviklet på 1930-tallet da det ble mer vanlig å dokumentere menneskers dagligliv og sosiale problemer (Hamilton 1997). Det ble viktig å dokumentere ikke bare hvordan en ting eller en person så ut, men i like stor grad skulle betrakteren *føle* hvordan det ville ha vært å være et faktisk vitne til det som ble fremstilt. Det tilla dokumentaren en egen sannhetsverdi at forfatteren faktisk hadde vært ”der” og erfart hvilke tilstander som fantes. Fra 1930-tallet og frem til i dag har massemedia benyttet seg flittig av en slik type fotojournalistikk med illustrerende reportasjer. Hamilton kaller dette for en form for dokumentar som er objektivt fundert, med en form for subjektiv, konstruert fortolkning. De representasjonene fotografen produserer, relateres til hennes eller hans personlige fortolkning av hendelsen og subjektet som velges plassert foran katedralinsens. På samme tid blir disse representasjonene også tillagt en ”sannhetsverdi”, fordi de gir betrakteren en privilegert innsikt i de hendelsene som velges ut. I en slik form for fotojournalistikk foregår det en dobbel konstruksjonsprosess. Den første skjer når fotografen velger hva hun eller han skal dokumentere eller bære ”vitnesbyrd” fra. Den andre konstruksjonsprosessen skjer når fotografiene velges ut fra sin opprinnelige orden og narrative kontekst, og plasseres sammen

med skrevet informasjon i en publikasjon. I denne prosessen vil utvelgelse, plassering, innramming, forbindelse til teksten og overskriften bidra til at de meningene som er tilgjengelige for betrakteren er en kompleks fortolkende konstruksjon. Innenfor en slik definisjon av dokumentarfotoet, vil fotografiet eller bildet gi betrakteren tilgang til både følelser og fakta.

Hamilton (1997) studerer også fotografiets forhold til skrift. Fotografiet er ofte bilder av virkelige mennesker i forhold til skrift som er bokstaver på et papir. På denne måten kan fotografiet synes nærmere "levd" liv enn det skrift noen gang kan bli. Dette er med på å gi fotografiet en annen status enn skrift, og i mange tilfeller en mer privilegert posisjon. For mange vil fotografiet ha en større legitimitet enn skrift på grunn av fotografiets tilsynelatende objektive karakter. Og innenfor en slik forståelse, vil bildet være med på å legitimere det skriftelige i større grad der det billedlige og skriftelige presenteres sammen.

Foucault har vært opptatt av å vise at det synlige ofte danner utgangspunktet for produksjon av kunnskap i vår tid (Evans og Hall 1999). Gjennom sine arbeider studerer han hvordan institusjonelle anordninger i den moderne tid førte til at det seende eller det overvåkende ble sentralt for utviklingen av produksjon av kunnskap og regulering av subjektet (Foucault 2003). Foucault studerer panoptikon-strukturen som en romlig organisert struktur hvor kunnskap og makt produseres gjennom overvåking, som i et fengsel. Panoptikon-strukturen er konstruert på en måte som har spesifikke konsekvenser for handlingsmønstrene til både de innsatte og de ansatte i et fengsel. Det eksisterer en bevissthet om en permanent synlighet eller overvåking som regulerer menneskers handlinger. Denne formen for fengselsstruktur overføres til en beskrivelse av moderne samfunn mer generelt. Menneskene reguleres i mindre grad av en utøvende form for makt, enn den reguleringen som baserer seg på overvåking og dokumentasjon. Foucault viser gjennom dette at det visuelle danner utgangspunkt for kunnskap og makt og at det visuelle har en privilegert status i vår tid.

Den visuelle representasjonen av "de andre"

Hall (1997) er opptatt av om det finnes noen typiske måter "de andre" representeres visuelt i dag, og hvor slike eventuelle stereotyper kommer fra. Hall mener at bilder, på samme måte som tekst, står i et intertekstuellet forhold til hverandre. Intertekstualitet kan betegnes som en akkumulasjon av mening som oppstår gjennom historiens innflytelse på en tekst og tekstens innflytelse på historien (Hall 1997, Jørgensen og Phillips 1999). Enhver tekst står i et dialektisk forhold til andre tekster og får sin betydning ut fra tidligere tiders tekster. Hall

(1997) overfører dette til hvordan ”de andre” representeres visuelt, og mener å kunne identifisere hvordan representasjonene av ”de andre” gjentas, med visse variasjoner fra en representasjon til en annen gjennom historien.

Hall beskriver dannelsen av stereotypier som det å tillegge mennesker egenskaper som er enkle, tydelige, enkle å huske, lette å gripe og lette å anerkjenne. Personen som representeres, reduseres til disse egenskaper som er overdrevet og forenklet, på samme tid som egenskapene fastholdes. Dette fratår muligheten for å endre dem slik at forskjell fastholdes.

Konstruksjonen av stereotypier er en praksis som reduserer, essensialiserer, naturaliserer og fastholder ”annerledeshet”.

Hall mener at ethvert bilde bærer med seg en egen mening, men at lignende praksiser og representasjoner, gjentas fra bilde til bilde. Selv undersøker han hvordan svarte amerikanere har blitt fremstilt visuelt gjennom historien og hvordan dannelsen av stereotypier av de svarte har en form for gjentakelse i ulike representasjoner. Han kaller dette for en rasialisert diskurs. Gjennom analyser av bilder fra slavetiden i USA og i tiden rett etter slaveriet opphørte, finner han blant annet enkelte binære opposisjoner som har en tendens til å repeteres, med variasjoner og modifikasjoner, i visuelle fremstillinger av de svarte også i moderne tid. Rasialisering kan forstås som en kategorisering av mennesker ut fra karaktertrekk som forstås som medfødte (Gullestad 2002). Opposisjoner som går igjen i representasjoner fra den nevnte perioden er, i følge Hall, den siviliserte fremstillingen av de hvite i motsetning til de primitive svarte. Den hvite hvite ”rase” og intellektuelle utvikling assosieres med forfinelse, læring og kunnskap, en tro på fornuften, nærværet av utviklede institusjoner som formelle myndigheter og rettsvesen, samt en ”sivilisert beherskelse” i forhold til følelser, sitt seksuelle og sivile liv. Alt dette kan assosieres med ”kultur”. På den annen side representeres de svarte som alt som er instinkt og ”natur”. De assosieres med spontanitet i forhold til følelser, mangel på ”sivilisert beherskelse” i det seksuelle og sosiale livet, en tro på det rituelle, mangel på siviliserte institusjoner.

I en analyse av et fotografi av noen svarte friidrettsutøvere fra olympiaden i Seoul 1988, analyserer Hall hvordan representasjonene av dem kan være et uttrykk for begge poler i de binære opposisjonene. Fotografiet er hentet fra Sunday Times 9. oktober 1988. På fotografiet ser vi bildet av Ben Johnson som vinner 100-meter finalen foran Carl Lewis og to andre svarte utøvere. Ben Johnson ble før bildet ble publisert tatt for doping og overskriften var ”Heroes and villains”. Sammen med teksten mener Hall bildets foretrukne mening er todelt:

på en slags paradoksal måte blir representasjonen av Ben Johnson både en helt og en skurk. Akkurat i det øyeblikket helten triumferer, finnes det også et øyeblikk av skurkestreker og moralsk forfall. Hall mener et slikt bilde ikke kan studeres uavhengig av en rasialisert diskurs. Gjennom det han definerer som den privilegerte meningen, mener han at betydningen innenfor en rasialisert diskurs også kan være at selv når svarte er på toppen av hva de kan oppnå, klarer de ofte å ødelegge det. Hall mener at ”de andre”, de som representerer noe annet enn majoritetsbefolkningen, ofte representeres som her, som både-og. De er både gode og onde, siviliserte og primitive, stygge og attraktive osv.

Hall (1997) undersøker nærmere hva stereotypifisering gjør. Han mener det har en konsekvens som atskiller det normale og aksepterte fra det unormale og uakseptable. Det ekskluderer alt som ikke passer inn, det som er annerledes. Dannelsen av stereotypier skaper symbolske grenser, og blir dermed en del av opprettholdelsen av en sosial og symbolsk orden. Det skaper et skille mellom det normale og det unormale, oss og dem. Det letter forbindelsen mellom ”vi” som er normale i det ”forestilte samfunnet”. Dette henger igjen sammen med makt. Dannelsen av stereotypier klassifiserer mennesker ut fra spesifikke normer og konstruerer de ekskluderte som ”de andre”. En slik forståelse kan igjen relateres til Foucaults maktbegrep hvor makten ligger i å representere ”de andre” på en spesifikk måte ut fra gjeldende diskurser, eller ut fra gjeldene måter å representere noen på.

Som jeg har vært inne på oppleves bildet ofte som mer kraftfullt enn skrift. Det må tas hensyn til at bildet er et kraftfullt medium når dette skal studeres. Hall (1999) mener bildets kraft blant annet ligger i at bildets betydninger ikke bare kan begrenses til betrakterens bevissthet og at et bildes betydning ikke alltid kan uttrykkes i ord. Han mener videre at bildet kan gi konnotasjoner på et bredt spekter for betrakteren. Et bilde kan for eksempel berøre erfaringer eller følelser som synes fjerne. Dette må tas hensyn til når bilder studeres, og når dette studeres i sammenheng med representasjonen av ”de andre” blir dette svært sentralt. Et bilde som representerer ”de andre” kan engasjere følelser og holdninger, og mobilisere frykt og uro hos betrakteren. Hall er opptatt av at dette er komplekst og at det er mange ting ved det visuelle som det er nødvendig å utforske. I denne oppgaven er dette sentralt, fordi jeg vil vise at den visuelle fremstillingen av innvandrere under valgkampen er med på å mobilisere nettopp følelser som frykt, uro og usikkerhet hos betrakteren eller velgeren.

Fra rasisme til nyrasime?

I oppgaven kommer jeg til å vise at noen av diskursene om innvandrere under valgkampen var uttrykk for diskriminerende tankemønstre. Diskriminering er ikke nødvendigvis motivert av rasisme, men i dette avsnittet vil jeg vise hvordan rasisme er et fenomen som kan forstås som relativt utbredt i landene i Norden, særlig i forhold til majoritetsbefolkningens møte med innvandrere.

Rasismebegrepet har en historie som gjør at det assosieres med negative ideologier og regimer. Historiske fenomener som nazismen og Holocaust, rasediskrimineringen i USA og apartheidregimet i Sør-Afrika, har bidratt til at svært få i dag ønsker å identifisere seg med ideologier som er eksplisitt rasistiske (Gullestad 2002). Allikevel mener mange at rasisme er et fenomen som fremtrer mange steder i verden i dag. Innenfor akademia har det vært en tendens siden 1980-tallet til å studere rasismen med det utgangspunkt at den nå fremtrer på andre måter enn tidligere. Mange forskere mener at den nye tiden har bidratt til at vi kan snakke om en ”ny” form for rasisme som er annerledes enn det som betegnes som klassisk- eller vitenskapelig rasisme. Den såkalt klassiske rasismen oppsto på 1800-tallet da vitenskapen begynte å inndele menneskene i ”menneskeraser”. Selve begrepet ”rasisme” ble først brukt i Tyskland i 1930-årene (Gullestad 2002). Det som kjennetegner den klassiske rasismen, er forestillingen om at det eksisterer ulike menneskeraser som har vedvarende fysiske forskjeller og at det finnes en direkte forbindelse mellom fysiske kjennetegn og moral og intelligens. Dessuten inngår rasene i et hierarki hvor ”den hvite rase” er de andre overlegne.

Det har oppstått en særlig interesse i å studere hvordan rasistiske elementer har endret seg og oppstått på nye måter i land hvor det har foregått innvandring fra land i den tredje verden (Gullestad 2004). En gjennomgående konsensus, innenfor særlig europeiske forskningsmiljøer, peker på hvordan rasismediskursen har endret seg fra å være ideologisk basert til å bli en mer ”indirekte og subtil diskriminationsdiskurs” (Hervik og Jørgensen 2002). Teoretisk beskrives det som en endring fra fokus på ”rase” til fokus på ”kultur”, hvor den klassiske rasismens hierarkiske elementer fremtrer mindre synlig. Det legges vekt på *forskjeller* mellom kulturer, og at disse forskjellene i stor grad gjør kulturene uforenelige, men ikke nødvendigvis bedre enn andre (Gullestad 2002). Når slike forskjeller oppfattes som uforenelige, kan det bygge opp under ideer om at ulike grupper helst bør leve hver for seg, der hvor de ”hører hjemme” (Gullestad 2004). Når slike ideer knyttes til institusjonell makt, kan de

utgjøre et grunnlag for diskriminering og eksklusjon. Flere forskere mener slike tanker kan identifiseres med politikere på høyresiden i Europa. Slike ideer danner utgangspunktet for en mer restriktiv innvandringspolitikk som blant annet øker kontrollen med hvem som slipper inn i landet og stiller større krav til dem som allerede er der (Gullestad 2002). Noen forskere bruker fortsatt ordet "rasisme" om dette fenomenet, mens andre legger vekt på at fenomenet krever et nytt ord. Stolcke (1995) bruker begrepet "kulturfundamentalisme" for å vektlegge at fenomenet ikke rangerer, og at det derfor ikke er snakk om rasisme. Hervik og Jørgensen (2002) mener at selv om kultur på mange måter har erstattet rasebegrepet, betyr ikke det nødvendigvis at rasediskrimineringen har forsvunnet. De mener at den diskrimineringen etniske minoriteter utsettes for i dag, inneholder rasistiske trekk. Selv om diskriminasjonens mål ikke er å eliminere alle innvandrere fra ikke-vestlige land, kan man allikevel finne diskriminering med rasistiske elementer. Derfor velger de å betegne dette fenomenet som "nyrasisme". For at man skal kunne snakke om nyrasisme, i følge Hervik og Jørgensen, må tre elementer være til stede. Den første mener de er en konstruksjon av "oss" og "dem" hvor "vi" sammenfaller med nasjonen. Det andre elementet innebærer en hierarkisering av forholdet mellom positive skildringer av "vi" og negative skildringer av "dem". "De andre" konstrueres som underlegne og reduseres ofte med henvisninger til fysiske eller kulturelle kjennetegn som oppfattes som naturlige. Det tredje elementet innebærer en tydeliggjøring av en asymmetrisk maktrelasjon mellom "oss" og "dem".

Gullestad (2004) mener det blir for snevert å hevde at det har foregått en historisk endring fra en tradisjonell til en såkalt "ny" rasisme. Hun mener at dagens situasjon er mer dynamisk og kompleks. Det har ikke bare skjedd en endring i måten å snakke på som er "ny", men det har også oppstått mange samtidige former for rasialisering og rasisme. For henne blir det viktig å unngå definisjoner som skal søke å avgrense rasisme i vår tid. Hun er opptatt av at rasisme ikke bare skal studeres som et fenomen i seg selv, men som et fenomen som er koblet sammen med andre former for "utbytting, eksklusjon og underordning" (Gullestad 2002: 171). Rasisme som ideologi og ekskluderende handlinger er to fenomener som kan studeres hver for seg. Men hvis disse fenomenene studeres sammen, kan man få øye på hvordan *intensjonene* i det som blir sagt ikke nødvendigvis er rasistiske, men at *innholdet* i utsagnet kan være det. For eksempel kan institusjonell diskriminering ikke nødvendigvis ha hatefulle intensjoner, men innholdet i argumentene kan være diskriminerende (Gullestad 2004).

Innvandrere i Skandinavia blir ofte møtt med svært følelseladete forestillinger. Gullestad (2002) mener at disse forestillingene kan analyseres i lys av tidligere tiders forestillinger og praksiser. På denne måten mener hun at de språklige kategoriene vi forholder oss til, kan være med på å skape en slags ubevisst rasisme. Språklige kategorier kan også forstås som diskurser. Med et slikt utgangspunkt mener hun at det er viktig å forske på de ”mulige historiske sammenhengende som dagens følelsespregede forestillinger står i, og de transformasjonene som har skjedd” (Gullestad 2002: 156). På denne måten blir det viktig å analysere hvordan etablerte forståelseshorisonter brukes til å ”utbytte, diskriminere og ekskludere” (Gullestad 2002: 172). Dette kan overføres til diskursanalyse hvor det vil være interessant å studere de kontingente betingelsene som gjorde ulike forståelseshorisonter mulige. Det blir på denne måten ikke interessant å studere hvem som er rasister, men heller i hvilken grad mennesker ”begrunner sine handlinger ut fra ideologier som direkte eller indirekte impliserer et begrep om rangerte ”raser” eller uforenelige ”kulturer” og religioner” (Gullestad 2002: 172). Hvis dagens situasjon betraktes som ”ny”, vil man ikke få øye på slike sammenhenger. Gullestad mener en slik erkjennelse tjener majoritetsbefolkningens interesser, og Norge vil eksempelvis forestilles som et tolerant og lite diskriminerende land.

Gullestad (2002) retter fokuset mot majoritetsbefolkningen og mener det er viktig å analysere dennes handle- og tenkemønstre. Mønstrene vil hele tiden være i endring, og krever derfor analyse, refleksjon og diskusjon for at de skal kunne defineres og bekjempes. Gullestad mener at slike analyser i større grad vil kunne vise at rasisme og tanken om kulturelle forskjeller er tilstede overalt. Hun mener til at forskningen i større grad må koble fenomener som rasialisering, kulturforskjellstenkning og rasisme med fenomener som nasjonal identitet, faglig identitet, religiøs tro, sosial klasse, kjønn og eventuelt andre former for sosial kategorisering.

Selv undersøker Gullestad (2002) hvordan det hun mener er en særegen form for likhetstankegang i Norden, kan knyttes til majoritetsnasjonalisme og rasisme. Hun mener at denne karakteristiske likhetstankegangen også innehar ekskluderende mekanismer. I korte trekk går denne formen for likhetstankegang ut på at menneskene må oppfatte seg som *like*, for å kunne føle seg som *like verdige*. Det som partene i ulike sammenhenger har felles, fremheves, mens motsetninger nedtones. Gullestad kaller også dette for ”forestilt likhet”. Innefor en slik tankegang vil forskjeller nødvendigvis oppleves som problematiske. Gullestad analyserer hva som skjer når majoritetsbefolkningen benytter seg av likhetstenkningen i møte

med innvandrere, og i ”hvilken grad disse argumentasjonsformene bidrar til å konstituere majoriteten, vedlikeholde dens ”forestilte fellesskap” og legitimere dens makt” (Gullestad 2002: 84). Hun mener altså at likhetstenkningen er med på å definere hvordan menneskene i Norden forestiller seg det nasjonale fellesskapet, og hvilke grenser disse tankene danner overfor dem som ikke ”hører til”. ”De andre” brukes for å beholde en idé om likhet, enhet og tilhørighet. Gullestad mener det utvikles en nasjonalisme som blander historie, avstamning, religion og moral som er et uttrykk for en etnifisering av staten. Innvandrere blir møtt med krav om at de må bli ”norske”, samtidig som dette vil være umulig når den nasjonale identiteten defineres gjennom ting som nettopp historie, avstamning, religion og moral. Brekke (Aftenposten 11.11.04) illustrerer dette gjennom å vise til hvordan Fremskrittpartiets formann i Norge, Carl I. Hagen, bruker den ”kristne kulturarv for å avgrense det norske og den norske nasjonen”. Når den nasjonale identiteten defineres på denne måten vil den sette skarpe grenser for hvem som får være med, mener Gullestad. Hun identifiserer på denne måten forbindelser mellom nasjonalisme og rasisme. Fokus på kultur eller kulturell likhet og avstamning utgjør ofte et felles utgangspunkt mellom nasjonalisme og rasisme. Dette kan være med på å utgjøre det Gullestad kaller for ”usynlige gjerder” i forhold til å akseptere innvandrere som innbyggere som tilhører de nordiske landene.

I innvandringsdebatten i Norge diskuteres det ofte i hvilken grad innvandrere utgjør sosio-økonomiske trusler. Brekke (Aftenposten 11.11.04) kommenterer dette og mener det har foregått endringer i hvilke forestilte trusler innvandrere utgjør overfor ”nordmenn”. Da de første arbeidsinnvandrerne kom til landet ble de omtalt etter nasjonal tilhørighet, ”de var pakistanere og tyrkere som stjal nordmenns jobber”. Brekke mener det er en tendens til at innvandrere nå i større grad omtales ut fra religiøs tilhørighet, nå er de ”muslimer som stjeler nordmenns ”norskhet”. En slik ”norskhet” kan overføres til det Gullestad betegner som et forestilt moralsk fellesskap (Gullestad 2002). Innvandrerer representerer ikke så mye en sosial eller økonomisk trussel som en trussel overfor et forestilt moralsk fellesskap. Videre mener hun at velferdsstaten i de nordiske landene blir forestilt som selve inkarnasjonen av disse moralske fellesskapene. Innvandrere som ikke nedtoner forskjeller, oppleves som provoserende og utgjør en trussel overfor forestillingen om de nordiske landene som homogene, tolerante og anti-rasistiske. Likhetslogikken i de nordiske landene blir på denne måten en av grunnene til at forestillinger om uforenelige kulturelle forskjeller så raskt har vunnet innpass akkurat her. På denne måten har rasisme og kulturforskjellstenkning blitt en del av en hegemonisk common-sense tankegang, mener Gullestad.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg diskutert hvordan diskursanalyse kan være et velegnet analyseredskap med henblikk på å analysere hvordan innvandrere representeres i avisetekster og i valgannonser under den danske valgkampen. Dette innebærer en utvidet språkforståelse som analyserer meningsproduksjon gjennom språket forstått som tekst og språket forstått som bilder. I tillegg til diskursanalyse, introduseres det teorier om visuell kultur som et analytisk rammeverk for å kunne analysere bildets betydninger. Dette blir diskutert i forbindelse med visuelle representasjoner av ”de andre”. Til slutt i kapitlet har jeg introdusert nyere teori om diskriminering og rasisme.

3. Metode

Det valgte studieobjektet er avgjørende for hvilken metode forskeren benytter seg av i sin forskning. Denne oppgaven konsentrerer seg blant annet om å identifisere diskurser om innvandrere under den danske valgkampen, og jeg bruker kvalitativ metode for å kunne analysere dette. Alvesson og Skjöldberg (1993) skriver at det som blant annet skiller kvantitative metoder fra kvalitative metoder, er at kvantitative metoder for en stor del benyttes der forskeren har ideer om hvilke dimensjoner og kategorier som skal stå i sentrum for forskningen, mens det i kvalitativ metode ofte er studieobjektets perspektiver som danner utgangspunktet for forskningen. En kvalitativ tilnærming til det man studerer, innebærer blant annet at de forståelsene forskeren kommer frem til er preget av et samspill mellom etablert teori og den oppfatningen forskeren danner seg av dataenes meningsinnhold (Thagaard 1998). Dette innebærer at forskeren ikke blir sett på som løsrevet fra det hun studerer, men at forforståelse, erfaringer og bakgrunn er viktige elementer forskeren må forholde seg til underveis i forskningsprosessen. I dette kapitlet vil jeg beskrive de ulike stadiene jeg har gått gjennom i forskningsprosessen, og de valgene jeg har tatt underveis.

Valg av tema og metodiske refleksjoner

Underveis i arbeidet med en oppgave er det alltid mange valg man står overfor, og de beslutningene man tar vil nødvendigvis påvirke hvilken retning oppgaven får. Det er imidlertid avgjørende hvilke valg som tas i begynnelsen av arbeidet med oppgaven, da de vil være styrende for avgrensning og tilnærming til temaet. Jeg fattet interesse for den danske valgkampen fordi jeg leste og hørte at tonen under valgkampen hadde vært ekstrem overfor innvandrere. Dette passet ikke inn med bildet jeg hadde av dansk politikk, som var preget av en forestilling om en tolerant og inkluderende, offentlig debatt om innvandrere. For øvrig hadde det like før den danske valgkampen vært valgkamp i Norge, hvor innvandringspolitikk verken ble diskutert så høylytt eller i et så stort omfang. Jeg hadde en forestilling om at norsk og dansk kontekst var ganske like når det gjaldt forholdet mellom majoritetsbefolkning og minoritetsbefolkning, og for meg var det oppsiktsvekkende at debatten om innvandrere fikk en helt annen dreining i Danmark enn i Norge. Jeg kunne gjort en komparativ analyse og studert hvorfor dette skjedde i Danmark og ikke i Norge. Jeg valgte heller å studere hva det var som ble forestilt som så problematisk med innvandrere i Danmark, siden debattnivået var så ekstremt. Allerede her hadde jeg gjort mange avgrensninger. Jeg hadde forutsatt at det hendte noe spesielt i valgkampen, noe som ikke hadde skjedd tidligere. Jeg hadde som

utgangspunkt at det hadde skjedd en endring i måten å snakke om innvandrere på i den offentlige debatten, og jeg ønsket å studere hva denne eventuelle endringen innebar. Avgrensingene som ble gjort betyr at fokuset i oppgaven ikke er rettet mot den mer inkluderende og mindre stigmatiserende debatten om innvandrere som også finner sted. Etter hvert som jeg har lest mer om den generelle offentlige debatten i Danmark, har jeg blitt klar over at det som skjedde i den danske valgkampen blant annet var et resultat av en stadig mer diskriminerende tone i den offentlige debatten om innvandrere siden begynnelsen av 90-tallet (Hervik 2002, Lund 2002). Det var med andre ord ikke et nytt fenomen, men omfanget og den tilspissede situasjonen gjorde valgkampen til en unik hendelse med hensyn til hvordan innvandrere ble snakket om i den offentlige debatten. En annen grunn til at jeg var interessert i hvorfor innvandrere blir oppfattet som problematiske, er fordi dette er et fenomen man til daglig blir konfrontert med gjennom media, venner, familie osv. Jeg har ofte stilt meg spørsmålet om hva det er som gjør at innvandring er et så brennbart tema som engasjerer svært mange i Skandinavia.

Avgrensning av temaet begrenset seg således til å studere hvordan innvandrere ble omtalt under valgkampen, og om dette gjenspeilte eventuelle endringer i dansk politikk. Fokuset var rettet mot utsagn som reflekterte en forestilling om innvandrere som problematiske. Jeg valgte å bruke diskursanalyse som metode til å analysere hvordan disse forestillingene om innvandrere dannes. Alle disse beslutningene viser at jeg som forsker ikke er løsrevet fra det jeg studerer, men er svært aktiv i å avgjøre hvilken innfallsvinkel temaet skal få, beslutte hvilke teorier og metoder jeg skal benytte, som igjen er avgjørende for hvilke konklusjoner jeg vil trekke. Dyrberg et al.(2000b) skriver at når vi studerer samfunnet, produserer vi det vi skal analysere ut fra det teoretiske rammeverket vi forsøket å legge ned over analysen. Det blikket vi retter mot verden avgjøres av teori, erfaringer og erkjennelser som igjen former en fragmentert og flytende verden til en fast bestanddel som vi mener vi kan analysere og forstå.

Tradisjonelt har det innenfor samfunnsforskningen vært viktig å nedsette enkelte standardkriterier for å kunne avgjøre hvorvidt forskningen er bra eller dårlig. Nøkkelbegreper har vært reliabilitet (pålitelighet), validitet (gyldighet) og generaliserbarhet (muligheten for å tillegge funnene allmenngyldighet) (Kvale 1997). Disse begrepene har til dels blitt forkastet innenfor kvalitative studier, fordi de bygger på tanker fra kvantitative studier om at kunnskapen er målbar, samtidig som de gjenspeiler en filosofisk erkjennelse om at det er mulig å komme frem til ”sann” kunnskap om verden. Kvale problematiserer kvalitativ metode

som en avveining mellom at alt betyr alt på den ene siden, og mellom det å søke en absolutt sannhet på den andre siden. Lincoln og Guba (i Kvale 1997) erstatter begrepene reliabilitet og validitet med begrepet *troverdighet*. Dyrberg et. al. (2000b) mener en måte å vise at den forskningen en gjør er troverdig, er kontinuerlig å gjøre rede for de valgene man som forsker foretar underveis, hvordan man konstruerer og bearbeider analyseobjektet, slik at det vil være mulig for andre å vurdere de valgene forskeren tar. På denne måten kan andre forskere vurdere hvorvidt de hadde kommet frem til de noenlunde samme konklusjonene som en selv.

Barrierer

Et av de elementene som berører denne oppgavens troverdighet, er det faktum at jeg selv er en del av det jeg studerer. Jeg studerer hvordan majoritetsbefolkningen i Danmark konstruerer forestillinger om minoritetsbefolkningen. En av grunnene til at jeg valgte å studere et fenomen i Danmark, var blant annet fordi jeg ønsket å ha en distanse til det jeg studerte. Men de kontekstuelle forholdene er på mange måter relativt like i Norge og Danmark, noe som medfører at jeg ikke kan se på meg selv som løsrevet fra majoritetsbefolkningens konstruksjon av diskurser om innvandrere. På denne måten er jeg på mange måter en del av det ”problemet” som jeg undersøker. Fordi jeg selv er en del av majoritetsbefolkningen vil jeg være begrenset av de kategoriene og det språket jeg har til rådighet (Gullestad 2002). Dette innebærer blant annet at jeg vil være med på å reprodusere språklige kategorier som ”hvit”, ”svart”, ”dansk” og ”innvandrer”, selv om formålet med oppgaven blant annet vil være det motsatte, å dekonstruere disse begrepene. Dette innebærer både makt og avmakt.

Dette er en oppgave hvor språket er det sentrale analyseobjektet. Det forutsetter at jeg har relativt god kjennskap til dansk språk. Jeg har dansk familie og har bodd i Danmark i et år, slik at jeg kjenner språket relativt godt. Selv om norsk og dansk ligger nært i språksammenheng, eksisterer det også mange nyanseforskjeller mellom språkene. Slike nyanser er det viktig å få øye på når man jobber såpass tekstnært som jeg gjør i denne oppgaven. Underveis har jeg blitt klar over at det er flere slike nyanser jeg overså på et tidlig tidspunkt i prosessen, og det kan være ting jeg har oversett i ettertid som følge av mangel på kjennskap til det danske språket.

Data og datainnsamling

Jeg bestemte meg tidlig for at jeg ville analysere avistekster fra den tre uker lange valgkampperioden. Neumann (2001) er opptatt av at diskursanalytikerens må ha en generell

kjennskap til det terrenget hun skal studere. Innenfor en slik tankegang er det ikke mulig å bare forholde seg til de tekstene forskeren skal analysere. Et av rådene til Neumann er at diskursanalytikerene kan starte med å lese sekundærlitteratur på området. Gjennom hele den perioden jeg har arbeidet med oppgaven har jeg lest ulike publikasjoner som har påvirket forståelsen av det materialet jeg har arbeidet med. Jeg har blant annet lest forskning som dreier seg om forholdet mellom dansker og innvandrere, om innvandring i en europeisk kontekst, om dansk politikk, dansk historie og om innvandringsspørsmål i Norge.

Tekster

Jeg valgte å skrive om den danske valgkampen et par måneder etter at den var avsluttet, og avgjorde tidlig at avisartikler skulle være hovedmaterialet mitt for analyse. Denne avgjørelsen tok jeg blant annet på bakgrunn av at media får en stadig større betydning i den moderne valgkampen (Aardal et al. 2004), og fordi jeg ønsket å gjøre en analyse av tekst. Avgjørelsen utelot andre kilder hvor mening dannes og som er sentrale i en valgkamp, slik som radio- og TV-debatter. Allikevel blir det ofte henvist til slike debatter i avisartiklene, slik at jeg til dels har kunnet danne meg et bilde av hvilke temaer som ble vektlagt som sentrale av både politikere og media i flere medier. Jeg bestemte meg for at jeg ville samle et utvalg av avisartikler som ble skrevet i de tre ukene valgkampen varte. For øvrig ønsket jeg å se på et så bredt utvalg av avisartikler som mulig fra flere aviser. Dette fordi jeg ville se på hvordan de ulike avisene vinklet sakene, og hvilke temaer som var gjennomgående i de ulike tekstene. Det viste seg å være praktisk omstendelig å skaffe til veie fysisk alle avisartiklene som dreide seg om innvandrere under valgkampen. Innvandringstemaet var gjennomgående for hele valgkampen (Jønsson og Larsen 2002), og det var derfor et stort antall artikler som handlet om dette. Det elektroniske arkivet til den danske avisen Politiken, som den gang het Polinfo, arkiverer artikler fra et utvalg av de danske avisene samt enkelte nyhetsbyråer. Jeg bestemte meg for å bruke dette arkivet. Her var det mulig å søke på enkeltord og begrensede tidsrom, og dette lettet arbeidet med å finne aktuelle artikler fra den perioden valgkampen varte.

Jeg hadde tilgang til Polinfo i tre dager og jeg måtte gjøre søket mitt på en hensiktsmessig måte ut fra temaet mitt. På forhånd hadde jeg lest en del artikler fra danske aviser og funnet ut at ”udlændinge” var et ord som gikk igjen i svært mange tekster. Den hyppige bruken av ordet vekket først en nysgjerrighet hos meg fordi det er et ord som ikke brukes så ofte i norske innvandringsdebatter. I en norsk kontekst er ”utlending” et ord som til dels har blitt erstattet med ordet ”innvandrer”, og i de fleste sammenhenger blir det oppfattet som et ord som er

mindre politisk korrekt å bruke enn ordet ”innvandrere”. Utgangspunktet for at jeg ønsket å studere hvordan innvandrere ble omtalt i den danske valgkampen var fordi jeg ville se om det har foregått endringer i måten å snakke om innvandrere på i den danske offentlige debatten. I en slik sammenheng vekket bruken av ordet ”udlænding” min oppmerksomhet, fordi jeg umiddelbart oppfattet ordet som et mer nedlatende og diskriminerende ord enn ”innvandrere”. Med dette som utgangspunkt endte jeg opp med å bruke ordet ”udlændinge” i hovedsøket mitt. Flertallsformen brukte jeg fordi jeg fikk opp et større antall artikler enn å bruke ordet i entall. Dette har nok en sammenheng med at innvandrere ofte i den offentlige debatten blir omtalt som en gruppe, og ikke som enkeltpersoner. Ut fra dette søket endte jeg opp med 200 artikler som hadde ”udlændinge” i teksten enten en eller flere ganger. Ved nærmere gjennomlesning av artiklene fant jeg at ordene ”udlændinge” og ”indvandrere” ofte ble brukt i den samme artikkelen. Dessuten fant jeg at disse ordene svært ofte ble tillagt de samme konnotasjonene, og at ordet ”udlændinge” ikke nødvendigvis ble brukt i sammenhenger der det ble snakket nedlatende om innvandrere. Dette har bidratt til min oppmerksomhet om at nyansene mellom norsk og dansk ofte er veldig fine, og at selv om jeg har en forholdsvis god kjennskap til dansk språk, nødvendigvis har oversett en del av disse.

I februar 2002 da jeg gjorde søket og samlet tekstematerialet mitt, besto Polinfo av artikler fra et utvalg av danske aviser og nyhetsbyråer⁵. Dette vil si at jeg ikke har analysert tekster fra alle de sentrale avisene i Danmark. De avisene og nyhetsbyråene Polinfo inneholdt den gang, og som jeg baserer meg på er: Politiken, Jyllands-Posten, Ekstra Bladet, Information, Reuters Finans og Ritzaus Bureau. Andre sentrale aviser i Danmark som ikke inkluderes her er blant annet Berlingske Tidende, B.T. og Weekendavisen, foruten en mengde lokalaviser. Allikevel er det et ganske stort spenn i de mediene jeg har analysert tekster fra både når det gjelder form, innhold og opplag. På denne måten kan en si at de ulike artiklene har nådd ut til et bredt spekter av mennesker og har vært sentrale i å utvikle diskursene om innvandrere under den danske valgkampen. Allikevel er det sentrale temaer jeg kan ha oversett ved ikke å ha analysert artikler fra alle de store avisene i Danmark. Artiklene jeg analyserer er et utvalg av forskjellige sjangere, det vil si at jeg analyserer nyhetsreportasjer, feature-reportasjer, ledere, kronikker, osv. Dette innebærer at jeg analyserer tekster som alle er skrevet på ulike måter og hvor ulike ting er vektlagt. Noen artikler vil for eksempel ha et mer informativt preg, mens

---

5 www.infomedia.dk. 01.02.05. Dette arkivet heter i dag Infomedia og består nå av flere kilder enn det gjorde da jeg foretok søket.

andre er mer fortolkende. Her vil jeg kort beskrive de enkelte medienes profil og opplag. Fordi jeg ikke har funnet pålitelig statistikk for den perioden valgkampen varte, baserer jeg meg på opplags- og lesertall fra 2003, to år etter valgkampen. Prognosene viser at alle avisene har sunket i opplag siden 2001, men at forholdet mellom avisene er forholdsvis stabilt:

Jyllands-Posten: Jyllands-Posten er Danmarks største avis⁶ og var en sentral aktør under valgkampen. Avisen er en morgenavis som for en stor del baserer seg på abonnenter. Tall basert på Dansk Oplagskontrol⁷ viser at avisen andre halvår hadde et opplag på 161.718 aviser på hverdager. Videre anslås lesertallene å være høyere. Tall fra dansk Gallup viser at lesertallene for Jyllands-Posten i andre og tredje kvartal 2003 var 701.000⁸. På hjemmesiden til Jyllands-Posten står det at avisen fører en ”liberal borgerlig linje, men den er ikke tilknyttet noget politisk parti”⁹.

Politiken: Politiken hadde i andre halvår av 2003 et opplag på 133.302 aviser¹⁰, og lesertallene ble anslått til å være 542.000 i samme periode¹¹. Politiken er både en abonnements- og løssalgsavis. Den har et mer informativt preg enn Ekstra Bladet som er Politikens tabloidavis. På avisens hjemmeside står det at disse to avisene skal være ”uavhengige radikalt-socialliberale blade og organer for dansk frisind”¹².

Ekstra Bladet: Ekstra Bladet hadde i andre halvår av 2003 et opplag på 114.859 aviser¹³, og lesertallene ble anslått til å være 518.000 i samme periode¹⁴. Ekstra Bladet er som nevnt Politikens tabloidavis, og den selges kun i løssalg. Forsiden til Ekstra Bladet er svært ofte synlig utenfor kiosker og butikker i gatene. Siden Ekstra Bladet er en løssalgsavis argumenterer de på hjemmesiden med at forsiden må være fengende og salgbar¹⁵. Videre står det på hjemmesiden; ”vi er ikke bange for tabuer. Vi kalder tingene ved deres rette navn - og lader andre om at tale udenom. Ekstra Bladet er Danmarks politisk mest ukorrekte avis -

---

6 <http://www1.jp.dk/info/facts.htm#Oplagstal>. 01.02.05.

7 <http://www.do.dk/asp/publikationer.asp#>. 01.02.05.

8 <http://www.gallup.dk/dynpages/laesertal.aspx>. 01.02.05.

9 <http://www1.jp.dk/info/facts.htm#Redaktionel%20frihed>. 01.02.05.

10 <http://www.do.dk/asp/publikationer.asp#>. 01.02.05.

11 <http://www.gallup.dk/dynpages/laesertal.aspx>. 01.02.05.

12 <http://politiken.dk/VisArtikel.iasp?PageID=177820>. 01.02.05

13 <http://www.do.dk/asp/publikationer.asp#>. 01.02.05.

14 <http://www.gallup.dk/dynpages/laesertal.aspx>. 01.02.05.

15 <http://ekstrabladet.dk/VisArtikel.iasp?PageID=129800>. 01.02.05.

stiller de spørsmål, som andre ikke tør. Ekstra Bladet er aldrig i regering. Altid i opposition. Vi løber aldrig bare med strømmen”.

Information: Information hadde i andre halvår av 2003 et opplag på 20.717 aviser¹⁶, og lesertallene ble anslått til å være 109.000 i samme periode¹⁷. Dette er dermed den avisen som har det minste opplaget i mitt tekstmateriale. Information baserer seg for det meste på abonnenter. De henvender seg til en annen målgruppe enn for eksempel Ekstra Bladets lesere. På hjemmesiden står det at de henvender seg til ”folk, der kan lide at læse - typisk folk der studerer eller har gjennomført en videregående utdanning og samtidig er der ofte tale om folk, der ikke synes, de store aviser, tv-nyhederne osv. kommer ned i problemerne - og som gerne vil have en alternativ dækning”¹⁸.

Ritzaus Bureau: Ritzaus Bureau er et dansk nyhetsbyrå som alle de overnevnte avisene er kunder av. Fra byrået sendes det kontinuerlig ut pressemeldinger de ulike avisene og andre medier benytter seg av. Slike pressemeldinger inneholder korte nyhetsmeldinger, men også lengre tekst som kan brukes direkte i avisartiklene¹⁹. For øvrig kan pressemeldingene inneholde bakgrunnsinformasjon om de enkelte temaene og dokumentasjoner som statistikker og rapporter Ritzaus Bureau mener kan ha medienes interesse.

Reuters Finans: Reuters Finans er en del av det internasjonale nyhetsbyrået Reuters. De har samme funksjon som Ritzaus Bureau, men fokuserer hovedsakelig på nyheter som retter seg mot finansmarkedet. Men når det finner sted større begivenheter, så som et valg, dekker de det også.

Fordi jeg baserer meg på et arkiv har jeg informasjon om hvilke sider i avisene artiklene var plassert, men dette vil ikke nødvendigvis si noe om hvor sentrale artiklene er. Artiklenes layout var med på å avgjøre hvor mye oppmerksomhet artiklene fikk, og hvordan de enkelte artiklene var med å påvirke diskursene om innvandrere. Noen ganger blir det opplyst om hvorvidt artikkelen var plassert sammen med et eller flere bilder. Arkivet lagrer ikke bildene, slik at jeg verken vet hvordan bildene så ut eller hvordan tekst og bilde var plassert sammen. Som jeg har vært inne på i teorikapittelet har dette mye å si for hvordan mottakeren av

---

16 <http://www.do.dk/asp/publikationer.asp#>. 01.02.05.

17 <http://www.gallup.dk/dynpages/laesertal.aspx>. 01.02.05.

18 <http://www.information.dk/>. 01.02.05.

19 <http://www.ritzau.dk/ritzauweb.nsf/all/mediator.htm>. 01.02.05.

artikkelen fortolker den. Allikevel er dette ting jeg har måttet overse i analysene av de enkelte avisartiklene. Det kan ha bidratt til at jeg har trukket andre konklusjoner enn hvis jeg hadde sett tekst og bilder samlet. Da jeg var på feltarbeid i Danmark kjøpte jeg en del aviser fra selve valgkamperperioden, fordi jeg var klar over at dette var et metodisk problem. Å lese avisene i sin helhet bidro til at jeg fikk mer informasjon om medias fremstilling av innvandringsdebatten i valgkampen, uten at jeg eksplisitt påpeker dette i oppgaven. En slik gjennomlesning av avisene ga meg et mer helhetlig inntrykk av valgkampen, og jeg fikk se at innvandringstemaet fikk mye spalteplass i de enkelte avisene. Et annet sentralt element er at jeg ikke bare baserer meg på avisartikler, men også på nyhetsbyråenes tekster.

Nyhetsbyråenes tekster er først og fremst rettet mot media generelt, slik at den vanlige velger ikke nødvendigvis har lest disse tekstene. Allikevel har jeg gjennom nøye gjennomlesning av artiklene funnet mange gjentakende elementer i både nyhetsbyråenes artikler og i avisartiklene. Det er ikke sjelden at det i avisenes tekster nesten ordrett står det samme som i nyhetsbyråenes tekster. Siden avisene ofte baserer seg på nyhetsbyråenes informasjon, kan en si at disse tekstene også har vært sentrale for konstruksjonen av diskurser om innvandrere.

Valgannonser

Valgkampen vekket nysgjerrighet hos meg blant annet fordi mye oppmerksomhet, både nasjonal og internasjonal, var rettet mot en av Venstres valgannonser. Denne analyserer jeg i oppgaven, og det gjorde at jeg ble klar over at slike annonser kan ha en sterk innflytelse i forhold til meningsproduksjon under en valgkamp. Dette har hatt betydning for at den andre typen datamateriale oppgaven min baserer seg på, er valgannonser. I tillegg til Venstres valgannonse har jeg valgt ut to andre annonser. Begge disse er laget av Dansk Folkeparti. Venstres annonse har jeg valgt ut på bakgrunn av all oppmerksomheten den fikk under valgkampen. De to andre annonsene er valgt ut etter å ha bladd igjennom et utall av ulike danske aviser og etter å ha kikket på de ulike partienes hjemmesider. De er også valgt ut fordi jeg mener de er med på å underbygge noen sentrale momenter jeg kommer frem til gjennom analysen av tekstene. Som jeg har vært inne på i teorikapitlet kan det visuelle ofte oppfattes som et svært kraftfullt medium, og innenfor en slik forståelse vil valgannonser være med på å spille en sentral rolle under en valgkamp.

Feltarbeid og intervjuer

Som et tredje type datamaterialet baserer jeg meg på intervjuer jeg gjennomførte med fire politiske journalister under feltarbeidet jeg gjennomførte i København oktober 2002, et år

etter valget. Journalistene jeg intervjuet jobbet under valgkampen i Politiken, Jyllands-Posten, Information og Ekstra Bladet.

Da jeg dro på feltarbeid til København var utgangspunktet å gjennomføre intervjuene med de fire journalistene. Årsaken til at jeg ønsket å snakke med dem var fordi jeg hadde idé om at media er en viktig aktør i en valgkamp, og fordi jeg ønsket å undersøke hvorvidt journalistene så på seg selv som både formidlere og fortolkere av politiske spørsmål. Derfor rettet de fleste av spørsmålene til journalistene seg mot deres arbeidsprosess. Jeg var blant annet interessert i hvordan de valgte ut det de skulle skrive om, hvorvidt de hadde stor frihet til å velge saker selv og hvordan de valgte å vinkle temaene. Jeg tok kontakt med de fire journalistene fordi de hadde skrevet en del av artiklene jeg hadde, og fordi de vinklet de samme sakene på ulike måter. Jeg hadde på forhånd laget noen spørsmål til hver av journalistene som var tilpasset de enkelte artiklene de hadde skrevet. For øvrig hadde jeg noen spørsmål som jeg rettet til alle journalistene. Jeg hadde noen interessante intervjuer og fikk både innblikk i hvordan de ulike journalistene jobbet og mye kunnskaper om valgkampen generelt. Tre av journalistene hadde sitt kontor på Christiansborg som er der Folketinget i Danmark holder til. Dette ga meg et innblikk i hvor tett politikere og media er knyttet sammen i Danmark. For øvrig var det en interessant opplevelse å bevege seg i gangene på Christiansborg, og se mange av de politikerne jeg skriver om på nært hold.

I ettertid har oppgaven imidlertid tatt en annen vinkling enn jeg trodde den skulle få da jeg gjorde intervjuene i København. Dette har gjort at intervjuene mine ikke har fått den sentrale betydningen i oppgaven jeg i utgangspunktet hadde tenkt. I oppgaven er ikke hovedformålet å diskutere i hvilken grad media spiller en sentral rolle i valgkampen. Utgangspunktet mitt er heller å studere hva som kjennetegner diskursene om innvandrere i media, og hvordan bruken av disse kan være et eksempel på endringer i dansk politikk. Derfor blir ikke intervjuene jeg gjennomførte analysert i særlig stor grad i oppgaven. Jeg slår fast at journalistene er med på å sette dagsorden i en valgkamp, men fokuset i oppgaven ligger i større grad på hva som kjennetegner diskursene, uten eksplisitt å analysere om det er politikere, velgere eller media eller andre aktører som definerer diskursene. Men intervjuene var like fullt interessante fordi jeg fikk utvidet kunnskapen min om valgkampen generelt. Alle journalistene er som nevnt politiske journalister og hadde mye kunnskap om valgkampen. For øvrig var de svært interessert i å fortelle om valgkampen. Intervjuene ble gjennomført et år etter valgkampen og dette tror jeg bidro til at journalistene hadde et relativt analytisk perspektiv på det som

skjedde i den perioden. Fordi intervjuene blir brukt såpass lite i oppgaven går jeg ikke nærmere inn på selve intervjusituasjonen og metodiske problemstillinger knyttet til dem.

Foruten at jeg gjennomførte de fire intervjuene, møtte jeg den danske forskeren og sosialantropologen, Peter Hervik. Han har blant annet forsket på fremstillinger av innvandrere i dansk media og forholdet mellom dansker og innvandrere generelt. Samtalen med han var svært inspirerende og jeg fikk bekreftet at temaet jeg studerer er interessant og relevant. Han ga meg en del publikasjoner han selv har skrevet og navn på andre relevante forskere og publikasjoner. Dette har gitt meg kunnskaper i forhold til danske forhold som jeg ikke nødvendigvis ville ha fått dersom jeg ikke hadde møtt han. For øvrig er Herviks tilnærming til dette temaet farget av et kritisk blikk. Hans definisjon av hva som er rasisme er for eksempel relativt vidtrekkende. Dette har nok til en viss grad påvirket meg i arbeidet med temaet.

I København forsøkte jeg ellers å samle så mye informasjon om valgkampen som mulig. Jeg anskaffet meg som nevnt en del aviser fra den perioden valgkampen varte for at jeg kunne se hvordan innvandringstemaet ble fremstilt i avisene. For øvrig deltok jeg på en konferanse på Københavns Universitet som dreide seg om fremstillingen av innvandrere i danske medier generelt. Dessuten benyttet jeg tiden til å lete etter relevant litteratur om valgkampen og jeg samlet partiprogrammer fra de ulike politiske partiene. Feltarbeidet ble gjennomført på ti dager. Dette er et relativt kort tidsrom. Men jeg hadde i utgangspunktet bestemt meg for at oppgaven først og fremst skulle basere seg på avisartikler og valgannonser. Feltarbeidet førte til at jeg fikk mye bakgrunnskunnskap om temaet, men det er ikke informasjonen jeg samlet inn i København som utgjør hovedmaterialet mitt i analysen.

Kategorisering og fortolkning

Da utvalget av tekstmaterialet var gjort, gjensto arbeidet med å problematisere hva jeg skulle se etter i datamaterialet mitt. Dette var en omfattende oppgave og de første innfallsvinklene til datamaterialet bar preg av at jeg ikke helt visste hvor jeg ville med materialet, foruten det faktum at jeg hadde et ønske om å studere *hvordan* innvandrere ble omtalt under valgkampen. Jeg ønsket å være så ”åpen” som mulig overfor materialet, slik at jeg ikke skulle trekke noen umiddelbare konklusjoner basert på forestillinger jeg hadde dannet meg før jeg leste tekstene. Jeg startet med å arbeide med tekstmaterialet mitt, som besto av avisartikler og nyhetsbyråenes tekster. Som en begynnelse stilte jeg noen spørsmål til tekstene:

Hva handler teksten om?

Hvordan formidles teksten? Eksempelvis i et bestemt språk?

I hvilken sammenheng presenteres teksten?

Er det noe som oppleves som problematisk i teksten? Er det noe som oppleves som truet? Eventuelt, sier dette noe om bestemte forestillinger?

Finner jeg noen bestemte begreper som går igjen og som blir gitt ulikt meningsinnhold i de forskjellige tekstene?

Er det noen myter som fremstilles?

Hvem henvender teksten seg til?

Hvorfor-spørsmålet: Kan jeg ved hjelp av å stille spørsmålet, "hvorfor er dette skrevet", komme frem til noe interessant?

Ut fra disse spørsmålene noterte jeg ned en del stikkord for hva det var de ulike tekstene handlet om. I denne fasen av arbeidet var det en fare for å overse sentrale momenter. Dyrberg et al. (2000b) mener at det er viktig å se hvor mange ganger en tekst refererer til andre tekster når man skal studere en diskurs. I arbeidet med tekstene forsøkte jeg å se etter temaer som var gjennomgående. Det var for eksempel mange artikler som refererte til de samme hendelsene eller til de samme temaene. Etter å ha lest artiklene noen ganger fant jeg at det var enkelte temaer som var mer gjennomgående enn andre. Ut fra dette delte jeg tekstene inn i syv kategorier:

- 1) Familiegjenforening*
- 2) Forestillinger om valget*
- 3) Innvandringspolitikk*
- 4) Representasjoner av dansker*
- 5) Representasjoner av innvandrere*
- 6) Velferdsstaten Danmark*
- 7) Integrasjon*

I denne fasen begynte jeg å bryte opp hver enkelt tekst og samlet tekstutdrag som jeg mente kunne plasseres under hver av de syv kategoriene. Noen av tekstutdragene plasserte jeg under flere kategorier. Enkelte av kategoriene ble større enn andre, som for eksempel kategorien *integrasjon*. Å plassere tekstutdragene i andre sammenhenger enn de opprinnelige er i seg

selv en fortolkende prosess. Dette bidro til at jeg fikk en annen forståelse av tekstene som igjen har påvirket det jeg har kommet frem til i oppgaven. Inndelingen av kategoriene favnet over et forholdsvis vidt spekter og bar preg av at jeg i utgangspunktet ikke visste hvor jeg ville ende opp. For eksempel lagde jeg kategorien ”representasjoner av dansker” fordi jeg i gjennomlesningen av tekstene så at det kunne spores en dansk, nasjonal identitetskonstruksjon gjennom representasjonen av innvandrere. I ettertid har jeg imidlertid vektlagt dette forholdet mindre enn jeg i utgangspunktet hadde tenkt. Fokuset har etter hvert i større grad blitt rettet mot hvordan innvandrere beskrives i media, uten i særlig grad å diskutere hvorvidt dette også var en del av en nasjonal identitetskonstruksjon.

En videre bearbeiding av kategoriene innebar å se etter gjentakende elementer i tekstutdragene. Jeg fant at det var en del tegn i teksten som fra ulike sider ble fylt med ulike betydninger. Slike tegn var eksempelvis ”integrasjon” og ”innvandrer”. På dette stadiet ble jeg mer tekstnær. Etter hvert konsentrerte analysen seg om enkelte tekstutdrag som jeg mente illustrerte det mange av de andre tekstene også representerte. På denne måten utkrystalliserte det seg noen temaer jeg mente å kunne identifisere som gjennomgående. På dette stadiet trakk jeg også inn valgannonser i analysen. I oppgaven bruker jeg dem som representasjoner av det jeg mener kommer til uttrykk i mange av de tekstene jeg ikke eksplisitt analyserer i oppgaven.

Diskursene om innvandrere jeg har kommet frem til i oppgaven er på denne måten et resultat av gjennomlesning, koding og fortolkning av alle de tekstene og valgannonser jeg har. Når jeg ender opp med å analysere noen tekstutdrag og valgannonser i analysen, er disse valgene tatt på bakgrunn av at jeg mener de representerer elementer som var gjennomgående for mange av de tekstene jeg i utgangspunktet hadde.

Problematisering av diskursbegrepet

En av utfordringene en står overfor når en skal gjøre en diskursanalyse, er hvilket nivå en skal legge seg på når en skal studere en diskurs. Jeg ønsker blant annet å studere om det har foregått endringer i diskursen om innvandrere i Danmark, og bruker den danske valgkampen som et eksempel på en periode hvor slike endringer eventuelt kan identifiseres. På denne måten sier jeg at det finnes en diskurs om innvandrere i Danmark, og at det eventuelt har foregått endringer innenfor denne diskursen. Det diskursive feltet ”innvandring” vil i denne sammenhengen betegne de uendelige mange betydningene tegnene i innvandringsdiskursen kan ha. På samme tid bruker jeg diskursbegrepet på andre måter i oppgaven. Jeg diskuterer

for eksempel diskursen om innvandreren som kriminell og diskursen om innvandreren som muslim. Disse diskursene definerer jeg til å tilhøre innvandringsdiskursen i Danmark, slik at jeg opererer med diskurser på flere nivåer. Jeg diskuterer altså innvandringsdiskursen som en *overdiskurs*, og søker å analysere enkeltdiskurser innenfor denne. Disse betegner jeg som *underdiskurser*. Dette viser at diskursgrepet ikke er glassklart, og at det er viktig å presisere hvilket nivå analysen legger seg på. Diskursbegrepet blir på denne måten en analytisk avgrensning og defineres for en stor del av den som foretar diskursanalysen. Dette vil også føre til at analysen kan overse at det som analyseres inngår i flere diskurser. For eksempel vil diskursen om innvandreren som kriminell trekke både på en innvandringsdiskurs og en kriminalitetsdiskurs. Dette problematiseres ikke videre i oppgaven.

Oppsummering

Med utgangspunkt i at forskeren ikke er løsrevet fra det hun studerer har jeg i dette kapitlet redegjort for de ulike stadiene og valgene jeg har tatt underveis i arbeidet med oppgaven. Dette har jeg gjort for å gjøre arbeidet mitt så gjennomskiktig som mulig i den hensikt å øke oppgavens troverdighet. Jeg har problematisert avgrensning av tema og utvelgelse av datamateriale, tolkning og bearbeiding av materialet, for til slutt å kommentere bruken av diskursbegrepet.

4. Diskurser om innvandrere i den danske valgkampen 2001

I dette kapitlet er formålet å analysere *hva som kjennetegner diskursene om innvandrere i den danske valgkampen i 2001*. I dette kapitlet identifiseres det hvordan tegnet ”innvandrer” kan knyttes til bestemte begreper. Gullestad (2002) er opptatt av at innvandringsdebatten i flere europeiske land har tatt en dreining på 90-tallet. Hun mener det har blitt mer legitimt å representere innvandrere som en ”byrde” og som et ”problem” for samfunnet. Med dette som utgangspunkt vil jeg i dette kapitlet studere valgkampen i Danmark 2001 som eksempel på en periode hvor slike representasjoner kom til uttrykk. Dette betyr at jeg vil fokusere på de kjennetegnene som kan karakterisere en mer diskriminerende og ekskluderende diskurs om innvandrere. Diskursanalyse som metode retter seg hovedsakelig mot en analyse av tekst. I analysen av valgannonse, blir det i tillegg til diskursanalyse brukt teorier om visuell kultur som analytisk rammeverk. Analysen er hovedsakelig konsentrert rundt tre valgannonser fra partiene Dansk Folkeparti og Venstre. For øvrig analyseres enkelte tekstutdrag fra aviser og nyhetsbyråer.

Diskursen om innvandrerens som parasitt

En dikotomi som er gjennomgående i de avisartiklene som ble skrevet under valgkampen, er representasjonen av den flittige, hardt arbeidende innvandrerens versus den arbeidsskye snylteren som er en parasitt på velferdssystemet. Slike representasjoner knyttes ofte til en debatt om hvilke innvandrere som er ønsket til Danmark, og hvilke som ikke er det. I et intervju i Information (17.11.01) blir Anders Fogh Rasmussen (V) sitert: ”Vi har brug for de flittige udlændinge i det danske samfund. Men vi må samtidig sige nej til dem, der bare kommer for at få bistandshjælp”. Denne teksten gir uttrykk for en tosidig posisjon i forhold til innvandring. På den ene siden er det ønskelig at enkelte innvandrere kommer til Danmark. Disse omtales som ”de flittige”. På den annen side er det noen innvandrere som ikke er ønsket til Danmark, ”dem, der bare kommer for at få bistandshjælp”. En slik måte å forholde seg til innvandring på er vanlig også blant norske myndigheter (Brochmann 2004). Brochmann viser hvordan denne dobbeltheten i norsk innvandringspolitikk har lange tradisjoner i norsk historie. Behovet for utenlandsk arbeidskraft har siden middelalderen eksistert side om side med frykten for at innvandrere vil være en byrde for samfunnet. Nedenfor blir fremstillingen om innvandrerens som en parasitt ytterligere utdypet:

Anders Fogh Rasmussen nævnte, at Venstre efter valget også vil arbeide for at begrense flygtnings adgang til fuld kontanthjelp som danske statsborgere får det. -Vi skal væk fra, at udlændinge reiser til Danmark for at få bistandshjelp. Danmark kan ikke være bistandskontor for hele verden. Derfor kan de ikke få fuld kontanthjelp, sagde han. (Reuters Finans 6.11.01)

I denne teksten er det to sentrale tegn det er interessant å analysere videre, tegnet ”Danmark” og tegnet ”udlændinge”. ”Danmark” representeres som det naturlige sentrum i verden, og som et land ”hele verden” ønsker å reise til fordi det er velstående med velutviklede velferdsordninger. ”Danmark” er imidlertid ikke så rikt at det kan forsørge ”hele verden”. Derfor må det reguleres hvem som skal få adgang til landet. Mange av avistekstene satte tegnet ”Danmark” i en ekvivalenskjede med ”velutviklet system”, ”velferdsstat”, ”rikdom”, ”raushet” og ”verdens sentrum”. En slik kjede styrer leserens konnotasjoner gjennom å knytte bestemte begreper sammen, men tar samtidig ikke hensyn til at det eksisterer et globalt velferdsgap, eller at Danmark har et ansvar for dette som et rikt land i verden. Tegnet ”udlændinge” står i opposisjon til tegnet ”Danmark”. ”Udlændinge” kan i teksten assosieres som grådige, late, arbeidsskye og parasittiske. Disse motsetningene representeres parallelt med at Danmark representeres som verdens midtpunkt. Dette uttrykker et særegent verdensbilde. Representasjonen gir assosiasjoner til tidligere tiders verdensbilder, den kolonialistiske diskursen og senere den klassiske utviklingsdiskursen. Innvandrere tillegges egenskaper som er negativt forskjellig fra det ”danske”. På denne måten ligger det implisitt at det ”danske” er bedre, mer velutviklet, enn det innvandrere representerer. ”De” må lære av ”oss”. Innvandrere kan på denne måten sies å bli posisjonert på et lavere utviklingstrinn enn det ”danske”.

I teksten representeres ”Danmark” som verdens trygdekontor, hvor ”hele verden” vil gå på trygd. Trygdekontoret fungerer i denne sammenhengen som et bilde på velferdssystemet. Teksten må leses i lys av at Danmark er en velferdsstat, fordi teksten trekker på en velferdsdiskurs. Torfing (2000) har studert hvordan velferdsdiskursen har blitt etablert som en hegemonisk diskurs i Danmark og i resten av de skandinaviske landene. Det er for eksempel ikke bare politikere fra venstresiden som forsvarer et velferdssystem. Velferdssystemets grunntanker bygger på en solidarisk politikk hvor sosiale forsikringssystemer skal sikre alle innbyggerne økonomisk trygghet uavhengig av yteevne og klassebakgrunn (Brochmann 2004). Brochmann mener at dersom velferdsstaten solidarisk skal ta vare på alle som trenger støtte innenfor landets grenser, kan velferdsstatens bærekraft utfordres dersom brorparten av dem som kommer til landet blir avhengig av offentlig støtte. Innenfor en slik tanke vil

politikerne nødvendigvis måtte regulere innvandringen ut fra ideer om hvordan fremtidige politiske systemer skal se ut, for eksempel i hvilken grad velferdsstatene i fremtiden skal basere seg på den universalistiske modellen der alle skal behandles likt. På denne måten knyttes innvandringspolitikken til velferdspolitikken. Fremstillingen om innvandrerer som parasitt er betinget av at den artikuleres innenfor en velferdsdiskurs. Det eksisterer en frykt for at innvandrere skal utfordre velferdsstatens bærekraft. Dette er samtidig med på å danne stereotyper om de innvandrerne som allerede er bosatt i Danmark. Gullestad (2002) er opptatt av hvordan innvandrere ofte representeres som motsetninger til de verdier og normer som fremsettes som dominerende i de skandinaviske samfunnene. Med dette mener hun at det ikke først og fremst er sosiale eller økonomiske trusler innvandrere representerer overfor disse samfunnene. Gullestad mener innvandrere hovedsakelig representeres som en trussel overfor et forestilt moralsk fellesskap. Hun mener at velferdsstaten er selve inkarnasjonen av disse moralske fellesskapene. I hennes perspektiv vil ikke diskursen om innvandrerer som en økonomisk parasitt være den avgjørende trusselen overfor Danmark, men det er innvandrerenes antatte egenskaper som amoralsk eller kulturelt annerledes som er utslagsgivende for fremstillingen av denne trusselen.

Diskursen om innvandrerer som kriminell

Venstre hadde en serie med valgannonser under valgkampen med slagordet ”Tid til forandring”²⁰. Flere av disse ble publisert i aviser, og handlet blant annet om eldre- og skattepolitikk. En valgannonse i samme serie som Venstre utelukkende publiserte i ukebladene ”Se og Hør” og ”Billedbladet”, vakte stor oppmerksomhet under valgkampen. Annonsen ble publisert midt i den tre uker lange valgkampen, og debatten om innvandringspolitikk kulminerte i forbindelse med denne. Som et av virkemidlene i annonsen ble det brukt et fotografi fra en artikkel i Jyllands-Posten i 2000, året før valget. Fotografiet viser noen unge gutter med innvandrerbakgrunn på vei ut fra en rettssal i Århus etter å ha blitt dømt for gruppevoldtekt av en dansk jente. Denne rettssaken fikk stor oppmerksomhet i danske medier, og det ble blant annet diskutert hvorvidt de tiltalte hadde fått for milde dommer (Jyllands-Posten 16.11.01).

---

²⁰ Oversettelse til norsk: Tid for forandring (min oversettelse).

Som mottaker av annonsen blir vi presentert for en gruppe unge mennesker som alle unntatt en prøver å skjule ansiktet sitt. De går med bøyde hoder og ”hip-hop”-aktige klær som kan assosieres med ”gangstere” og lovløshet. Den ene kvinnen på bildet som ikke skjuler ansiktet sitt, har trolig en nær forbindelse til guttene. Hun går kledd i tradisjonell muslimsk klesdrakt slik at det er nærliggende å tenke seg at de andre også er muslimer. Hun befinner seg i ytterkanten av fotografiet og viser fingeren til noen som befinner seg utenfor bildet. Nederst i venstre hjørnet av annonsen er det et annet og mye mindre fotografi. Det er et fotografi av overkroppen til Venstres statsministerkandidat, Anders Fogh Rasmussen, som er kledd i dress. Annonsen har teksten ”Tid til forandring”.

Hall (1997) skriver at ethvert bilde kan ha mange betydninger, men at diskursene bildet er plassert i, alltid vil påvirke og foretrekke noen betydninger. For å analysere valgannonsens betydninger er det viktig å ta utgangspunkt i hvilke konstruksjonsprosesser fotografiet av de unge guttene i annonsen har gjennomgått, fordi dette igjen sier noe om hvilke diskurser fotografiet er en del av. Hamilton (1997) skriver at det dokumentariske fotografiet som subjektiv fortolkning gjennomgår en dobbel konstruksjonsprosess. I første omgang konstrueres bildet når fotografen velger sitt subjekt for fotografering. Konstruksjonsprosessen fortsetter når fotografiet velges ut fra sin ”opprinnelige” orden og plasseres i andre kontekster

som i massemedia. I en avis innebærer en slik konstruksjonsprosess blant annet plassering av fotografiet i forhold til tekst, i forhold til overskrift og innramming. I Venstres valgannonse ”Tid til forandring” foregår det, innenfor en slik forståelse, flere konstruksjonsprosesser. Pressefotografen valgte sitt subjekt for fotografering, som var i det øyeblikket da de unge guttene var på vei ut av rettssalen etter å ha blitt dømt. Dette fotografiet ble valgt av Jyllands-Posten til å representere en nyhetsreportasje sammen med tekst i avisen. Fra å være plassert i en avisdiskurs, brukes fotografiet i en valgannonse, som igjen betyr at den plasseres i en politisk diskurs. Gjennom valg av medium for valgannonsen flyttes fotografiet fra en avisdiskurs til en ukebladsdiskurs. Konstruksjonsprosessene fotografiet har vært igjennom har bidratt til at fotografiet har inngått og inngår i ulike diskurser. Dette har en rekke konsekvenser som legger føringer på hvilke betydninger annonsen kan tillegges.

Den ene konstruksjonsprosessen fotografiet gjennomgår er overflyttingen fra Jyllands-Postens avisdiskurs til valgannonsens politiske diskurs. Rettssaken mot de unge guttene fikk mye oppmerksomhet i mediene, og akkurat dette fotografiet var kjent for mange. Mange velgere kjente derfor den opprinnelige sammenhengen og kunne gjenkjenne de voldtekstdømte ungdommene. Fotografiets tidligere konnotasjoner vil være med på å styre hvilke meninger det kan tillegges. Når Venstre bruker fotografiet i en valgkampannonse kommer bildet til å innlemmes i en politisk diskurs og får en retorisk kraft det ikke hadde da det var plassert i avisartikkelen. De avbildede ungdommene blir således representanter for ”alle” kriminelle ungdommer med innvandrerbakgrunn og i en politisk diskurs har de ikke bare begått et overgrep på en dansk jente, de har også begått et overgrep på hele det danske systemet. Vi ser ikke hvem det er kvinnen viser fingeren til, men i en slik sammenheng kan det nettopp være velgeren hun provoserer. Kvinnen står helt i ytterkant av bildet, og blir på mange måter et symbol på en provokasjon som er på grensen av hva det danske samfunnet kan tåle. Et slikt fotografi kan også sammenlignes med bildene av jublende palestinere som ble sendt verden over etter 11.september. Det kan vekke en voldsom reaksjon at de unge guttene representert i valgannonsen tilsynelatende forkaster alt det danske systemet innebærer. Derfor handler fotografiet også om Danmarks fremtid, noe slagordet ”Tid til forandring” signaliserer. Valgannonsen blir en beskrivelse av en tilstand som må opphøre. Representasjonen av de kriminelle innvandrene passer ikke inn i forestillingen om et fremtidig Danmark.

Fotografiet av Anders Fogh Rasmussen står i kontrast til fotografiet av de unge innvandrene. Han representerer noe helt annet i annonsen. Han har et åpent, smilende ansikt, direkte vendt

mot kameraet. Han har på seg dress og representerer noe anstendig, vennlig og imøtekommende. På denne måten kommer det til syne en binær opposisjon i annonsen: en ”ordentlig”, hvit og voksen Anders Fogh Rasmussen versus de kriminelle, mørke, unge muslimene. Maktrelasjonen i motsetningsforholdet kommer til uttrykk ved at representasjonen av Anders Fogh Rasmussen definerer ”de andre” som sin motpol og hva det er som er annerledes i denne annonsen. Det konstrueres en stereotypi av de unge ”innvandrerne” som kriminelle, mørke og unge muslimer. Hall (1997) skriver at konstruksjonen av stereotypier er en praksis som reduserer, essensialiserer, naturaliserer og fastholder annerledeshet. Ved at annerledeshet fastholdes, konstrueres det på samme tid et skille mellom det normale og det unormale. Det ekskluderer alt som ikke passer inn, og danner på denne måten et skille mellom et inkludert ”vi” og et ekskludert ”dem”. Eide (2002) skriver at representasjoner av ”de andre” ofte inneholder representasjoner av egenskaper og væremåter som ”vi” ikke ønsker. Disse uønskede væremåtene er tett forbundet med konstruksjonen av ”vår” identitet. Ved å representere ”de andre” gjennom et sett av egenskaper som fremstilles som unormale og uakseptable, vil det på samme tid eksistere ideer om hva som er normale og akseptable verdier i Danmark. Dette kan igjen være med på å forsterke forestillingen om et dansk fellesskap. På denne måten kan en si at valgannonsen blir en del av en dansk identitetspolitikk. Dette inntrykket blir videre forsterket ved at fotografiet av Anders Fogh Rasmussen henvender seg til noen som ikke er som ”dem”. På denne måten kan en si at han henvender seg til et ”vi”, til et forestilt ”dansk” fellesskap, som ikke er som ”dem”. I valgannonsen er det også et tydelig markert skille mellom de to fotografiene. Rundt fotografiet av Anders Fogh Rasmussen er det laget en ramme som atskiller de to bildene og grafisk ekskluderer innvandrerdømmene fra nyhetsfotografiet.

Hall (1997) skriver at representasjon er en kompleks ting, særlig når det gjelder representasjon av annerledeshet. Det engasjerer både følelser og holdninger som kan mobilisere frykt og uro hos betrakteren. I denne valgannonsen er det åpenbart at det spilles på disse mekanismene. Ut fra Foucaults forståelse av makt, ligger makten i å representere de unge innvandrerne på en spesifikk måte. Denne representasjonen kan være med på å befeste en bestemt diskurs i det danske samfunnet, som igjen kan virke ekskluderende for mange innvandrere i Danmark. Gjennom denne representasjonen viser Venstre at de ikke bryr seg om å inkludere innvandrere som gruppe i samfunnet. Dette er svært oppsiktsvekkende, i og med at Venstre er et av de største partiene i Danmark. Det var mange som reagerte på denne annonsen både i Danmark og i resten av Europa, noe Anders Fogh Rasmussen ble konfrontert

med. I Ekstra Bladet (16.11.01) blir han sitert: ”Man kan nu engang kun have ét budskab i sådan en annonce”. Videre siteres han: ”- Vi fører en meget sober tone i Venstre. Og jeg har selvfølgelig selv godkendt vores annonce, der sætter fokus på de unge andengenerations indvandrere, der udøver vold og kriminalitet”(Ekstra Bladet 16.11.01). Kritikken mot annonsen avvæpnes med at den bare kan inneholde et budskap og at dette budskapet er ”de unge andengenerations indvandrere, der udøver vold og kriminalitet”. Disse uttalelsene baserer seg på en forståelse av billedmediets begrensinger og annonsens forenkelt format. Dette veier tyngre enn nyanserte politiske betraktninger. Derfor utelukkes muligheten til å gi komplekse vurderinger av innvandringsproblematikken. Det tas ikke hensyn til at en slik representasjon kan være med på å befeste diskurser om ”innvandrere” som er ekskluderende og som fører til frykt og uro hos de ”danske” velgerne.

Det er interessant at Venstre kun valgte å publisere denne annonsen i to ukeblader. Jønsson og Larsen (2002) mener dette var en bevisst strategi for å nå lesere som Venstre ikke ville nå gjennom for eksempel de store morgen- og formiddagsavisene. Søbye (2003) forsøker i en analyse av det norske ”Se og Hør” å beskrive det karakteristiske ved et slikt type ukeblad, og hvordan det skiller seg fra aviser. I aviser er både tekst og bilde sentralt og tekstene er signert av journalister. I ukebladet ”Se og Hør” er bildene det sentrale og tekstene er korte og usignerte. Det er det visuelle som er i fokus, bladet ”snakker til øyet” (Søbye 2003: 59). Han sammenligner ”Se og Hør” med familiealbumet. Mottakeren av ukebladet presenteres for kjente personers private liv, som bryllup og fødsler, mens deres offentlige liv er fraværende. Ukebladet blir en representasjon av den ”lille verden”, familieverden, hvor den ”store verden”, den offentlige, ikke eksisterer. Denne formen, mener Søbye, innbyr ”verken til kritisk lesning eller refleksjon, men til en overbærende og sympatiserende holdning” (Søbye 2003: 61).

Valgannonsen plasseres i et sterkt visuelt medium, og den består av to bilder med lite tekst. På denne måten føyer valgannonsen seg inn i rekken av andre bilder som ”snakker til øyet”. Mottakeren av annonsen er gjennom ukebladet vant til å ”lese” bilder, og valgannonsen vil dermed være lett tilgjengelig for mottakeren av ukebladet. Samtidig vil annonsen utgjøre en kontrast til de andre bildene. Valgannonsen strekker seg over to helsider i ukebladet, som er ganske uvanlig i et ukeblad hvor det som oftest er flere bilder på samme side, som i et familiealbum. På denne måten vekker annonsen oppmerksomhet. For det andre vil ukebladets diskurs være med på å påvirke mottagelsen av annonsen. Dersom

ukebladdiskursen, slik Søbye (2003) hevder, ikke oppmuntrer til kritisk lesning eller refleksjon, vil det være mindre sjanse for at leseren vil innta en kritisk holdning til annonsens betydninger. Innenfor en diskurs hvor refleksjonene uteblir, og der det i større grad utvises overbærenhet og sympati med det som leses, kan det også være enklere å nå frem med et budskap. Dessuten føyer valgannonse seg inn i rekken av andre bilder med lite tekst og få budskap. Den representerer i formen ikke noe brudd med resten av ukebladet, noe som gjør at den kan leses på samme måte som resten av bladet. Som et tredje poeng kommer imidlertid det at valgannonse i innhold representerer noe annet enn resten av ukebladet. Resten av ukebladet handler om kjendisers hverdagsliv, kongelig sladder, rene og pene mennesker. Valgannonse presenterer kriminelle mennesker som skjuler ansiktene sine. Det passer ikke inn i beretningene om smilende, nygifte mennesker. En slik kontrast henleder oppmerksomheten mot annonsen. Kontrasten kan også vekke sympati for Venstres annonse, eller for Venstres budskap, fordi det er en representasjon av en historie som ikke er ønskelig i Danmark.

Etter å ha analysert hvordan en ukebladdiskurs kan påvirke leseren, er Venstres avgjørelse om plassering av annonsen svært oppsiktsvekkende, og kan ikke studeres løsrevet fra maktrelasjoner. Jeg har allerede vist hvordan det å representere unge innvandrere som kriminelle er forbundet med makt. Det ligger også makt i å representere en slik forestilling om innvandrere i et medium som ikke oppmuntrer til kritisk lesning eller refleksjon. En slik avgjørelse er med på å befeste diskursen om unge innvandrere som kriminelle, fordi den av en ukebladsleser ikke vil møte den refleksjonen og motstanden som den ville gjort i andre medier. Det var mange, både i og utenfor Danmark, som avdekket Venstres strategi med å plassere denne annonsen i et ukeblad. Den vakte mye debatt, noe som førte til at strategien ikke ble helt vellykket. På denne måten provoserte annonsen frem de andre stemmene i innvandringsdebatten, den mer inkluderende siden ved innvandringsdiskursen.

Diskursen om innvandrere som mange

Dansk Folkeparti publiserte flere valgannonser under valgkampen hvor temaet var innvandringspolitikk. Den annonsen jeg tar utgangspunkt i her, ble publisert i flere aviser²¹.

---

21 <http://www.dansksfolkeparti.dk/>. 07.02.05.

**På billedet er
der ca. 20.000
mennesker**

Vi aner ikke, hvem disse personer er, hvad de tror på eller hvad de vil. Vi ved i det hele taget ikke det mindste om dem.

Kun ved vi med sikkerhed, at det er et antal som dette, der alene i år 2000 er flyttet til Danmark.

De er kommet som et supplement til de 450.000, der er her i forvejen.

Hvis vi skulle vise alle Danmarks fremmede, skulle vi altså bruge 23 billeder som dette.

DF Dansk Folkeparti
- fordi vi tager fremtiden alvorligt

Stem dansk!

Tlf. 33 37 51 99 • Fax: 33 37 51 91
df@ft.dk / www.dansksfolkeparti.dk

Valgannonserne inneholder noen sentrale elementer. Den inneholder et bilde som representerer mange mennesker. Sammen med bildet er valgannonserens overskrift plassert. Den heter ”På billedet er der ca. 20.000 mennesker”. Til høyre for bildet er det en lengre tekst i mindre størrelse, og under bildet er Dansk Folkepartis logo og to slagord som heter ” – fordi vi tager fremtiden alvorligt” og ”Stem dansk”, samt telefonnumre og adresser.

Overskriften og bildet gir sammen en første pekepinn på hvilke betydninger denne annonsen kan tillegges. Evans og Hall (1999) er opptatt av hvordan teksten som plasseres sammen med bildet er med på å definere bildets betydninger. Valgannonseren kan ved første øyekast gi inntrykk av å formidle en ”sannhet”. Oppmerksomheten rettes umiddelbart mot den uthevede og forstørrede overskriften ”På billedet er der ca. 20. 000 mennesker”. Hamilton (1997) beskriver hvordan fotografiet fra dets opprinnelse og frem til i dag blant annet har blitt oppfattet som et medium som fremstiller virkeligheten på en objektiv måte. Et fotografi er ikke annet enn en gjengivelse av virkeligheten. Overskriften i valgannonseren, ”På billedet er

der ca. 20.000 mennesker”, sammen med bildet av mange mennesker, kan være et uttrykk for en slik forståelse. Den franske kunstneren, René Magritte, kritiserte blant annet denne måten å forholde seg til bilder på, da han malte bildet av en pipe sammen med teksten ”Dette er ikke en pipe”. Den samme kritikken kan rettes mot valgannonsen, for det er jo ikke ca. 20.000 mennesker vi ser, men *representasjonen* av ca. 20.000 mennesker. Denne måten å forholde seg til billedmediet på, legger føringer på hva slags betydninger annonsen kan tillegges. Som et interessant paradoks kan det nevnes at bildet som brukes i valgannonsen tydelig er manipulert. Hvis man ser nøye etter, er de samme menneskene klippet sammen mange ganger slik at de til sammen utgjør representasjonen av en stor menneskemasse.

På Dansk Folkepartis hjemmesider er det skrevet en begrunnelse for hvorfor nettopp denne annonsen ble publisert under valgkampen: ”Tal er ofte vanskelige at forholde sig til. Ved at vise, hvordan ca. 20.000 mennesker - det antal fremmede, der kom til Danmark i løbet af bare ét år - ser ud, får man et bedre indtryk af antallet”²². Hamilton (1997) mener fotografiet ofte tilskrives en mer privilegert posisjon enn tekst, fordi det kan synes nærmere ”levd liv” enn det ord noen gang kan bli. Foucault (2003) er opptatt av hvordan det visuelle danner utgangspunkt for kunnskap og makt, og at det har en privilegert status i vår tid. Denne annonsen bærer preg av at det visuelle har en privilegert posisjon i forhold til produksjon av kunnskap. Dansk Folkeparti er opptatt av å ”vise” antallet mennesker som kommer til Danmark. På denne måten vil mottakeren av annonsen tilsynelatende få en bedre forståelse av temaet som diskuteres i annonsen.

Det er vanskelig å få øye på forskjeller blant de menneskene som representeres. Lengst frem i bildet er det mulig å skimte ulikheter i blant annet klesstil, i kjønn og i hud- og hårfarge, men lenger bak glir alle menneskene over i hverandre. Bildets representasjoner sammen med teksten virker til sammen svært avhumaniserende. I den lengre teksten til høyre i annonsen brukes ord som ”antal” og ”supplement” for å beskrive hvor mange ”fremmede” som er i Danmark, og hvor mange som eventuelt kommer i fremtiden. Den kvantitative representasjonen av temaet minner om en naturvitenskapelig fremstilling. Det er heller ikke vanskelig å få assosiasjoner til representasjonen av en dyreart, som for eksempel mange maur samlet på et lite sted. I teksten får vi vite at ”Hvis vi skulle vise alle Danmarks fremmede, skulle vi bruke 23 billeder som dette”. Dette er en metode som ofte brukes når det er ønskelig

---

²² <http://www.danskfolkeparti.dk/>. 08.02.05.

å fremstille et størrelsesforhold på en visuell måte. Bildet er fylt til randen med mennesker, og betrakteren kan få inntrykk av at det utenfor bildets rammer er enda flere mennesker. Dette skaper en forestilling om ”de fremmede” som en stor og raskt voksende populasjon. Eide (2002) har studert hvordan norske medier opp gjennom det 20. århundre har fremstilt ikke-vestlige land og finner at ”de andre” ofte fremstilles som ”kvantitativt problematiske” (Eide 2002: 143). En gjentakende representasjon er hvordan ”de andre” betraktes som *for* mange og hvordan *deres* befolkningsvekst fremstilles som truende. Og ofte brukes metaforer fra naturen for å beskrive dette. Eide mener slike representasjoner kan overføres til dagens representasjoner av asylsøkere. ”Flyktningsstrøm” er et eksempel på et ord som blir brukt i dagens beskrivelser av asylsøkere. I denne annonsen blir det ikke brukt metaforer fra naturen til å beskrive ”de fremmede”, men de visuelle og tekstuelle fremstillingene minner om representasjoner som benyttes innenfor naturvitenskapen.

Eide (2002) skriver, med utgangspunkt i analyser av norske mediers fremstilling av ”de andre”, at en fremstilling av ”de andre” som mange er gjennomgående. Denne ”flokk”-fremstillingen av ”de andre” står i sterk kontrast til vår ”vestlige”, individualiserte verden. ”De andre” representeres som veldig like, noen ganger som en homogen gruppe og som noen som mangler individualitet. Gullestad (2002) er på sin side opptatt av hvordan en karakteristisk likhetstankegang i Skandinavia bidrar til at innvandrere konstrueres som forskjellige fra det ”norske”, men som like i sin forskjellighet. Innvandrere blir på denne måten oppfattet som en homogen gruppe. Nedenfor vil jeg allikevel vise at valgannonsen kan gi assosiasjoner til bestemte kategorier av innvandrere.

Dansk Folkeparti gir inntrykk av at de tar opp et innvandringspolitisk spørsmål på en informativ måte. Den visuelle representasjonen og bruken av tall og statistikk gir inntrykk av at informasjonen er nøytral. Ved nærmere ettersyn bruker annonsen frykt, uro og uvitenhet hos velgeren eller betrakteren som sine viktigste virkemidler. Som et ledd i dette er fremstillingen av ”de andre”. Teksten i annonsen antyder at ”vi” ikke vet noe om ”de fremmede” som kommer til Danmark. Men gjennom teksten og bildet kommer det allikevel til uttrykk noen forestillinger om ”de fremmede”. Gjennom teksten ”Vi aner ikke, hvem disse personer er, hvad de tror på eller hvad de vil”, spilles det på frykt og uro hos velgeren. ”De fremmede” kan på denne måten ha potensielle egenskaper som oppleves som svært truende for det danske samfunn. Det er dette *potensielle* oppmerksomheten rettes mot. ”De” kan være kriminelle, ”de” kan ha onde hensikter med å komme til Danmark. Det signaliseres også at

religion er problematisk. Gjennom bilde og tekst er det ikke vanskelig å få assosiasjoner til islam og muslimer. Selve bildet gir konnotasjoner til musikkfestivaler, til demonstrasjoner, men også til medias årlige representasjoner av pilgrimsreisen mange muslimer gjør til Mekka. På denne måten gir valgannonse også uttrykk for én forestilling om ”de fremmede” som muslimer som et truende element for det danske samfunn. Representasjonen av ”de fremmede” som nærmest sprenger bildet og teksten, ”vi aner ikke, [...] hvad de vil”, spiller på frykten om at ”de” har til hensikt å ”overta” Danmark. ”De” utgjør en trussel overfor forestillingen om Danmark som et lite, relativt tynt befolket land. Likeledes kan den visuelle illustrasjonen om at ”Hvis vi skulle vise alle Danmarks fremmede, skulle vi bruke 23 bilder som dette”, oppleves som truende for en velger. En slik visuell illustrasjon kan gi assosiasjoner til kartet over Danmark og hvordan det gradvis ”fylles” med bildene av den store menneskemassen. Den tilsynelatende informative annonsen, blir i stedet et uttrykk for en forestilling om ”de fremmede” som mange, som noen som kan ha truende religioner, med sterke hentydninger til islam, og som noen som ønsker å overta Danmark. Det uttrykker også forestillingen om Danmark som et lite land, som er sårbart og utryddelsestruet. Dansker som ”art” står i fare for å bli utryddet dersom så mange ”fremmede” får slippe inn i landet. Dette forsterkes ytterligere ved det ene slagordet ”- fordi vi tager fremtiden alvorlig”. Et slikt slagord kan i denne sammenhengen henseile på at hvis ikke noe gjøres, vil Danmark invaderes av noen som forestilles som svært annerledes og som har til hensikt å ”overta” Danmark.

Gjennom bruk av nøytrale og vitenskapelige fremstillingsformer som tall, statistikk og bilde får mottakeren av annonsen tilsynelatende faktakunnskaper om hvor mange ”innvandrere” eller ”fremmede” som kommer til Danmark hvert år, og hvor mange som allerede befinner seg i Danmark. Dette markerer et tydelig skille mellom et ”vi” og ”de fremmede”. Og de 450.000 ”fremmede” som allerede er i Danmark fastholdes i posisjonen som ”fremmede” gjennom at ”de” blir omtalt som det. Gullestad (2002) er opptatt av hvordan bruken av ordet ”innvandrere” henviser både til mennesker som allerede er en del av den norske befolkningen, og til spørsmålet om hvilke mennesker som i fremtiden skal få slippe inn i landet. En slik måte å forholde seg til innvandrere på, mener Gullestad er et uttrykk for en sammenheng mellom to debatter. Mellom innvandrings-, asyl- og flyktningepolitikken på den ene siden, og ”integreringspolitikken” på den andre siden. Denne annonsen blander disse to debattene gjennom både å diskutere hvor mange innvandrere som skal komme til Danmark, samtidig

som de menneskene som allerede er en del av den danske befolkningen, faller i den samme kategorien mennesker som en gang skal komme til Danmark.

En slik måte å kategorisere menneskene i annonsen på, danner et tydelig skille mellom ”danske” og ”fremmede” i Danmark, og virker på denne måten svært ekskluderende. Dette forsterkes ytterligere ved at et av slagordene i annonsen er ”Stem dansk”. I annonsen representerer det ”danske” en motsetning til det de 450.000 ”fremmede” representerer. ”De fremmede” blir satt opp mot ideen om nasjonal homogenitet, og kan innenfor en slik forståelse aldri bli ”danske” fordi de representerer en for stor forskjellighet til det ”danske”. Slike tanker minner om det mange forskere betegner som en ny form for rasisme (Gullestad 2002). Det er *forskjellene* mellom ulike kulturer som gjør at kulturene er uforenelige. Slike tankemønstre danner igjen utgangspunkt for forestillinger om at ulike grupper helst bør leve hver for seg, der de hører ”hjemme”. Denne annonsen bærer preg av et slikt syn. ”De fremmede” fastholdes i posisjonen som akkurat det, og dette åpner ikke for sosial innlemmelse i Danmark. Dette virker svært ekskluderende og diskriminerende for de innvandrerne som er en del av den danske befolkningen. Det som i utgangspunktet fremstår som en ”fakta”-orientert annonse, blir i stedet et uttrykk for innvandringsfiendtlige tanker som kan bidra til å skape et større skille mellom et inkludert ”vi” og et ekskludert ”dem”.

Representasjonen av innvandrere som mange og som noen som øker raskt i antall er gjennomgående for tekstmaterialet mitt. De skandinaviske landene er relativt små land, både befolkningmessig og arealmessig. Det er mulig at diskursen om innvandrere som mange får en større gjennomslagskraft her enn i andre land. Denne diskursen kan ikke studeres løsrevet fra representasjonen av Danmark som et sårbart land. I denne annonsen kommer det til uttrykk en frykt for at noen som er forskjellige fra det ”danske” skal overta og utslette det ”danske”. Tidligere har jeg også vist hvordan Danmark representeres som et økonomisk sårbart land i forbindelse med diskursen om innvandreren som en velferdsparasitt.

Diskursen om den muslimske innvandreren

Hvor den foregående annonsen kunne gi assosiasjoner til en fremstilling av innvandrere som muslimer, er valgannonsen jeg nå skal analysere mer eksplisitt i fremstillingen av innvandrere som muslimer. Denne valgannonsen er også fra Dansk Folkeparti og ble publisert i flere

aviser under valgkampen²³. I annonsen blir vi presentert for en liten jente med lyst, krøllete hår som vender ansiktet smilende inn i kameraet. Dette bildet presenteres sammen med teksten ”Når hun går på etterløn²⁴, er der muslimsk flertal i Danmark”. Nederst i annonsen er telefonnumre og adresser, samt slagordet: ”- fordi vi tager fremtiden alvorlig”.

Når hun går på etterløn, er der muslimsk flertal i Danmark

DF Dansk Folkeparti
Tlf. 33 37 51 99 · www.danskfolkeparti.dk · df@ft.dk
- fordi vi tager fremtiden alvorligt

Annonsens betydninger kan blant annet analyseres ved å studere kontrastene som kommer til uttrykk. Vi ser bildet av en liten jente som smilende vender blikket inn i kameraet. Hun representerer på mange måter uskyld og renhet. Gjennom teksten får vi vite at når hun blir eldre, vil det være ”muslimsk flertal i Danmark”. Dette signaliserer at ”muslimene” vil være noen andre enn jenta på bildet. Kontrasten mellom den lille jenta og ”muslimene” kommer blant annet til uttrykk gjennom at hun er én og synlig, og ”muslimene” fremstilles som mange og usynlige. ”Muslimene” representeres ikke visuelt slik at vi må forestille oss hvordan de ser ut. Fordi de representerer noe annet enn jenta på bildet, er det nærliggende å tenke at de vil representeres som mørke, voksne menn, det motsatte av uskyld og renhet. Det postuleres et

²³ <http://www.danskfolkeparti.dk/>. 08.02.05.

²⁴ Tilsvarende førtidspensjon i Norge.

fremtidssamfunn der ”muslimene” vil være i flertall, og den lille jenta og hennes medsøstre vil være i mindretall. På denne måten blir ”muslimene” et uttrykk for en overhengende fare, et slags skrekkszenario for fremtiden. Innenfor en politisk diskurs kan dette også leses på en annen måte. Den lille jenta kan i en politisk diskurs være et bilde på Danmark. Danmark representeres på denne måten som et lite, naivt, uskyldig og godtroende land som står i fare for å bli utnyttet og overtatt av muslimene.

Hervik (2002) mener forestillingen om at islam ikke kan eksisterer side om side med ”dansk” kultur, er en forestilling som fikk fotfeste i løpet av 90-tallet i Danmark. Gjennom analyser av media og ulike politikeres uttalelser, mener han det har foregått et tiltagende retorisk angrep på muslimene, og at de mange steder representeres som fiender overfor det danske samfunnet. Hervik mener retorikken overfor muslimer blant annet kjennetegnes ved bruken av krigsmetaforer, for eksempel at kampen mot muslimer er en motstandskamp. I annonsen henspeiles det på at ”muslimene” har til hensikt å overta Danmark, eventuelt utslette det danske systemet. Muslimene blir på denne måten definert ut fra at de har et endelig mål. Hervik mener at en slik diskurs fjerner muligheten for debatt mellom islam og ”danskhet”. Diskursen virker svært reduserende og bidrar til at nyanser viskes ut og at interessen for opplysning forsvinner. Dette illustrerer diskursens konstruerende kraft. Det blir tydelig at angsten for muslimer skapes under selve valgkampen gjennom slike fremstillinger. I denne annonsen fremprovoseres en eventuell angst hos betrakteren gjennom å representere muslimene som noen som vil overta og utslette den ”danske” kulturen. Hervik mener at en slik fremstilling av muslimer tilskrives legitimitet ut fra en forestilling om at befolkningen har en ”reell” angst overfor innvandrere og flyktninger generelt, og muslimer spesielt. Det var ikke bare Dansk Folkeparti som fremstilte muslimene som problematiske under valgkampen. Andre aktører dominerte også dette diskursfeltet. Karen Jespersen (S) blir her referert:

Karen Jespersen, har siden valgets udskrivelse gjort sit for at betone de danske værdier og behovet for at holde sammen om dem. Primært ved at værne sig mod den ”islamiske vækkelse”, som i følge ministeren er forbundet med modstand mod den vestlige verden og rummer et verdisæt, der er autoritæt og har et syn på personlig frihed, som kolliderer med det danske demokratis værdier. (Information 5.11.01)

Selv om det ikke eksplisitt kommer til uttrykk et fiendebilde av islam, uttrykker denne teksten at forholdet mellom ”danske værdier” og islam er uforenelig. Dette virker ekskluderende og diskriminerende for de muslimene som er bosatt i Danmark, og er et eksempel på det mange

forskere betegner som en ny form for rasisme. Det er oppsiktsvekkende at politikere fra Socialdemokratiet også trekker på en slik diskurs.

Diskursen om den "velintegre" innvandreren

Hittil i dette kapitlet har jeg først og fremst basert analysene på tekster hvor politikernes uttalelser er gjengitt, eller jeg har analysert valgannonser som er laget av to politiske partier. Som nevnt i metodekapitlet mener jeg disse eksemplene representerer elementer som var gjennomgående for mange av de tekstene datamaterialet mitt består av. Under valgkampen ble innvandringsstoff noe som gikk igjen i mange forskjellige mediesjangere. I det følgende analyserer jeg en feature-reportasje. Det som karakteriserer en feature-reportasje er at journalisten har vært til stede der historien fortelles fra, og at reportasjen er preget av en større tidløshet enn for eksempel nyhetsreportasjer (Eide 2002). For øvrig vil en slik tekst ofte inneholde ikke bare fortellinger og sitater, men også journalistens observasjoner og refleksjoner. Her presenterer jeg et utdrag fra en slik reportasje som ble skrevet av Jyllands-Posten midt i valgkampen. Overskriften til denne artikkelen er "Hovedpersoner: Innvandrere føler sig jaget" (Jyllands-Posten 17.11.01). Begrunnelsen for at denne artikkelen ble skrevet var, i følge Jyllands-Posten, hvordan innvandrere ikke kan "gendkende sig selv i politikernes skræmmebilleder, men oplever fordomme og voksende afvisning". Ut fra dette forsøker Jyllands-Posten å fremstille en såkalt "velintegret" innvandrer i et forsøk på sette innvandrere i et positivt lys i media. Nedenfor vil jeg vise at denne teksten i stedet blir et uttrykk for et sett av holdninger og verdier som legger begrensninger på det å være innvandrer i Danmark, og som er med på å bekrefte de negative diskursene om innvandrere som jeg har analysert i dette kapitlet.

Han har altid arbejdet og aldrig ligget det danske samfund til last. Han spiser svinekød, fejrer julaften, er dansk gift, har danske børn og har endog et komplet Roligan-udstyr²⁵. Problemet for Jesse Edusei er, at alt det kan man ikke se på ham. Man kan heller ikke se, at han ikke er muslim. For danskerne er den 47-årige taxichauffør først og fremmest en afrikansk indvandrer. Som mange andre velintegrerede udlændinge lider han i stigende grad under den voldsomme fokusering på udlændinge i valgkampen. "Jeg føler mig dårligt tilpas, selv om jeg har gjort alt for at integrere mig. Da jeg i 1976 kom til Danmark fra Ghana, var folk fantastisk venlige. På værtshuset blev jeg budt på gratis øl, og folk kom hen for at snakke. Når jeg i dag kommer ind i et lokale, lukker alle munden og ser på mig, som om jeg kommer fra en anden planet," siger han. (Jyllands-Posten 17.11.01)

---

25 Dansk fotball-supporter utstyr.

Denne teksten beskriver Jesse Edusei som en innvandrere som er ”velintegrert”. Gjennom karakteristikken av Jesse Edusei får vi vite hva det er som gjør han til en ”velintegrert” innvandrere. Vi blir fortalt at han er arbeidsom og at han aldri har ”ligget det danske samfund til last”. Videre får vi vite at han spiser svinekjøtt, han feirer julaften, han har giftet seg ”dansk” og han har ”danske” barn. Å gifte seg ”dansk” er i seg selv et utydelig uttrykk, men det er nærliggende å tenke at det betyr å gifte seg med en ”etnisk danske” eller med en som er bosatt i Danmark. Det kan også bety at en gifter seg slik mange gjør i Danmark, i kirken. Å ha ”danske” barn kan bety at han har fått barn med en som er ”etnisk” dansk. Vi får i tillegg vite at Jesse er en fotballsupporter for det danske landslaget. Dette bemerkes med et ”endog”, som sier noe om at det er en ekstra side ved Jesse Edusei som i utgangspunktet ikke hadde vært nødvendig for å bli betegnet som en ”velintegrert innvandrere”. Det uttrykker også en forestilling om at det å være ”dansk” blant annet betyr å slutte opp om nasjonale symboler som det danske landslaget i fotball. Gjennom karakteristikken av Jesse Edusei som en ”velintegrert” innvandrere, kan man gjennom å studere de binære opposisjonene til disse karakteristikkene av han, få øye på hva det vil si å være en innvandrere i Danmark som ikke er ”velintegrert”. I dette tilfelle vil det være mennesker som ikke er arbeidsomme og som på en eller annen måte har ”ligget det danske samfund til last”. Forestillingen om ”innvandreren” som lat og som en parasitt kommer på denne måten til uttrykk. Videre får vi vite at ”innvandrere” som ikke er ”velintegrerte” ikke spiser svinekjøtt, ikke feirer jul og ikke har giftet seg ”dansk”. Disse egenskapene knyttes til religion, tradisjon og giftemål. Det å ikke spise svinekjøtt knyttes til en bestemt religion, islam, mens det å ikke feire jul knyttes til andre religioner og tradisjoner i sin helhet. Innvandrere som ikke er ”velintegrerte” defineres gjennom teksten til å være parasittiske, late, muslimer, som praktiserende av andre skikker og tradisjoner enn de kristne og danske, og som noen som gifter seg med mennesker fra andre land enn Danmark.

Integrasjon er et mye diskutert tema i innvandringsdebatten generelt i Skandinavia. I de tekstene jeg har analysert fra valgkampen, er dette svært gjennomgående. Gjennom analysen av datamaterialet mitt har jeg sett at integrasjon er et sentralt tegn som fra ulike sider blir tillagt ulikt innhold. Med diskursteoriens termer kan tegnet kalles for en *flytende betegn* (Laclau og Mouffe 2001). Den ulike bruken av tegnet får igjen konsekvenser for hvordan innvandrere forestilles i Danmark. Gullestad (2002) skriver at det både i faglitteratur og i politisk debatt er vanlig å skille mellom begrepene integrasjon og assimilasjon.

Assimilasjonens mål innebærer et ønske om at innvandrere fullstendig skal overta flertallets

kultur, mens integrasjonens mål innebærer et ønske om at de skal delta fullt ut, uten at de nødvendigvis må oppgi alle sine nasjonale og religiøse særtrekk.

Integrasjonsbegrepet, slik det blir brukt i Jyllands-Postens reportasje, nærmer seg det Gullestad (2002) definerer som assimilasjon. Jesse Edusei blir beskrevet som en mann som har oppgitt sine nasjonale og religiøse særtrekk, til fordel for å tilegne seg på best mulig måte den ”danske” levemåten. På denne måten blir teksten et eksempel på forventingen om at innvandrere må bli ”like” dansker hvis de skal innlemmes i det danske samfunnet. Den blir samtidig et uttrykk for den karakteristiske likhetstankegangen Gullestad (2002) mener å kunne identifisere i Skandinavia. Denne går ut på at menneskene som bor i disse landene må oppfatte seg som *like* for å føle seg *like verdige*. Gullestad kaller også dette for en ”forestilt likhet”. Innvandrere som representerer forskjellighet til det ”danske” vil gjennom en slik tanke ikke innlemmes i det danske samfunnet. På denne måten bidrar en slik tekst til å fastholde mange innvandrere i en posisjon som forskjellige fra det ”danske”. Den integrasjonsdiskursen teksten definerer er med på å opprettholde ideen om at for eksempel muslimer er så forskjellige fra ”dansk” kultur at de aldri vil bli integrert i det danske samfunnet. Denne bruken av integrasjonsbegrepet knyttes til et rasistisk tankemønster.

I teksten beskrives det som problematisk at Jesse Edusei *ser* ut som noe han ikke *er*. Han ser med andre ord ikke ut som en ”velintegrert” innvandrere. Han blir beskrevet som en ”afrikansk indvandrer” hvor det er nærliggende å tenke at det problematiske er at han er ”mørk”. Han ser annerledes ut enn ”dansker” og selv om han er ”velintegrert” på alle mulige andre måter, vil hudfargen bidra til at han aldri helt vil kunne bli ”dansk”. Dette fremstilles som et problem og som et fenomen som eksisterer uavhengig av den sammenhengen Jesse Edusei presenteres i i teksten. Gjennom tekstens forestilling om integrasjon, som her kan defineres som assimilasjon, blir ikke dette et paradoks slik det fremstilles i teksten, men snarere et resultat av den integrasjonsdiskursen som presenteres. Selv om Jesse Edusei har tilstrebet å tilegne seg den ”danske” levemåten vil han aldri kunne bli ”lik” fordi han ikke ser ut som en ”dansker”, han er mørk. På denne måten vil han aldri kunne bli ”lik” som er det implisitte målet til denne integrasjonsdiskursen. Integrasjonsdiskursen Jesse Edusei presenteres i, bidrar til at integrasjon er umulig. For øvrig blir Jesse Edusei gjennomgående betegnet som en ”indvandrer” eller ”udlænding” selv om vi blir fortalt at han har bodd i Danmark siden 1976. Vi blir fortalt at han har ”danske barn”, men blir selv aldri betegnet som ”dansk”. På denne

måten fastholdes Jesse Edusei i posisjonen som ”udlænding” som noe som er forskjellig fra det ”danske”.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist at tegnet ”innvandrer” ofte står i opposisjon til det ”danske”. Innvandrere representeres som det som er *forskjellig* fra det ”danske”. Denne forskjelligheten forestilles som negativ. Gjennom analysen kan tegnet ”innvandrer” ekvivaleres med tegnene ”parasitt”, ”kriminell”, ”mange”, ”muslim” og ”mørk”. En ekvivalenskjede styrer leserens konnotasjoner gjennom å knytte bestemte ord til begreper. Når tegnet ”innvandrer” ekvivaleres med de overnevnte tegnene kan det være med på å redusere de betydningene tegnet ”innvandrer” kan ha. Dette kan være med på å utelukke alternative diskurser om innvandrere, de mer inkluderende diskursene. For eksempel viste jeg i analysen av innvandreren som en parasitt, at den ikke tok hensyn til at det eksisterer et globalt velferdsgap, og at innvandrere har mange ulike motiver for å komme til Danmark.

Forsøket på å redusere de betydningene tegnet ”innvandrer” kan ha, kan være et uttrykk for et forsøk på å endre diskursen om innvandrere til å bli mer diskriminerende og ekskluderende. Dette sier også noe om at tegnenes betydning i en diskurs ikke er fastlagt. I en valgkamp kan aktørenes forsøk på å tillegge tegnene mening studeres som en del av en politisk strategi ved at ulike argumenter tilpasses strategisk i ulike situasjoner. Dette vil diskuteres nærmere i neste kapittel.

5. Endringer i politikken?

En valgkamp varer som regel over et relativt kort tidsom, men i denne perioden kan det skapes et grunnlag for politiske endringer som kan få store konsekvenser for ettertiden. Her vil jeg først beskrive hva som kjennetegner den moderne valgkampen, og hvilken betydning den kan sies å ha for den offentlige debatten. I forrige kapittel identifiserte jeg ulike kjennetegn ved diskursen om innvandrere under den danske valgkampen 2001. I dette kapittelet ønsker jeg å studere hva som skjer i politikken når konstruksjonen av innvandrere som ”de andre” brukes som en politisk strategi for å vinne stemmer ved et valg, og om dette kan sies å være et uttrykk for en politisk endring. Jeg vil studere *på hvilken måte representerer bruken av valgkampens innvandringsdiskurser endringer i politikken?*

Den moderne valgkampen

Dynamikken mellom politikere, medier og velgere i den moderne valgkampen er kompleks. Det er disse tre komponentene som utgjør selve kjernen i dagens valgkamp, og som er avgjørende for hvilken dagsorden som blir satt. Jønsson og Larsen (2002) er opptatt av at det har foregått enkelte endringer i media, blant velgerne og i politikken, som har gjort at valgkampen fremtrer annerledes i dag enn tidligere. Dette har blant annet medført forandringer i valgkampens form og innhold.

Media spiller en sentral rolle i den moderne valgkampen. Jønsson og Larsen (2002) mener at media nærmest har fått monopol på å formidle politiske budskap mellom politikere og velgere. Store deler av forhandlingene mellom de politiske aktørene skjer gjennom media. Media er ikke en aktør som bare registrerer og videreformidler en politisk virkelighet, men spiller også en aktiv rolle i å forme og skape denne. Journalisten har blitt en ”ny, markant politisk aktør” (Jønsson og Larsen 2002:22). Dette bekrefter også norske valgforskere. Ardal et al. (2004) mener journalister og redaksjoner har en betydelig innflytelse over valgkampen, både når det gjelder hvilke saker som tas opp og på hvilken måte de presenteres. I avistekstene fra den danske valgkampen 2001 er dette tydelig. For eksempel kan det samme politiske møtet bli referert til og vinklet på helt ulike måter. De journalistene jeg snakket med ga meg ulike svar i forhold til hvordan de oppfattet seg selv som både formidlere og fortolkere av politikken. Noen mente de var rene formidlere av en politisk virkelighet, mens andre mente de også hadde en mulighet til å påvirke den politiske dagsorden. Tross denne uenigheten syntes de fleste at de hadde en stor frihet til å skrive om det de ønsket:

”grundlæggende er det mig selv der bestemmer hva det er jeg vil skrive om” (Jette Elbæk Maressa, Jyllands-Posten).

På samme tid har det skjedd strukturelle endringer i media generelt som setter sitt preg på en moderne valgkamp, og som har ført til at medias dekning av en valgkamp fremtrer annerledes enn tidligere (Jønsson og Larsen 2002). Avisenes løsrivelse fra de politiske partiene og økt konkurranse på TV-markedet er to sentrale faktorer. Medias motiver for å dekke en valgkamp er endret, i det de bevisst konstruerer sine profiler ut fra en målsetning om å være konkurransedyktige i forhold til lesernes eller velgernes oppmerksomhet. Hvor media tidligere hadde en målsetning om å informere og opplyse velgerne, dreier det seg nå i større grad om å innfri kommersielle inntjeningskrav. Det har for eksempel blitt viktig å være ”først ute” med en historie. Fortellermåten i politisk journalistikk har også endret seg, det legges nå i sterkere grad vekt på det ”dramatiske, tragiske og episke” (Jønsson og Larsen 2002). Eller som journalisten fra Ekstra Bladet svarte da jeg spurte han om hva redaksjonen la vekt på når en artikkel skulle trykkes: ”Jammen de så jo efter om det var en god Ekstra Blads artikkel. Var det en artikkel som kunne avsløre, underholde eller forarge?” (Ole Birk Olesen, Ekstra Bladet).

Blant velgerne er den største endringen at de er mer troløse overfor de politiske partiene enn tidligere (Jønsson og Larsen 2002, Aardal 2003). Det foregår en utbredt velgervandring hvor velgerne sirkulerer fra parti til parti, samtidig med at velgerne i mye større grad enn tidligere bestemmer seg for hva de skal stemme under selve valgkampen. Ved det danske valget i 2001 bestemte ca. en fjerdedel av velgerne seg for hva de skulle stemme helt i slutten av valgkampen (Jønsson og Larsen 2002). Dette har bidratt til at selve valgkampperioden har stor betydning for utfallet av valget. Den synkende velgerlojaliteten gjør at politikerne må kommunisere budskapene sine på andre måter enn tidligere. Samtidig har det politiske innholdet i budskapene endret seg. Politikken dreier seg mindre om grunnleggende fordelingsspørsmål og forskjellige måter å innrette samfunnet på. Jønsson og Larsen mener politikken i økende grad dreier seg om mer gjennomskuelige samfunnsøkonomiske problemstillinger, som for eksempel hvordan helsekøene kan bli mindre. Endringene i det politiske innholdet stiller andre krav til politikerne med hensyn til kommunikasjonen av budskapene til velgerne. Politikerne må evne å formidle en ofte kompleks politisk virkelighet, som på samme tid skal fenge velgerens oppmerksomhet, og som i tillegg stemmer overens

med spørsmål som berører velgerens hverdag. På denne måten kan en si at politikerne må legge opp en strategi som tar sikte på å ”treffe” velgerne.

Endringene i politikken, i media og blant velgerne skaper et særegent debattklima i den moderne valgkampen. Det foregår en økende profesjonalisering blant valgkampens aktører i å legge opp en strategi for *hvilke* saker som skal kommuniseres, samtidig som det har blitt mer viktig *hvordan* de kommuniseres. Det har blitt sentralt å vektlegge enkle, tydelige budskap som skal fange velgerens oppmerksomhet. Dette bidrar til at nyanser faller bort og at det blir et tilspisset debattklima. Som jeg har vist ble det for eksempel i den danske valgkampen konstruert stereotyper om innvandrere. På denne måten kan en si at en valgkamp kan være med på tilspisse argumenter i den offentlige debatten. Det kan også bidra til at noen saker fremheves, som innvandringspolitikken i denne valgkampen, mens andre saker nedtones eller ikke diskuteres i det hele tatt. Kampen om å sette dagsorden handler blant annet om å tydeliggjøre skillelinjer mellom de politiske partiene. Jønsson og Larsen (2002) mener at innvandringspolitikk ble et såpass utbredt tema i valgkampen, fordi det var her det fantes et tydelig skille mellom de ulike partiene, og det var her media kunne finne konflikter som utspant seg mellom og innenfor partiene.

Et eksempel på endring i politikken?

Mouffe (2000) mener det foregår endringer i politikken i mange europeiske land. Hun er opptatt av at det hun kaller ”det nyliberalistiske dogma”, som blant annet innebærer forsvar av eiendomsretten og forsvar av markedskreftenes logikk, utgjør en trussel overfor demokratiske institusjoner. Hun mener at disse tankemønstrene mange steder har blitt etablert som hegemonisk common-sense i politikken. De har innflytelse på politikere både på høyre- og venstresiden. Mouffe mener mange venstrepartier, med særlig vekt på de sosialdemokratiske partier, er i ferd med å flytte seg nærmere sentrum i søken etter en konsensus. Det nye dogmet blir mange steder fremstilt som den eneste mulige retningen moderne informasjonssamfunn kan utvikle seg i. Mouffe mener sosialdemokratiske partier oppsøker en slik sentrumskonsensus og beveger seg bort fra det venstrepartier tradisjonelt har gjort, kjempet for likhet og kjempet for å endre på bestående maktrelasjoner. Nå kjemper de i stedet for ”modernisering”, ”fleksibilitet” og ”ansvar” tilpasset det nyliberalistiske dogmet. Dette fører til at krav fra den folkelige sektor overses, mener Mouffe. Det er uklart hva Mouffe legger i begrepet ”den folkelige sektor”, men det er nærliggende å tro at hun setter det i sammenheng med den tradisjonelle arbeiderklassen. Videre mener hun at den folkelige sektor ekskluderes

fra politiske og sosiale prioriteringer. Sett i et slikt perspektiv, mener Mouffe det ikke er merkelig at populistiske høyrepartier vinner større oppslutning i mange europeiske land. De høyrepopulistiske partienes politikere fremstiller seg som de eneste som tar et oppgjør med en bestående elite, og argumenter for at de representerer folkets vilje. For eksempel er det mange fra arbeiderklassens ulike lag som føler at deres verdier blir bedre ivaretatt av slike partier enn av sosialdemokratiske partier. De populistiske høyrepartiene er i ferd med å befeste et terreng som venstrepartiene holder på å forlate, ifølge Mouffe.

Videre mener Mouffe (2002) at utviskingen av grensene mellom høyre- og venstresiden utgjør en trussel overfor demokratiske institusjoner. Hun sier årsaken til dette er at dagens demokrati bygger på to ulike tradisjoner som gjennom kontingente betingelser nå står i et problematisk forhold til hverandre. Den ene er den liberale tradisjonen som konstitueres av lovverket, forsvar for menneskerettighetene og respekt for individets frihet. Den andre tradisjonen er den demokratiske, hvor hovedtankene er likhet, identitet mellom de styrende og dem som blir styrt, og prinsippet om folkelig suverenitet. Mouffe mener at tendensen i dag er at det demokratiske prinsippet om folkelig suverenitet i større grad overses enn tidligere, til fordel for liberale prinsipper. Hun betegner dette som et ”demokratisk underskudd”. Når det utvikles en sentrumskonsensus, vil demokratiet miste sin dynamikk, som Mouffe mener avhenger av stadige forhandlinger og spenninger mellom demokratiske og liberale verdier. Dersom disse forhandlingene og spenningene blir borte, mener Mouffe det kan få alvorlige konsekvenser for demokratiske institusjoner i fremtiden.

Under den danske valgkampen var det en oppsiktsvekkende konsensus mellom flere partier om at innvandringspolitikken måtte reguleres. Her vil jeg vise hvordan særlig Dansk Folkeparti, Venstre og Socialdemokratiet sluttet opp om dette. Innvandringspolitikk var et tema som ble diskutert jevnlig blant alle disse partiene i årene før valget (Bille 2001). Dansk Folkeparti er et parti som helt siden stiftelsen i 1995 har ønsket en mer restriktiv innvandringspolitikk. Venstre og Socialdemokratiet hadde i perioden fra siste valg i 1998 til valget i 2001, en mer uklar målsetning i forhold til innvandringspolitikken. I løpet av perioden kom begge partiene med konkrete forslag til en mer restriktiv innvandringspolitikk. I valgkampen i 2001 er tendensen at alle disse partiene ønsker å føre en mer restriktiv innvandringspolitikk, selv om det innad i Socialdemokratiet foregår en splittelse på dette området.

Begrænsning af familiesammenføringer har hidtil været et af valgkampens hedeste emner. Alle partier fra Socialdemokratiet til Dansk Folkeparti har bebudet, at reglerne skal strammes. I forrige uge fremlagde Venstre et konkret forslag til stramninger. Venstre vil have sat en stopper for, at indvandrerfamilier i generationer fortsætter at gifte sig i hjemlandet og hente ægtefællen til Danmark. (Jyllands-Posten 13.11.01)

Og som mødet skred frem, viste det sig også, at Venstre og Socialdemokratiet et langt stykke af vejen er enige om at føre en strammere kurs over for udlændinge, specielt når det gælder familiesammenføringer og muslimske friskoler. (Ritzaus Bureau 13.11.01)

I tillegg til forslag om begrensinger av familiegjenforeninger, dreide forslagene angående en mer restriktiv innvandringspolitikk seg blant annet om heving av aldersgrense for inngåelse av ekteskap med utenlandsk statsborger, og om begrensinger av økonomiske overføringer til innvandrere. Som jeg vil vise i dette kapitlet var Socialdemokratiet og Venstre svært aktive i å sette innvandringspolitikk på dagsorden, og deres tilnærming til temaet er på mange områder preget av tilsvarende holdninger som eksisterer på det ytterste høyre i dansk politikk, representert ved Dansk Folkeparti.

Populisme

Dyrberg (2002) mener den danske politikken er i ferd med å endre seg ved at skillet mellom høyre og venstre nedtones, til fordel for et skille mellom eliten versus folket. Under den danske valgkampen ble dette skillet markert flere ganger av ulike politikere. På denne måten kan man si at populistiske tendenser var til stede under valgkampen. Populisme kan ses på som en reaksjon mot representative demokratier (Taggart 2000). Et paradoks ved representative demokratier er at det eksisterer en mangel på *direkte* overensstemmelse mellom det parlamentariske flertallet og befolkningens flertall. Dette utnytter populismens fortalere og gjør seg til talsmenn for "folkets" stemme. Ulike politikere understreket flere ganger under valgkampen hvor viktig det var å snakke om innvandringssspørsmål med den begrunnelse at det var en klar interesse i folket at det temaet skulle diskuteres. Dansk Folkepartis populistiske retorikk fikk gjennomslag i valgkampen. De hadde aldri før fått så mange stemmer ved et valg, og ble det tredje største partiet i Folketinget (Jønsson og Larsen 2002). Her presenteres det et utdrag fra en pressekonferanse Dansk Folkeparti hadde under valgkampen:

Pia Kjærsgaard byder velkommen: "Vi slår meget markant på udlændingepolitiken og har gjort det hele tiden." "Også inden valget", tilføjer hun: "Det er en dagsorden danskerne har sat – ikke statsministeren. Socialdemokratiet har givet op. Det er jo pinligt." (Information 7.11.01)

Her representeres Socialdemokratiet som det elitistiske partiet som ikke har fanget opp folkets ønsker, og som et parti som mangler handlekraft i forhold innvandringspolitikken. Dansk Folkeparti gjør seg på denne måten til talsmenn for folkets ”virkelige” ønsker. Denne argumentasjonen kan også ses på som et strategisk virkemiddel. Dansk Folkeparti representeres som et parti som ønsker å virke troverdig. Den restriktive innvandringspolitikken er ikke noe Dansk Folkeparti strategisk har tilpasset valgkampen, det var noe de hadde tatt stilling til ”Også inden valget”. Dansk Folkeparti representeres også som et parti som ønsker radikale endringer i innvandringspolitikken i motsetning til Socialdemokratiet. Langslet (Aftenposten 18.11.04) kommenterer hvordan endringene på den tradisjonelle høyresiden gjør seg gjeldende. Ordet ”konservativ”, i følge Langslet, blir i politisk teori oppfattet som ”en strømning som preges av pragmatisk moderasjon, varsom reformisme, omhyggelig avveining av de mange motstridende hensyn og verdier som en kompleks verden stiller oss overfor”. Med henvisning til George W. Bush og hans regimes politikk, mener Langslet at dette regimet representerer det tvert motsatte av konservatisme. ”Høyre-radikalisme” lanseres som et mer dekkende begrep om denne formen for politikk, fordi det på mange måter kan sies å være de tradisjonelle, konservative partiene som nå representerer radikale, politiske løsninger. I avsnittet ovenfor blir Socialdemokratiet et bilde på et bestående system som er ineffektivt og stivnet, hvor Dansk Folkeparti blir et bilde på ”det radikale høyre” som tar et oppgjør med dette systemet.

Dansk Folkeparti er kjent for å ha en populistisk retorikk (Dyrberg 2002). Det er imidlertid oppsiktsvekkende at også Venstre fulgte denne tonen. Her refereres Venstres statsministerkandidat, Anders Fogh Rasmussen:

Han vil ikke nedtone udlændinge som hovedtema i valgkampen. Det er det afgørende spørgsmål for mange danskere i valgkampen, mener han. – Der skal ikke komme en politisk korrekt elite og forsøge at lægge en dyne ned over den debat. Når vi er ude til møderne, kan vi jo mærke, at det er simpelt hen er det top-spørgsmål, som folk vil have svar på. Befolkningen føler, at efter at den debat har været mer eller mindre undertrykt i mange år, så har de nu endelig fået chancen for at tale ud med deres politikere om det. Det er meget rimelig, men så har vi som politikere også en forpligtelse til at sørge for, at det foregår i en sober og ordentlig tone, sier Anders Fogh Rasmussen. (Ritzaus Bureau 9.11.01)

I teksten ovenfor er det et poeng at innvandringspolitiske saker skal debatteres fordi ”folket” ønsker det. Å referere til ”folket” blir i denne sammenhengen brukt som et retorisk grep for å legitimere at innvandringspolitikk skal være et hovedtema i valgkampen. Det viser til det demokratiske prinsippet om folkelig suverenitet. Mouffe (2000) mener det som blant annet

kjennetegner moderne demokratier, er at det gamle demokratiske prinsippet om at makten skal utøves av ”folket”, kommer til overflaten igjen. Det som er nytt nå, mener Mouffe, er at dette prinsippet fremsettes sammen med den liberale tradisjonen som vektlegger verdier som individets frihet. Den demokratiske tradisjonen som vektlegger likhet er mindre fremtredende ved moderne demokratier. I avsnittet nedenfor vil jeg vise hvordan bruken av innvandringsdiskursene i den danske valgkampen, illustrerer at liberale rettigheter som individets frihet blir gjeldende bare for noen, ”danskene”. Dette kommer til uttrykk ved at flere politiske partier trekker på en nyliberalistisk diskurs overfor innvandrere under den danske valgkampen.

Nyliberalistisk politikk

Nyliberalisme kjennetegnes blant annet ved en nedtoning av (nasjonal)staten til fordel for individets frihet, privat akkumulasjon av kapital og markedskrefter (Blomgren 1997, Peck 2003). Peck (2003) mener det paradoksale ved nyliberalistisk politikk er at det i praksis ikke foregår en nedtoning av staten, men at statens tilstedeværelse heller oppstår i andre former. Disse institusjonelle endringene innebærer blant annet nye former for regulering av individet som ofte får store konsekvenser for de svake i et samfunn. På denne måten, hevder Peck, blir blant annet nyliberalistiske verdier, som individets frihet, gjeldende bare for noen. Under den danske valgkampen ble det gjennom bruken av innvandringsdiskursene ført en debatt som langt på vei kan sies å være et uttrykk for en nyliberalistisk diskurs. Sitatet under illustrerer dette. Dette debattinnlegget er skrevet av Venstres politiske ordfører, Ulla Tørnes:

For en kommende liberal/borgerlig regering er nøgleordene kvalitet, valgfrihed og respekt for det enkelte menneske. [...] Den enkelte ved bedst, hvordan hans eller hendes liv skal indrettes. Vi ønsker ikke centralt styrede løsninger, der skærer alle over en kam. Det enkelte menneske skal have lov at utfolde sig og indrette sit liv, som det passer bedst. [...] Vi ønsker at stille krav og samtidig give vore indvandrere muligheder. Udlændingepolitiken skal være fair og retfærdig, men tilstrømningen skal bremses. Familiesammenføringsreglerne skal strammes. Udlændinge er velkomne, hvis de vil bidrage positivt til det danske samfund, men de skal ud af klappen, hvis de kun kommer hertil for at lukrere på de offentlige kasser, ligesom de grundlæggende værdier i det danske samfund skal respekteres. (Politiken 12.11.01)

Venstre fører en såkalt liberal politikk, og i dette innlegget understrekes blant annet betydningen av individets rett til selv å kunne velge selv hvordan livet skal ”indrettes”. På den annen side er det noen som utelates fra et slikt ideal, og det er innvandrerne. Til disse blir det tvert i mot stilt krav og betingelser. I teksten fremsettes det blant annet en vag betingelse om at ”Udlændinge er velkomne, hvis de vil bidrage positivt til det danske samfund”.

Innvandrerne utelates fra de tilsynelatende liberalistiske verdiene som ”valgfrihed og respekt for det enkelte menneske”. Dette blir et uttrykk for liberalismens paradoks, der noen, innvandrerne, kan omtales og behandles annerledes enn ”dansker”. Dette illustrerer hvordan man gjennom bruken av innvandringsdiskursene i Danmark kan snakke om en nyliberalistisk politikk. Disse tendensene var gjennomgående for valgkampen.

De skandinaviske samfunnene kjennetegnes blant annet ved en velferdsdiskurs som skal sikre kollektiv velferd og redusere ulikheter i samfunnet. Peck (2001) beskriver hvordan nyliberalistiske diskurser gjør seg gjeldende når et samfunn beveger seg fra et velferdssamfunn, til det han kaller et ”workfare”-samfunn. Et ”workfare”-samfunn karakteriseres ved at arbeidet står i fokus og at det er arbeidet som er betingelsen for sosiale goder, i motsetning til et velferdssamfunn hvor individet er berettiget til å tilhøre et system og hvor behovet er utgangspunktet for sosiale goder. Et ”workfare”-samfunn innebærer en sterkere regulering av mennesker, fordi politiske løsninger rettes mot arbeidet og arbeidsetikk. Dette medfører blant annet adferdsreguleringer. En gjennomgående tanke innefor ”workfare”-diskursen, er ideen om at det er mangler eller feil ved individet (individual failings) som fører til en ”velferdsavhengighet”, og som igjen er årsakene til fattigdom og arbeidsløshet. Under den danske valgkampen ble det lansert flere forslag om å begrense enkelte velferdsordninger for innvandrere. I et intervju med daværende statsminister, Poul Nyrup Rasmussen (S), i Politiken, kom dette til uttrykk:

For at skaffe flere udlændinge i arbejde vil Socialdemokratiet også sikre, at det bedre kan betale sig at gå fra kontanthjælp til arbejde. ”Vi skal have en mere gradvis nedtrapping i bistandshjælpen, så der er en klar gevinst ved at tage et stykke arbejde”, siger Nyrup, der endnu ikke vil gå mer i detaljer. (Politiken 17.11.01)

Denne teksten er et eksempel på en ”workfare”-diskurs overfor innvandrere. Tiltaket som skal få flere innvandrere i arbeid, er å kutte ned på velferdsordninger, eller slik det uttrykkes i teksten som en ”gradvis nedtrapping i bistandshjælpen”. Peck (2003) diskuterer hvordan staten blir mer autoritær overfor enkelte grupper når samfunnet beveger seg i retning av et ”workfare”-samfunn. Det blir obligatorisk for individet å delta på arbeidsmarkedet i stedet for at individet er berettiget til å tilhøre et system som hun kan tilslutte seg frivillig. Eksemplet ovenfor illustrerer at det ligger elementer av kontroll i et slikt forslag, uten at det signaliseres eksplisitt. Forslaget signaliserer at staten i større grad ønsker å kontrollere innvandrere ved å kreve at de går inn på arbeidsmarkedet, noe som betyr at politiske løsninger overfor arbeidsløshet blant innvandrere blir antivelferdsstrategier. På samme tid som dette fremsettes

som politiske løsninger overfor arbeidsløshet blant innvandrere, blir det et uttrykk for at det er innvandreernes ”velferdsavhengighet” som er årsaken til arbeidsløshet. Slik situasjonen beskrives, er det ingen ”klar gevinst ved at tage et stykke arbejde”. Dette utelukker muligheter som for eksempel at innvandrere ønsker å arbeide, men at det er strukturelle forhold ved arbeidsmarkedet som virker ekskluderende. På denne måten overføres årsaken til arbeidsløsheten i stor grad over på innvandrere selv, og politiske løsninger som å kutte ned på velferdsordninger hos én bestemt gruppe, innvandrere, legitimeres. Dette eksemplet illustrerer samtidig Moffes (2000) ideer om det ”demokratiske underskuddet” i moderne demokratier. Hun mener det er svært bekymringsverdig at sosialdemokratiske partier i større grad overser det demokratiske prinsippet om likhet. Blant annet viser hun til Tony Blairs parti, New Labour, som hun mener har gitt avkall på sin identitet som et venstreparti ved at det har tatt avstand fra å kjempe for likhet. I teksten ovenfor er det sosialdemokraten, Poul Nyrup Rasmussen, som fremsetter forslag som innebærer at innvandrere kan behandles annerledes enn dansker.

Anders Fogh Rasmussen (V), anvender diskursen om innvandreren som en velferdsparasitt når han nedenfor kommenterer i Ekstra Bladet hvordan ulike velferdsordninger bør begrenses hos innvandrere. Dette tekstutdraget er hentet fra en episode der Anders Fogh Rasmussen satt i Ekstra Bladets redaksjon og svarte på spørsmål fra innringere.

Merete Rasmussen, København:

Folk skulle ikke have så mange penge, når de kommer ind i landet. Og de står i første række alle steder. Min mand er 78, og jeg er 68, og vi arbejder stadigvæk på arbejdsmarkedet – vi får ikke nær så meget som dem. Derfor tager vi noget arbejde, så længe vi overhovedet kan tygge brød.

Anders Fogh Rasmussen:

-Nu kommer jeg nede fra det lille smilende Fyn, og dér kunne jeg se allerede for mange år siden, at så snart de kom hertil, fik de nye cykler. Og bagefter skulle de have et kørekort. Sådan var det bare hele vejen. Det kunne vi da ikke få, da var vi unge. – Nu går der også mange historier, som ikke altid passer. – Men vi har et forslag, som vi vil gennemføre – det går ud på, at man skal have boet i Danmark i mindst syv år for at kunne få fuld adgang til overførselsindkomster. Bl.a. bistandshjælp. – Man skal have en tilknytning til Danmark for at kunne få for eksempel bistandshjælp. I dag er det sådan, at man skal have boet i Danmark i mindst 40 år for at få fuld folkepension. Det synes jeg, er en god regel. – Det skal gælde for alle- også udlandsdanskere, der har siddet nede under sydens palmer. De skal heller ikke bare kunne komme hjem og hæve bistand. – Til gengæld skal de så have et arbejde. (Ekstra Bladet 5.11.01)

I det første analysekapittelet analyserte jeg diskursen om innvandreren som en velferdsparasitt. Disse uttalelsene er med på å normalisere en slik diskurs. Anders Fogh

Rasmussen henviser til personlige opplevelser fra hjemlandet sitt, hvor han observerte at innvandrere ofte fikk sosiale goder som ”dansker” ikke fikk ta del i. Det blir fortalt hvordan innvandrere fikk den ene goden etter den andre i motsetning til ”vi”: ”Det kunne vi da ikke få, da vi var unge”. Diskursen bekreftes ytterligere ved at Anders Fogh Rasmussen observerte det som blir beskrevet som et særegent forhold mellom innvandrere og velferdsstaten Danmark ”allerede for mange år siden”. Denne diskursen blir igjen brukt som argument for å forskjellsbehandle innvandrere og ”dansker” når det kommer til velferdsordninger. Den blir et argument for en nyliberalistisk politikk som i sin utforming stiller andre krav til innvandrere enn til ”dansker”. Det stilles blant annet betingelser til hvor lenge en har vært bosatt i Danmark for at en kan oppnå de samme velferdsordningene som ”dansker”: ” - Man skal have en tilknytning til Danmark for at kunne få for eksempel bistandshjælp”. Det blir tydelig at for noen vil slike betingelser uopnåelige: ” I dag er det sådan, at man skal have boet i Danmark i mindst 40 år for at få fuld folkepension. Det synes jeg, er en god regel”. Anders Fogh Rasmussen trekker også på en rettferdighetsdiskurs, den ”egentlige” velferdsdiskursen som hviler på at alle skal behandles likt i de skandinaviske velferdssamfunnene. Det kommer til uttrykk at de nye reglene skal gjelde for ”alle, også udenlandsdanskerne”. Gjennom bruken av en slik rettferdighetsdiskurs, legitimeres paradoksalt nok, på samme tid forskjellsbehandlingen av innvandrere og dansker. Velferdsstatens opprinnelige og universelle ordninger blir partikulære, og gjeldende bare for noen. Dette kan være et eksempel på en mer omfattende endring i den danske politikken. Den tradisjonelle velferdsdiskursen som skal sikre kollektiv velferd og redusere ulikheter i samfunnet, er ikke lenger universell. I 1999 gjennomførte den danske regjeringen en integrasjonslov som blant annet innebar nye språk- og arbeidslæringsprogrammer for innvandrere (Hervik 2005). Til å begynne med inneholdt denne loven også et punkt som innebar at innvandrere skulle motta mindre velferdspenger enn dansker. Dette punktet ble imidlertid fjernet etter ti måneder. I valgkampen i 2001 kommer dette igjen til overflaten som vist gjennom tekstene ovenfor, og disse ideene får større legitimitet i valgkampen enn de har hatt tidligere. På denne måten er slike forslag et uttrykk for politiske endringer.

Familiegjenforening

Familiegjenforening var et sentralt tema under valgkampen. Dette temaet ble svært ofte diskutert i forbindelse med familiegjenforening gjennom ekteskap, og i forbindelse med å begrense antall innvandrere til Danmark. Her vil jeg diskutere ideer som kom til uttrykk vedrørende regulering og kontrollering av innvandrere i forbindelse med ekteskapsinngåelse.

Sentralt for mange av de ideene som ble fremmet handlet om at innvandrere må godta og akseptere at andre regler gjelder for dem fordi de har en annen opprinnelse enn det ”dansker” har. Her siteres Venstres, Birthe Røhn Hornbech:

Som udlænding i Danmark må man finde sig i, at ens holdninger og tro bliver genstand for diskussion. Vi vil have brudt det mønster med familiesammenføringer. De bliver jo aldrig integreret. Når indvandrere i tredje og fjerde generation stadig henter deres ægtefæller i deres gamle hjemland, så må de gifte sig dernede i stedet, sagde Birthe Røhn Hornbech. (Ritzaus Bureau 13.11.01)

I Skandinavia er ideen om at innbyggerne skal kunne velge hvem de vil gifte seg med, en innarbeidet rettighet. I valgkampen kom det til uttrykk at innvandrere langt på vei kan utelates fra et slikt ideal, og utsettes for både en sterkere regulering og kontroll enn det ”dansker” kan.

Venstre lanserte et forslag under valgkampen om at det såkalte ”retskravet” til familiegjennforening skulle bli fjernet (Information 10.11.01). Dette kravet innebærer at danske statsborgere har rett til å få sine nærmeste familiemedlemmer til Danmark. Endringsforslaget skapte mye debatt både innefor partiet Venstre, men også blant de ulike partiene. Tekstutdraget nedenfor er hentet fra en avisartikkel som beskriver samtalene Anders Fogh Rasmussen (V) hadde med innringere i Ekstra Bladets redaksjon:

Jacob Jørgensen, København NV:

Hvordan vil I stramme reglene for familiesammenføringer?

Anders Fogh Rasmussen:

- Vi vil stramme ved at sige, at familiesammenføringer må finde sted i det land, hvor den samlede tilknytning er størst. Selvfølgelig kan man ikke forbyde folk at gifte sig, med hvem de vil - men det er altså ikke muligt at få en ægtefælle hertil uden videre. Det kan godt være, familiesammenføringen bør finde sted i Tyrkiet, hvis de ud fra en samlet vurdering har den største tilknytning der.

- Hvordan skal man vurdere det?

- Det er en konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde. Den dag vi sidder med administrationen, bliver det fast formuleret. (Ekstra Bladet 5.11.01)

For det første bærer dette forslaget preg av at det ikke er utarbeidet. Dette kan være en retorisk styrke i en valgkamp fordi argumentene kan tilpasses strategisk i ulike situasjoner. Det er usikkert hva det betyr at familiegjennforening bør finne sted i det landet ”hvor den samlede tilknytning” er størst. Men forslaget sier noe om interessen for opprinnelse, og at dette kan være avgjørende for hvordan innvandrere reguleres. For det andre normaliserer dette

forslaget at staten i større grad skal regulere hvem innvandrere kan gifte seg med. Dansk Folkeparti holdt en pressekonferanse hvor det samme temaet ble brakt på bane:

”Vi forestiller os en egentlig interview-situation. Vi er ikke karrige med at tænke i baner med større kontrol.” – Ingen objektive kriterier? Pia Kjærsgaard spiller over til Skaarup, der svarer: ”Man kan godt stramme reglerne og være skrappe. Tvangsægteskaber og pro forma skal vi til livs. Det skal være en meget konkret vurdering”. (Information 7.11.01)

I denne teksten uttrykkes det mer eksplisitt en interesse for at staten skal kontrollere hvem innvandrere kan gifte seg med. Debatten om familiegjening blir, i tillegg til debatten om velferdsordninger overfor innvandrere, nok et eksempel på et uttrykk for hvordan det er ønskelig at staten skal bli mer regulerende overfor enkelte grupper. Det som er oppsiktsvekkende ved denne debatten er hvordan den dreier seg om å kontrollere innvandrere på et område som tradisjonelt har blitt oppfattet som svært private i Skandinavia. En parallell til dette kan være Pecks (2001) eksempel på hvordan et ”workfare”-program i USA blant annet innebærer adferdsbegrensninger overfor deltagerne. Deltagerne må blant annet forholde seg til bestemte kleskoder samtidig som de må tilegne seg bestemte verdier. På denne måten kan en si at statens kontroll av enkelte individer har blitt mer *intim* i overgangen til et ”workfare”-samfunn. I valgkampen ble det nærmere utdypet hva en eventuell regulering og kontroll av familiegjening ved ekteskap ville innebære:

Haarder mener, at formålet med at ophæve retskravet i familiesammenføringer, er at hjelpe de unge med at modstå forældrenes pres til at indgå arrangerede- eller tvangsegteskaber. ”Det viktige er, at retskravet bliver fjernet, så man kan hjelpe de unge til at foretage et frit valg. Hvis et ungt par så kan dokumentere, at de kender hinanden inderligt, så har vi da ikke sagt, at det skal være umuligt at få familiesammenføring. Man skal bare ikke være garanteret det”. (Information 10.11.01)

Her er det Bertel Haarder (V) som blir sitert, og det kommenteres hvordan kjærlighet, eller at ”de kender hinanden inderlig”, blir stående som en viktig betingelse når to mennesker skal inngå et ekteskap. Det uttrykkes et ønske om at staten skal kontrollere det som oppfattes som private og intime deler ved innbyggernes liv i Skandinavia. Teksten uttrykker på samme tid et normativt ekteskapsideal som innebærer at en ”inderlig” kjærlighet skal være en betingelse for ekteskapet. Dette utelukker for eksempel arrangerte ekteskap hvor et slikt kjærlighetsideal ikke alltid er en betingelse for ekteskapet. Et paradoks kommer til uttrykk i teksten når det blir sagt at ”man kan hjelpe de unge til at foretage et frit valg”. Friheten til å velge blir sterkt begrenset dersom staten skal regulere valget av ektefelle, og hvor valget skal styres ut fra et allerede gitt ekteskapsideal. En slik tanke bidrar til at innvandrere utelates fra de såkalte

liberale verdiene Venstre står for, som blant annet innebærer at individet selv vet best hvordan hans eller hennes liv skal ”indrettes” (Politiken 12.11.01).

I dette avsnittet har jeg vist hvordan det gjennom bruken av innvandringsdiskurser under valgkampen kom til uttrykk politiske forslag som langt på vei kan sies å være et eksempel på en nyliberalistisk politikk. Her har jeg vist at både Venstre og Socialdemokratiet i større grad enn tidligere er åpne for å legitimere en sterkere regulering og kontroll av innvandrere på to områder, gjennom statens økonomiske overføringer til innvandrere og gjennom statens regulering av ekteskap. Disse forslagene innebærer også at Danmarks tradisjonelle velferdsdiskurs som skal sikre kollektiv velferd og redusere ulikheter i samfunnet, er på vei til å miste legitimitet. Velferdsdiskursen går fra å være universell til å bli partikulær. Dette er i så fall et eksempel på en omfattende endring i dansk politikk.

Følelsesladet retorikk

Rasisme

I teorikapittelet diskuterte jeg hvorvidt det er mulig å snakke om at det eksisterer en ny form for rasisme i verden i dag. Mange forskere er opptatt av hvordan den ”klassiske” formen for rasisme har blitt erstattet av en forståelse av kulturforskjeller og hvordan ulike kulturer blir sett på som uforenelige i forlengelsen av slike tanker (Stolcke 1995, Gullestad 2002, Hervik og Jørgensen 2002). I det forrige kapitlet hvor jeg analyserer ulike diskurser som kom til uttrykk om innvandrere i valgkampen, kom det frem at diskursene inneholdt rasistiske trekk. Her vil jeg diskutere hvorvidt en rasistisk retorikk fikk gjennomslag blant flere politiske partier i valgkampen.

Under den danske valgkampen i 1998 nektet daværende leder i Venstre, Uffe Ellemann-Jensen, partimedlemmene sine å la identitetspolitikk etterfulgt av nasjonalisme være et hovedtema i valgkampen (Hervik 2005). Venstre tapte valget i 1998 og Uffe Ellemann Jensen ble erstattet av Anders Fogh Rasmussen som partiformann. Hervik mener Anders Fogh Rasmussen fremstår som en leder som i større grad enn sin forgjenger er villig til å fokusere på de mer kontroversielle sidene ved innvandringspolitikken. I tekstene jeg analyserer fra valgkampen er Venstres retorikk overfor innvandrere oppsiktsvekkende, og flere av tekstene kan sies å inneholde rasistiske trekk.

Hervik og Jørgensen (2002) har en relativt vidtrekkende forståelse av rasismebegrepet. De mener det er mulig å snakke om en ny form for rasisme. Kultur har på mange måter erstattet rasebegrepet, men det betyr ikke nødvendigvis at rasediskrimineringen har forsvunnet. Hervik og Jørgensen mener at den diskrimineringen etniske minoriteter utsettes for i dag, inneholder rasistiske trekk. Selv om diskriminasjonens mål ikke er å eliminere alle innvandrere fra ikke-vestlige land, kan man allikevel finne diskriminering med rasistiske elementer. Derfor velger de å betegne dette fenomenet som *nyrasisme*. For at man skal kunne snakke om nyrasisme, i følge Hervik og Jørgensen, må tre elementer være til stede. Den første mener de er en konstruksjon av "oss" og "dem" hvor "vi" sammenfaller med nasjonen. Det andre elementet innebærer en hierarkisering av forholdet mellom positive skildringer av "vi" og negative skildringer av "dem". "De andre" konstrueres som underlegne og reduseres ofte med henvisninger til fysiske eller kulturelle kjennetegn som oppfattes som naturlige. Det tredje elementet innebærer en tydeliggjøring av en asymmetrisk maktrelasjon mellom "oss" og "dem". I følgende tekst blir Venstres Birthe Røhn Hornbech sitert og temaet er familiejenforening:

"Vi har ikke på noget tidspunkt sagt, at vi vil diskriminere eller lave særlov. Vi har sagt, at vi vil have, at tilknytningskravet brukes, og at vi vil kigge generationer tilbage. Så er det klart, at loven vil ramme nogle bestemte grupper – du kan jo ikke finde en amerikaner, som er blevet familiesammenført igennem tre generationer, og hvor 150 er blevet til 3000". (Politiken 8.11.01)

Med utgangspunkt i Hervik og Jørgensens (2002) definisjon av nyrasisme, vil jeg vise at denne teksten kan være et uttrykk for et slikt fenomen. I teksten konstrueres det et skille mellom et "vi" og "dem", der "vi" sammenfaller med den danske, politiske elite, eller den danske nasjonen. "De" blir oppdelt i grupper avhengig av nasjonalitet, der noen nasjonaliteter fremstilles som mer problematiske enn andre. Dette fordi "de" praktiserer en praksis, familiejenforening, som står i kontrast til "danske" praksiser. Denne praksisen stopper imidlertid ikke opp fordi den er kulturelt betinget, og derfor må "vi" regulere praksisen. Det asymmetriske maktaspektet uttrykkes eksplisitt gjennom den politiske elite. Betegnelsen "nyrasisme" kan sies å få en eksplisitt betydning her, fordi Birthe Røhn Hornbech uttaler at Venstre ikke vil "diskriminere eller lave særlov". Dette peker tilbake på den tradisjonelle, klassiske rasismen hvor menneskene inndeles i et system der noen behandles bedre enn andre ut fra en hierarkisk inndeling av "menneskeraser". En slik form for rasisme benekter Birthe Røhn Hornbech kommer til syne i forslaget ovenfor. Som vist blir denne teksten et eksempel på et uttrykk for en *ny* form rasisme som beskrives som en endring fra fokus på "rase" til

fokus på ”kultur”, hvor den klassiske rasismens hierarkiske elementer fremtrer mindre synlige (Hervik og Jørgensen 2002).

Resonnementene som innebærer en forestilling om kulturforskjeller og til en viss grad uforenelighet mellom kulturer, utgjør blant annet grunnlaget for en mer restriktiv innvandringspolitikk. I teorikapittelet viste jeg at forskere mener at denne politikken ofte kan knyttes til politikere på høyresiden i Europa. Her vil jeg vise at visse deler av Socialdemokratiet også snakket om innvandrere på en måte som kan sies å være et uttrykk for en ny form for rasisme. Socialdemokratiet var før øvrig det partiet som først satte innvandringspolitiske temaer på dagsorden (Jønsson og Larsen 2002). Allerede på valgkampens tredje dag ble dette temaet brakt på bane da Socialdemokratiet holdt en pressekonferanse hvor de snakket om betydningen av å ”stramme” inn på familiegjenforeningsreglene. Media var imidlertid tidlig ute med å kritisere Socialdemokratiet for ikke å ha en gjennomtenkt strategi for hvordan det skulle ”strammes” i familiegjenforeningsreglene. Det ble også diskutert hvorvidt det foregikk en splittelse innad i Socialdemokratiet der noen ønsket en ”strammere” linje i innvandringspolitikken enn andre. Daværende ”indenrigsminister”, Karen Jespersen (S), var en av dem som ble omtalt som talskvinne for en mer restriktiv innvandringspolitikk i Socialdemokratiet. Her blir hun sitert fra den nevnte pressekonferansen tidlig i valgkampen.

Næste gang der strammes i familiesammenføringsreglerne kan det komme til at gøre ondt og gå ud over personer, som man egentlig ikke ønsker at ramme. Men der bør strammes alligevel, fordi det overordnede mål om at begrænse antallet af sammenføringer er vigtigst. Det mener indenrigsminister Karen Jespersen (S). [...]Men når valget er mellem dette, eller om samfundet bevæger sig i en forkert retning, jamen så er det afgørende for mig at fastholde de grundlæggende mål og værdier i dette samfund. [...]Årsagen er, at loven er ens for alle, og for eksempel ikke kan gøre forskel på en bondepike fra Anatolien, en professordatter fra Istanbul eller en datter af en neurokirurg fra en amerikanisert forstad til Rio de Janeiro. De mest tilpasningsdygtige rammes lige så hårdt som de mindst tilpasningsdygtige. (Ritzaus Bureau, 3.11.01)

I denne teksten kommer også tanken om kulturforskjeller til uttrykk. En tiltagende regulering av familiegjenforening innebærer at det vil ”gå ud over nogen, som vi måske ikke ville have, at det gik ud over”. Men dette er nødvendig, argumenteres det med i teksten, fordi det er viktig å ”fastholde de grundlæggende mål og værdier i dette samfund”. Her kommer det til uttrykk at der er noen innvandrere som i større grad oppleves som en motsetning til slike ”værdier” enn andre. På denne måten argumenteres det for at innvandrere som representerer noe som er så forskjellig fra at de kan ”tilpasse” seg Danmark, ikke er ønskelige i Danmark.

Underliggende betyr det at noen "kulturer" blir sett på som så forskjellige at de ikke kan leve sammen, de er uforenelige. I teksten eksemplifiseres det også hvem som blir forestilt som mindre "tilpasningsdygtige" enn andre. De tre eksemplene, som alle er kvinnelige eksempler, "en bondepige fra Anatolien, en professordatter fra Istanbul eller en datter af en neurokirurg fra en amerikanisert forstad til Rio de Janeiro", illustrerer forestillingen om kulturforskjeller og uforenelige kulturer. De tre eksemplene innebærer en hierarkisering ut fra en likhet til det "danske". Eksempelvis kommer det til uttrykk at datteren "af en neurokirurg fra en amerikanisert forstad til Rio de Janeiro", er å foretrekke i Danmark fremfor en "bondepige fra Anatolien". Den førstnevnte representerer mest sannsynlig en større "likhet" til den "danske" kulturen fordi hun kommer fra en "amerikanisert" kultur som er lik den "danske". Den sistnevnte vil således representere forskjeller som er så store at de vil fremstå som svært synlige og uforenelige med "dansk" kultur. "Bondepigen fra Anatolien" kan assosieres med en kvinne som er muslim, lavt utdannet, bonde og eventuelt også undertrykket.

Her har jeg vist hvordan rasisme og kulturforskjellstenkning har vunnet innpass i de politiske partiene Venstre og Socialdemokratiet. Ellers har jeg tidligere i oppgaven vist hvordan slike ideer også kom til uttrykk fra Dansk Folkeparti under valgkampen, men Dansk Folkepartis retorikk er ikke oppsiktsvekkende i den forstand at partiet helt siden det ble startet i 1995 har ført en diskriminerende retorikk overfor innvandrere (Hervik 2005). Hervik mener at rasisme er et fenomen som fra å ha tilhørt det ytterste høyre, nå er i ferd med å bre seg utover hele det politiske spekteret.

Nasjonalisme

Gullestad (2002) er opptatt av hvordan nasjonale verdensbilder har fått konkurranse fra andre verdensbilder gjennom transnasjonal migrasjon. Den danske valgkampen kan være et eksempel på et uttrykk for forestillingen om at den danske nasjonen er truet. Gjennom de to analysekapitlene mine har jeg vist hvordan fremstillingen av innvandrere ofte brukes i sammenhenger hvor de utfordrer velferds taten Danmark, og hvor de utfordrer forestillingen om Danmark som en homogen nasjon ved å være forskjellig fra det "danske". Gullestad (2002) mener at innvandrere i Norge representeres som "de andre" for å beholde ideen om likhet, enhet og tilhørighet. Hun mener videre at rasisme og majoritetsnasjonalisme er to fenomener som ofte opptrer på samme tid. Fokus på kultur eller kulturell likhet og avstamning utgjør et felles utgangspunkt mellom nasjonalisme og rasisme. Dette kan være med på å utgjøre det Gullestad kaller for "usynlige gjerder" i forhold til å akseptere

innvandrere som innbyggere som tilhører de nordiske landene. Denne tendensen kan identifiseres i den danske valgkampen. Innvandrere ekskluderes fra det ”danske”. Dette fordi kravene om å bli ”danske” bunner i en nasjonalistisk interesse for felles avstamning og opprinnelse. På denne måten kan en si at bruken av innvandringsdiskursene gir seg utslag i en nasjonalistisk retorikk under valgkampen. Hervik (2005) mener at det har skjedd en gradvis oppblomstring av nasjonalisme i Danmark siden begynnelsen av 90-tallet. Allikevel er i det ikke før valgkampen i 2001 at denne tendensen blir mer omfattende, og hvor flere politiske partier benytter seg av en nasjonalistisk retorikk. Dyrberg (2002) mener også den danske valgkampen er et eksempel på en endring i dansk politikk. Det er ikke lenger slik at det bare er populistiske partier som Dansk Folkeparti som er opptatt av å definere og forsvare en ”danskhet”. Han mener det blant annet eksisterer en interesse i å finne en forbindelse mellom den nasjonale kulturen og velferdsstaten av partiene fra høyre til venstre. Velferdsstaten blir, mener Dyrberg, selve symbolet på denne enheten som består av nasjon, kultur og folk.

Forsvaret av en ”danskhet” ga seg uttrykk på flere områder. Den danske valgkampen ble møtt med mye kritikk fra utlandet i forhold til den negative tonen som ble ført overfor innvandrere.

Karen Jespersen kaldte så vel Mogens Glistrups som Pia Kjærsgaards debatiniveau nedværdigende. ”Hvis der er problemer, skal vi tale om dem. Jeg er træt af udlandets kritik af Danmark. Havde de haft samme debat i Storbritannien som i Danmark, kunne raceurolighederne i Bratford være undgået. Efter 11. september er The Economist begyndt at tale om britiske værdier. Det tænker jeg på, når de gør sig høje i hatten over tonen i Danmark. Vi er foran, både når det angår integration og debat. Men vi skal passe på, hvordan vi taler om andre mennesker,” pointerede Karen Jespersen.

Birthe Rønn Hornbech fastslog, at udlændingepolitikken skal diskuteres, uanset om det er valgkamp eller ej. ”I har ikke hørt mig komme med knubbende ord om udlændinge. Det er politikken, vi taler om,” sagde hun. (Jyllands-Posten, 14.11.01)

- Det er ikke vigtigt, hvad I har af bekymringer (henviser til de utenlandske journalister, min kommentar). Det viktigste er, at den danske befolkning selv bestemmer. Det er viktig, at vi i Danmark kan diskutere al ting. At intet er forbudt, bemerkede Pia Kjærsgaard hvast. (Ritzaus Bureau, 16.11.01)

Disse tekstene kan ses på som et uttrykk for en nasjonal sårbarhet hvor alt som kommer ”utenfra” oppleves om truende. I sammenligningen med andre land, blant annet representert ved Storbritannia, blir det viktig å påpeke at ”vi er foran, både når det angår integration og debat”. Kritikken avvæpnes med at Danmark har et offentlig debattklima som er mer sofistikert og utviklet enn andre lands, samtidig som integrasjonen av innvandrere fungerer bedre i Danmark enn andre land. Dyrberg (2002) er opptatt av hvordan utenlandsk kritikk av såkalte ”hjemlige” fenomener blir møtt med irritasjon av politikere fra høyre til venstre. Han

mener irritasjonen bare blir en bekreftelse på at ”utlendinger” ikke har noe de skulle ha sagt når det gjelder ”danske” saker, og på denne måten avfeies kritikken med at den blir irrelevant eller uakseptabel.

I kjølvannet av debatten om familiegjenforening ble det diskutert i hvilken grad Danmark skulle forholde seg til ”internasjonale konvensjoner”, dersom det skulle foretas endringer i familiegjenforeningsreglene. Anders Fogh Rasmussen (V) ble spurt om familiegjenforening og eventuelle nye regler. Dette utdraget er hentet fra den tidligere nevnte episoden hvor Anders Fogh Rasmussen svarte på spørsmål i Ekstra Bladets redaksjon:

– Men hvis nu en andengenerations indvandrer, en tyrkisk pige, der er opvokset i Danmark, gerne vil giftes med en fætter i Tyrkiet? Skal det så være okay? - *Ikke nødvendigvis. Ingen internationale konventioner tvinger noget land til, at familiesammenføring absolut skal finde sted i det bestemte land.* (Ekstra Bladet 5.11.01)

Dansk Folkeparti diskuterte også dette. Dette er hentet fra en pressekonferanse:

”Danmark bør opsigte internationale konventioner. Venstre har sagt at internationale konventioner ikke er nogen hellig ko”. Thulesen Dahl bløder lidt op: ”Det er bedre at lave stramminger og bagefter tage opgøret. Vi kan lave en hel masse inden for konventionerne, men kan vi ikke det så er det konventionerne, den er gal med.” (Information 7.11.01)

Disse tekstene gir begge et uttrykk for at det som kommer ”utenfra”, som her er ”internasjonale konvensjoner”, utgjør en trussel for det danske systemet. Dette blir brukt som retoriske grep i valgkampen for å legitimere en mer restriktiv innvandringspolitikk. Det er bemerkelsesverdig at en retorikk som løsriver Danmark fra internasjonale lover naturaliseres. Det innebærer en enorm politisk endring dersom Danmark ikke lenger skal respektere ”internasjonale konvensjoner”. Internasjonalt har Danmark ønsket å fremstå som et tolerant, human og åpent land (Dyrberg 2002). Disse eksemplene illustrerer hvordan nasjonen Danmark fremstilles som sårbar overfor det som kommer ”utenfra”. Retorikken er svært følelsesladet og bunner i et forsvar av en ”danskhet” som oppleves som truet.

Bruken av en følelsesladet retorikk som inneholder rasistiske og nasjonalistiske trekk, kan ses som et ledd i en strategi blant valgkampens aktører for å berøre velgerne. Det politiske innholdet i en valgkamp er preget av forenklinger av en ofte kompleks politisk virkelighet for at de ulike sakene skal ”treffe” velgerne. Hervik (2002) er opptatt av at når nasjonalisme brukes som en politisk strategi er den effektiv, fordi den mobiliserer velgere på tvers av klasser, alder kjønn og politisk tilhørighet. Han trekker frem Venstre som et eksempel på et

parti som bevisst brukte nasjonalisme som en politisk strategi i valgkampen. Venstre er et parti som er svært positive til EU og er opptatt av å fremme politiske saker som har med EU å gjøre. I valgkampen ble EU-temaet nedtonet, og innvandringspolitiske saker ble et gjennomgående tema fra Venstres side. Dette er interessant fordi Danmark året etter skulle overta formannskapet i EU, og at EU-relaterte saker derfor ville være "naturlig" å debattere i valgkampen (Politiken 20.11.01). Dansk Folkeparti derimot, er et parti med sterke motforestillinger overfor EU. Med blant annet den begrunnelsen at EU utgjør en trussel overfor nasjonal suverenitet, demokratiske tradisjoner og velferdsstaten (Dyrberg 2002). Dansk Folkepartis retorikk fikk gjennomslag blant flere politiske partier under valgkampen og det er oppsiktsvekkende. Samtidig som den følelsesladede retorikken blir brukt som en politisk strategi for å sette dagsorden i valgkampen, bidrar dette som jeg har vist til at rasisme og nasjonalisme brer seg utover større deler av det politiske spektret.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist hvordan endringer blant velgerne, i media og i politikken har ført til et særegent debattklima i den moderne valgkampen. Debatten preges av at argumenter i den offentlige debatten tilspisses. Med dette som utgangspunkt har jeg studert hvordan bruken av innvandringsdiskursene i den danske valgkampen representerer endringer i dansk politikk. Med særlig fokus på partiene Venstre og Socialdemokratiet har jeg pekt på enkelte tendenser jeg mener å finne i valgkampen. Gjennomgående for kapitlet har vært å vise hvordan disse to partiene nærmer seg Dansk Folkepartis innvandringspolitikk.

Gjennom bruken av innvandringsdiskursene foregår det en økende konsensus blant disse tre partiene i å føre en mer restriktiv innvandringspolitikk. Dette gir seg blant annet utslag i det jeg beskriver som et uttrykk for en nyliberalistisk politikk. Både Venstre og Socialdemokratiet er i større grad enn tidligere åpne for å legitimere enn sterkere regulering og kontroll av innvandrere på to områder, gjennom statens økonomiske overføringer til innvandrere og gjennom statens regulering av innvandreres ekteskap. Disse forslagene er med på å undergrave velferdsdiskursens prinsipp om at velferdsordningene skal være universelle. Samtidig viser dette at Socialdemokratiet beveger seg bort fra en identitet som et venstreparti som tradisjonelt har bestått i å kjempe for likhet og å endre på urettferdige maktforhold.

Bruken av innvandringsdiskursene gir seg også utslag i en følelsesladet retorikk som preges av rasisme og nasjonalisme. Innvandrere blir fremstilt som det som er forskjellig fra det danske. Denne forskjelligheten representeres som negativ og blir dermed diskriminerende. På

samme tid blir innvandrere satt opp mot ideen om en homogen nasjon, og det kommer til uttrykk en nasjonalisme. Jeg viser at det foregår en oppblomstring av rasisme og nasjonalisme som brer seg fra det ytterste høyre, representert ved Dansk Folkeparti, til partiene Venstre og Socialdemokratiet.

6. Avslutning

Hovedmålet med denne analysen har vært å analysere hva som kjennetegner diskursene om innvandrere i den danske valgkampen 2001, og diskutere om bruken av diskursene kan være et uttrykk for en politisk endring i Danmark. Hovedfokus har vært rettet mot å studere de ekskluderende og diskriminerende diskursene i innvandringsdebatten under valgkampen, og det har blitt argumentert for at disse har vunnet innpass i flere politiske partier i Danmark.

Med bakgrunn i et postmodernistisk vitenskapsteoretisk perspektiv har jeg gjennomført en diskursanalyse av avistekster og valgannonser som ble publisert under valgkampen.

Diskursanalyse som metode retter seg hovedsakelig mot en analyse av tekst. I analysen av valgannonsene har det i tillegg til diskursanalyse blitt benyttet teorier om visuell kultur som et analytisk rammeverk. Fokuset har vært rettet mot de ekskluderende og diskriminerende diskursene om innvandrere i valgkampen. Analysen av disse har støttet seg på nyere teori om diskriminering generelt og rasisme spesielt.

I oppgavens første analysekapittel har jeg søkt å besvare problemstillingen: *Hva kjennetegner diskursene om innvandrere i den danske valgkampen 2001?* Analysen er konsentrert rundt tre valgannonser og enkelte tekstutdrag. Diskurser kan forstås som meningsbærende systemer, og diskursanalyse vil søke å dekonstruere diskursenes meningsproduksjon. I det første analysekapitlet blir det argumentert for at tegnet ”innvandrer” står i opposisjon til ”det danske”. Innvandrere representeres som det som er *forskjellig* fra det ”danske”. Videre blir det argumentert for at denne forskjelligheten er negativ. Gjennom analysen kan tegnet ”innvandrer” ekvivaleres med tegnene ”parasitt”, ”kriminell”, ”mange”, ”muslim” og ”mørk”. En ekvivalenskjede styrer leserens konnotasjoner gjennom å knytte bestemte begreper sammen. Når tegnet ”innvandrer” ekvivaleres med de overnevnte tegnene, kan det være med på å redusere de betydningene tegnet ”innvandrer” kan ha. Laclau og Mouffe forstår en diskurs som en reduksjon av muligheter (Jørgensen og Phillips 1999). Dette vil si at tegnenes potensielle betydninger avgrenses, og betyr at noen betydninger fremstår som mer selvsagte enn andre. Dette gjør oss oppmerksomme på at vi hele tiden konstituerer verden på bestemte måter og andre blir utenkelige. I analysen argumenteres det for diskursens konstruerende kraft ved å vise at den utelukker andre måter å tillegge tegnet ”innvandrer” betydning på. I diskursen om innvandrerens som en parasitt utelates det for eksempel at Danmark som et rikt land kan ha et ansvar for det globale velferdsgapet. Reduksjonen av betydningene til tegnet

”innvandrere” kan forstås som et forsøk på å endre diskursen om innvandrere til å bli en mer diskriminerende og ekskluderende diskurs.

I oppgaven blir det argumentert for at visuelle representasjoner ofte har en privilegert status i forhold til tekstlige representasjoner. Dette blir forklart med at det visuelle som utgangspunkt for kunnskap har en privilegert posisjon i vår tid, og at det visuelle kan engasjere sterke følelser hos betrakteren. Bildet oppfattes dermed som et kraftfullt medium, og valgannonseene forstås som sentrale for meningsproduksjon under en valgkamp. Visuelle representasjoner er ofte svært sammensatte, og kan virke på mange forskjellige måter hos betrakteren. I oppgaven er det forsøkt å dekonstruere de betydningene valgannonseene kan ha. Dette innebærer en kompleks fortolkende prosess. Dette sier samtidig noe om at visuelle representasjoner kan ha stor innvirkning på konstruksjonen av diskurser. Jeg viser at den visuelle representasjonen av innvandrere som ”de andre” kan ha en sentral betydning for konstruksjonen av diskurser om innvandrere.

I det første analysekapitlet diskuterer jeg blant annet om det foregår en endring i diskursen om innvandrere. Jeg viser at tegnenes innhold i diskursen om innvandrere ikke er fastlagt, men at det foregår kamper om å tillegge tegnene mening. I det andre analysekapitlet viser jeg at forsøket på å tillegge tegnene mening av aktørene i en valgkamp, kan studeres som en del av en politisk strategi for å vinne stemmer ved et valg. Oppgavens andre problemstilling blir belyst i oppgavens dette kapitlet: *På hvilken måte representerer valgkampens innvandringsdiskurser endringer i politikken?*

I det andre analysekapitlet viser jeg hvordan endringer i media, i politikken og blant velgerne skaper et særegent debattklima. Kampen om å sette dagsorden i en valgkamp, har bidratt til en større bevissthet mot *hvilke* budskap som kommuniseres og *hvordan* de kommuniseres. Debatten i en valgkamp kan på denne måten være svært tilspisset og nyanser kan falle bort. I den danske valgkampen bidro dette blant annet til at det ble konstruert stereotyper om innvandrere. Med utgangspunkt i den moderne valgkampens form har jeg studert hvordan bruken av innvandringsdiskursene i valgkampen representerer endringer i politikken. Hovedfokus har vært rettet mot de politiske partiene Venstre og Socialdemokratiet. Det argumenteres for at disse partiene nærmer seg det ytterste høyre i innvandringspolitikken, representert ved Dansk Folkeparti.

Gjennom bruken av innvandringsdiskursene foregår det en økende konsensus blant disse tre partiene i å føre en mer restriktiv innvandringspolitikk. Dette gir seg blant annet utslag i det jeg beskriver som et uttrykk for en nyliberalistisk politikk. Både Venstre og Socialdemokratiet er i større grad enn tidligere åpne for å legitimere en sterkere regulering og kontroll av innvandrere på to områder, gjennom statens økonomiske overføringer til innvandrere og ved statens regulering av innvandreres ekteskap. Dette representerer samtidig et uttrykk for grunnleggende endringer i dansk politikk. Velferdsdiskursen har lenge vært en dominerende diskurs i de skandinaviske samfunnene, og det er oppsiktsvekkende dersom universelle velferdsordninger blir partikulære. Samtidig illustrerer dette at Socialdemokratiet kan være på vei til å bevege seg bort fra en identitet som et venstreparti som tradisjonelt har kjempet for likhet og for å endre på urettferdige maktforhold.

Bruken av innvandringsdiskursene gir seg utslag i en følelsesladet retorikk som preges av rasisme og nasjonalisme. I det innvandrere representeres som det som er forskjellig fra det ”danske” uttrykkes en forskjellighet som representeres som negativ og virker diskriminerende. Samtidig settes innvandrere opp mot ideen om nasjonen som homogen, og det kommer til uttrykk en nasjonalisme. I oppgaven viser jeg at en rasistisk og nasjonalistisk retorikk kommer til uttrykk fra politikere fra Venstre og Socialdemokratiet. Det populistiske partiet Dansk Folkeparti har helt siden det ble stiftet vært tydelig i sin nasjonalistiske og rasistiske retorikk, men det er oppsiktsvekkende at denne brer seg til et bredere politisk spekter. Dansk Folkeparti er et parti som har innarbeidet en populistisk retorikk når de legitimerer en mer restriktiv innvandringspolitikk. I oppgaven viser jeg at også partiet Venstre bruker populisme for å legitimere en mer restriktiv innvandringspolitikk.

Etter valget

En valgkamp varer som regel i et kort tidsrom, men i denne perioden kan det skapes et grunnlag for politiske endringer som kan få store konsekvenser for ettertiden. Som nevnt i innledningen førte det danske valget i 2001 til et regjeringsskifte og til en historisk forskyvning i det politiske landskapet mot høyre. Den nye regjeringen bestående av Venstre og Det Konservative Folkeparti med Dansk Folkeparti som regjeringens støtteparti, har siden valget 2001 gjennomført store endringer i politikken generelt og i innvandringspolitikken spesielt. I oppgaven viste jeg hvordan Dansk Folkeparti kritiserte den sosialdemokratiske regjeringen for å være tungrodd og stivnet når det gjelder innvandringspolitiske spørsmål, mens Dansk Folkeparti erklærte seg som et parti med radikale, politiske løsninger i forhold til

innvandringspolitikken. Begrepet ”Høyre-radikalisme” er et dekkende begrep for den VK-regjeringen som har sittet siden valget i 2001. De har i tiden etter valget gjennomført ”radikale”, politiske endringer i Danmark.

I 2002 gjennomførte regjeringen en del omfattende endringer i den såkalte ”Udlændingeloven”²⁶. Fra da av har det blant annet blitt vanskeligere både å søke asyl og å få oppholdstillatelse i Danmark. For eksempel må man ha bodd i Danmark i 7 år, i motsetning til 3 år slik det var før lovendringen, for å kunne søke om permanent oppholdstillatelse. De nye restriksjonene i innvandringspolitikken har ført til at antall asylsøkere til Danmark har sunket betraktelig. Den mest omstridte lovendringen er innføringen av den såkalte ”24-års reglen”. Denne regelen innebærer at de som ønsker familiegjenforening må begge være fylt 24 år, ha en bankgaranti på 50.000 danske kroner og kunne forsørge seg selv²⁷. Denne loven har blitt møtt med kritikk fra blant annet Den Europeiske Menneskerettighetskommisjon, som mener den strider mot grunnleggende menneskerettigheter. Innføringen av ”24-års reglen” har blant annet ført til at mange innvandrere har flyttet til Sverige for å kunne gifte seg med den de ønsker. Generelt har det også blitt vanskeligere å bli familiegjenforent. Den nye lovendringen innebærer at det ikke lenger er mulig å bli familiegjenforent med foreldre over 60 år. Disse endringene bekrefter noen av de tendensene jeg har pekt på i analysen av debatten om innvandringspolitikk under valgkampen 2001. Begrensningene i familiegjenforeningsreglene fører til en økt kontroll og regulering av innvandrere og er et uttrykk for en nyliberalistisk politikk. Bakgrunnen for ”24-års reglen” forklares fra flere partier som et forsøk på å bekjempe tvangsekteskap. Det er mulig at dette er én motivasjon. Men sett i et større perspektiv er det nærliggende å tenke at denne lovendringen også handler om å begrense antallet mennesker som representerer en forskjellighet til det ”danske” kommer til Danmark. Den følgende uttalelsen av ”integrationsminister”, Bertel Haarder, kan tyde på at det er viktig at færre innvandrere gifter seg med noen som representerer en forskjellighet til det ”danske”:

”Desuden har indførelsen af 24-års-reglen bevirket, at indvandrere venter med at indgå ægteskab med en person i udlandet og dermed får mulighed for at få en uddannelse og blive

---

26 <http://www.kl.dk/268678/>. 19.02.05.

27 <http://www.danes.dk/index.dsp?page=1637>. 18.02.05.

integreret i det danske samfund”²⁸. De nye endringene i dansk innvandringspolitikk innebærer at Danmark er et av de mest restriktive landene med hensyn til innvandring i Europa.

Folketingsvalget 2005

I skrivende stund har det akkurat vært et nytt Folketingsvalg i Danmark og det som skjedde i dette valget bekrefter ytterligere noen av de tendensene jeg har pekt på i oppgaven. I valgkampen i januar og februar 2005, har innvandringspolitikk verken blitt diskutert så høyløst eller i et så stort omfang som i 2001. Dette kan tyde på at motstanden til regjeringens innvandringspolitikk er liten. Selv Sosialistisk Folkeparti var svært avdempet i forhold til sin kritikk av regjeringens innvandringspolitikk. Socialdemokratiet har markert seg som et parti som er relativt tilfreds med innvandringspolitikken slik den fremstår i dag. Dette er bemerkelsesverdig og bekrefter det jeg har viste i oppgaven om at Socialdemokratiet nærmer seg høyre i denne politikken. Radikale Venstre var et av de få partiene som markerte at de var i opposisjon i ”Udlændingeloven”. Ved valget fikk de dobbelt sitt mandat i Folketinget, slik at denne saken kan ha hatt betydning for mange velgere (Aftenposten 9.02.05). Valget resulterte i at Venstre og Det Konservative Folkeparti beholder regjeringsmakten. Venstre gikk litt tilbake ved dette valget, men ble igjen det største partiet på Folketinget. Dansk Folkeparti gikk ytterligere frem med to mandater inn på Folketinget og de fortsetter som regjeringens støtteparti. De har allerede stilt ytterligere krav om innstramminger i innvandringspolitikken. Dette bekrefter at VK-regjeringens restriktive linje har fått gjennomslag i befolkningen og i politikken. Dessuten kan dette tolkes som om Dansk Folkepartis eksplisitte nasjonalistiske og rasistiske retorikk har fått ytterligere aksept blant en bredere del av befolkningen. Jeg ser dette som et uttrykk for at de endringene jeg identifiserte i diskursen om innvandrere i valgkampen 2001, nå er på vei til å bli akseptert i et bredere politisk spekter og også blant et bredere lag i den danske befolkningen. Dette innebærer at de diskriminerende og ekskluderende diskursene om innvandrere har blitt selvfølgelige og naturlige diskurser i Danmark.

Formålet med denne oppgaven har blant annet vært å dekonstruere de språklige betydningsnettverkene vi forholder oss til når vi snakker, diskursene. Jeg har vist at det i valgkampen i 2001 ble konstruert diskurser om innvandrere som var diskriminerende og ekskluderende. I denne avslutningen har jeg vist at konstruksjonen av slike diskurser kan få

---

²⁸<http://www.inm.dk/Index/dokumenter.asp?o=56&n=1&h=19&t=13&d=2545&s=4>. 18.02.05.

praktiske, politiske konsekvenser. Diskursanalysens formål er blant annet å vise at de verdensbildene vi tar for gitt ikke er de eneste mulige, og at det ligger makt i å representere en gruppe mennesker på bestemte måter. Ved å dekonstruere diskursene om innvandrere under den danske valgkampen 2001, viser jeg at diskursene er konstruert og ikke de eneste mulige. Dette viser viktigheten av å analysere språket som utgangspunkt for makt og kunnskap. Dersom innvandrere skal leve som likestilte borgere i de skandinaviske landene, er det viktig at diskursen om innvandrere blir mer inkluderende. Endringer i språket er derfor nødvendig for at de skandinaviske samfunnene skal bli mer åpne og inkluderende. Dette understreker betydningen av forskning som studerer og dekonstruerer de diskursene vi forholder oss til.

Litteratur

- Alvesson, M. & K. Skoldberg. 1994. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur, Lund.
- Bille, L. 2001. *Fra valgkamp til valgkamp. Dansk partipolitikk 1998-2001*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København.
- Blomgren, A.M. 1997. *Nyliberal politisk filosofi. En kritisk analys av Milton Friedman, Robert Nozick och F.A. Hayek*. Nya Doxa, Nora.
- Bourdieu, P. 2001. *Modild. For en social bevægelse i Europa*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Brochmann, G. 2004. Velferdsstatlig utålmodighet i det flerkulturelle Norge. *Nytt Norsk Tidsskrift*. Vol. 21, No. 3/4. 348-360.
- Burr, V. 1995. *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge, London.
- Danemark, B. et al. 1997. *Att förklara samhället*. Studentlitteratur, Lund.
- Dyrberg, T.B. 2002. *Racist, Nationalist and Populist Trends in Recent Danish Politics*. Research Paper no. 19/01. Departement of Social Sciences, Roskilde Universitet.
- Dyrberg, T.B. et al. 2000a. Diskursteorien på arbejde. I Dyrberg, T.B. et al. (eds). *Diskursteorien på arbejde*. Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg.
- Dyrberg, T.B. et al. 2000b. Metodiske refleksioner. I Dyrberg, T.B. et al. (eds). *Diskursteorien på arbejde*. Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg.
- Eide, E. 2002. "Down there" and "up here". "Europe's Others" in Norwegian feature stories. Dissertation for the degree of Dr. Art, Acta Humaniora nr. 147, Unipub AS, Oslo.
- Evans, J. & S. Hall. 1999. What is Visual Culture? I Evans, J. & S. Hall (eds). *Visual Culture: The Reader*. Sage Publications, London.
- Foucault, M. 2001. *Overvåkning og straff*. Gyldendal, Trondheim.
- Foucault, M. 2003. *Galskapens historie*. Gyldendal, Trondheim.
- Gullestad, M. 2002. *Det norske sett med nye øyne*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gullestad, M. 2002. Invisible Fences: Egalitarianism, Nationalism and Racism. *The Journal of The Royal Anthropological Institute*. Vol.8, No. 1 .45-63.
- Gullestad, M. 2004. Blind Slaves of Our Prejudices: Debating "Culture" and "Race" in Norway. *Ethnos*. Vol 69, No. 2. 177-203.
- Hall, S. 1999. Introduction to part three: Looking and Subjectivity. I Evans, J. & S. Hall (eds). *Visual Culture: The Reader*. Sage Publications, London.
- Hall, S. 1997. The Spectacle of The "Other". I Hall, S. (ed). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications, London.

- Hall, S. 1997. The Work of Representation. I Hall, S. (ed). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications, London.
- Hamilton, P. 1997. Representing The Social: France and Frenchness in Post-War Humanist Photography. I Hall, S. (ed). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications, London.
- Harvey, D. 1990. *The Condition of Postmodernity*. Blackwell, Malden.
- Hervik, P. 2002. Dansk nationalisme og den generende forskjellighet. I *Religion. Tidsskrift for Religionslærerforeningen for Gymnasiet og HF*. Nr. 3: 38-43.
- Hervik, P. 2002. Det danske fjendebillede. I *Islam i bevegelse*, 3. udgave. Akademisk Forlag, København.
- Hervik, P. 2005. *The Emergences of Neo-Nationalism in Denmark, 1992-2001*. Upublisert.
- Hervik, P. & R. Egaa Jørgensen. 2002. Danske benægtelser af racisme. *Sosiologi i dag*. Vol. 34, No. 4. 83-102.
- Jonas, T. 2002. *Færøyenes valg: Fortsatt hjemmestyre, eller suveren stat?* Hovedoppgave. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Jønsson, R. & O. Larsen. 2002. *Professionel politisk kommunikation. Et studie av 20 dages valgkamp*. Akademisk, København.
- Jørgensen, M.W. & L. Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg.
- Kvale, S. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal, Oslo.
- Laclau, E. & C. Mouffe. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy*. Verso, London.
- Lund, Anker Brink. 2002. *Den redigerende magt – Nyhedsinstitutionens politiske indflytelse*. Aarhus Universitetsforlag, Århus.
- Mills, S. 1997. *Discourse*. Routledge, London.
- Mouffe, C. 2000. *The Democratic Paradox*. Verso, London.
- Neumann, I. B. 2001. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Peck, J. & A. Tickell. 2003. Making Global Rules: Globalisation or Neoliberalisation? I Peck, J. & HW-C Yeung (eds). *Remaking the Global Economy: Economic-Geographical Perspectives*. Sage, London
- Peck, J. 2001. *Workfare States*. The Guilford Press, New York
- Peck, J. 2003. Geography and Public Policy: Mapping the Penal State. I *Progress In Human Geography*, Vol. 27, No. 2. 222-232.
- Sayer, A. 2000. *Realism and Social Science*. SAGE Publications, London.
- Schaaning, E. 2000. *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*. Spartacus Forlag, Oslo.

- Stokke, K. 1999. *Politisk geografi*. Tano Aschehoug, Oslo.
- Stolcke, V. 1995. Talking Culture. New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe. *Current Anthropology*, Vol 36, No.1. 1-24.
- Sæther, E. 2000. *Nasjonalisme og bruk av de andre i kinesisk identitetskonstruksjon*. Hovedoppgave. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Søbye, E. 2003. Familiealbum som "avis". *Prosa*. 5, 59-61.
- Taggart, P. 2000. *Populism*. Open University Press, Buckingham
- Thagaard, T. 1998. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Torring, J. 2000. Velfærdsstatens ideologisering. I Dyrberg, et al. (eds). *Diskursteorien på arbejde*. Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg.
- Trägårdh, L. 2002. Sweden and the EU. I Hansen, L. & O. Wæver (eds). *European Integration and National Identity. The Challenge of the Nordic States*. Routledge, London.
- Aardal, B. 2003. *Velgere i villrede...En analyse av stortingsvalget 2001*. N.W.Damm & Søn, Oslo.
- Aardal et al.. 2004. Valgkamp på norsk. I Aardal, B., Krogstad, M. & H.M. Narud (red.) *II valgkampens hete*. Universitetsforlaget, Oslo.

Vedlegg 1: Danske avisartikler og nyhetsbyråtekster

Avis/nyhetsbyrå	Dato	Tittel
Ekstra Bladet	5.11.01.	Fogh Rasmussen kimet ned: Selv indvandrere ønsker skærpede regler
Ekstra Bladet	16.11.01.	Ét budskab – men hvilket et
Ekstra Bladet	16.11.01.	Chok-annonce: Venstres selvmål
Information	5.11.01.	I sanhed skræmmende
Information	7.11.01.	Dansk Folkeparti: ”Vi er det besindige parti”.
Information	10.11.01.	Flere fodfejl kan give oprør i V
Information	17.11.01.	Interview: Anders Fogh Rasmussen. Foghs fornemmelser for fremtiden
Jyllands-Posten	13.11.01.	Udlændingepolitik på prøve
Jyllands-Posten	14.11.01.	Venstre ønsker at få en vurdering før integration
Jyllands-Posten	16.11.01.	Venstre-selvmål med annonce
Jyllands-Posten	17.11.01.	Hovedpersoner: Indvandrere føler sig jaget
Politiken	8.11.01.	Udlændinge-tema bider sig fast i valgkampen
Politiken	10.11.01.	Det levende ord: Verbal boksekamp
Politiken	12.11.01.	Tiden er inde til forandringer
Politiken	17.11.01.	Manden der kom ind fra venstre
Politiken	20.11.01.	Når den indre svinehund slippes ud
Reuters Finans	6.11.01.	V klar til at forskelsbehandle nye danskere
Ritzaus Bureau	2.11.01.	Valgtaktik bag S-retorik om udlændinge
Ritzaus Bureau	3.11.01.	Karen J: Stramninger kan komme til at gøre ondt
Ritzaus Bureau	9.11.01.	Fogh afviser Brixtoftes kritikk
Ritzaus Bureau	13.11.01.	Begyndende træthed blandt vælgerne over udlændingetema
Ritzaus Bureau	16.11.01.	DF i konfrontation med udenlandsk presse

Vedlegg 2: Norske avisartikler

Aftenposten.	11.11.04.	– Hagen nekter å lære.
Aftenposten	18.11.04.	Bush konservativ?
Aftenposten.	9.11.05.	Fogh får fire år til.

Vedlegg 3: Intervjuliste

Dato	Journalist	Avis
2.10.02.	Kjeld Hybel	Politiken
3.10.02.	Ole Birk Olesen	Ekstra Bladet
3.10.02.	Jette Elbæk Maressa	Jyllands-Posten
9.10.02.	Urik Dahlin	Information